

रणनीतिक योजना 2015-2020

राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोग

हरिहरभवन, ललितपुर

2019

‘सबैका लागि घरघरमा मानव अधिकार: शान्ति र विकासको आधार’

रणनीतिक योजना २०१५–२०२०

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

हरिहरभवन, ललितपुर

२०७१

प्रकाशक : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
हरिहर भवन, ललितपुर, नेपाल

पो. ब. नं. : ९१८२, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं. : ५०१००१५

इमेल : nhrc@nhrcnepal.org

वेबसाइट : www.nhrcnepal.org

प्रकाशन मिति : चैत, २०७१

प्रकाशित प्रति : १०००

प्रतिवेदन नं. : रा.मा.अ.आ. १८९

मुद्रण : युनाइटेड प्रिन्टर्स, काठमाण्डौं

प्रकाशन सहयोगी : क्षमता सबलीकरण परियोजना, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

सर्वाधिकार : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुल्चोक, ललितपुर (Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

मन्तव्य

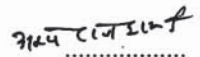
राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा बहन गर्न आयोगको स्थापना कालदेखि नै रणनीतिक योजनाको आवश्यकता महसुस गरिएको थियो। यसअनुसार पहिलो रणनीतिक योजना, सन् २००१-२००३ को तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरे सँगै दोस्रो, तेस्रो र चौथो रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन भई प्रस्तुत पाँचौँ रणनीतिक योजना सन् २०१५ - २०२० तयार पारिएको हुँदा रणनीतिक योजनाले निरन्तरता पाउँदै आएको छ। आयोगको संवैधानिक तथा कानूनी दायित्वबमोजिम मानव अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनसम्बन्धी कार्य गर्न विगतका चारवटै रणनीतिक योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

देशको बदलिँदो आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाअनुसार मानव अधिकारको अवधारणा र प्राथमिकतामा पनि परिवर्तन हुँदै गएको पाइन्छ। मानव अधिकारको विद्यमान अवस्था, आम नागरिकको मानव अधिकार हनन एवं उपभोगको स्थिति, आयोगको संस्थागत क्षमतालाई दृष्टिगत गर्दा आगामी दिनमा मानव अधिकारका प्राथमिकताका विषयहरू के कस्ता हुन सक्छन् भनी पहिचान गर्नु यस रणनीतिक योजना तर्जुमाको पहिलो चरण रहेको थियो। यसअन्तर्गत मानव अधिकारसम्बन्धी अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा मानव अधिकारका विषयहरू पहिचान गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न र रणनीतिक योजनामा समावेश गरिनुपर्ने विषयहरूका बारेमा राय सुझाव सङ्कलन गर्न देशका विभिन्न जिल्लामा आयोगले छलफल तथा परामर्श कार्यक्रम सम्पन्न गर्‍यो।

मानव अधिकारसम्बन्धी सरोकारवालाहरूको वृहत सहभागिता एवं राय सुझावका आधारमा यो पाँचौँ रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गरिएकाले आफ्नो दायित्व प्रभावकारी ढङ्गले निर्वाह गर्न तथा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न यस रणनीतिक योजनाले मार्गनिर्देश गर्ने विश्वास आयोगले लिएको छ। आयोगद्वारा सम्पादन गरिने कार्यहरूलाई वार्षिक रूपमा प्राथमिकताका आधारमा निर्धारण गरी मानव अधिकारसम्बन्धी सरोकारका विषयहरूमा केन्द्रित भई काम गर्न यस रणनीतिक योजनाले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा मैले गरेको छु। यसका लागि प्रस्तुत योजनामा तय गरिएका उद्देश्य तथा प्राथमिकताका विषयअनुरूप आयोगका वार्षिक कार्ययोजना तर्जुमा गरी गतिविधिहरू सञ्चालन हुने विश्वास मैले लिएको छु।

विगत कालको द्वन्द्व शान्तिमा रुपान्तरण भई मुलुकको मानव अधिकार अवस्थामा क्रमिक रूपमा सुधार हुँदै जान थालेको महसुस गर्न थालिएता पनि समग्र परिस्थिति नागरिकले अनुभूत गर्न सक्ने खालको सन्तोषजनक भने छैन। मानव अधिकारको विकासका लागि मानव अधिकारसम्बन्धी शिक्षा, चेतनाको प्रवर्द्धन व्यापक रूपमा गर्नुपर्ने देखिएको छ। यसका लागि सीमान्तकृत, विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, गरिब किसान एवं पिछडिएका वर्गका मानव अधिकारका विषयहरूलाई प्राथमिकतामा राखी संरक्षणात्मक तथा प्रवर्द्धनात्मक गतिविधि सञ्चालन गर्नु जरूरी भएको छ।

अन्त्यमा, यस रणनीतिक योजना तयार गर्ने क्रममा अमूल्य सल्लाह, सुझाव प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्ण सरोकारवाला तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने आम नागरिकहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु। रणनीतिक योजना तर्जुमाका क्रममा सल्लाह, सुझाव दिनुहुने आयोगका पदाधिकारीहरू एवं कर्मचारीहरूप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु। यसैगरी, यस योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा संलग्न कार्यदलका संयोजक एवं सदस्यहरू, परामर्शदाताका रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने डा. श्रीकृष्ण श्रेष्ठ, माधव रेग्मी तथा आयोगका कर्मचारी खिमानन्द बस्याललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अनूप राज शर्मा

चैत, २०७१

अध्यक्ष, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग National Human Rights Commission of Nepal

केन्द्रीय कार्यालय (Central Office)
हरिहर भवन, पुल्चोक, ललितपुर (Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur, Nepal)

भूमिका

लक्ष्यविहीन यात्राले गन्तव्यमा पुऱ्याउँदैन र योजनाविहीन सोचले उपलब्धिलाई मूर्तता प्रदान गर्दैन । तसर्थ लक्ष्य प्राप्तिका लागि निर्धारण गरिने योजना र तिनको इमानदार कार्यान्वयनमा नै कुनै पनि निकायको सफलता निर्भर रहन्छ । सफलता साधन र स्रोतको समायोजन तथा कर्मठ र समर्पित लगनशीलताको अर्को स्वरूप हो । सफलताको चाहनाले नै रणनीतिक योजनालाई डोऱ्याइरहेको हुन्छ । यसै क्रममा राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोग आज जे जुन अवस्थामा छ त्यसमा यसले विगतमा लागू गरेका चारवटा रणनीतिक योजनाको महत्त्वपूर्ण भूमिका छ भन्न हिचकिचाउनु पर्ने अवस्था छैन ।

यो पाचौँ रणनीतिक योजना विगतकै अनुभवमा आधारित छ, विगतकै सफलताबाट अभिप्रेरित छ र विगतका चुनौतीहरूको निराकरणको खोजीमा अभिमुख छ । यसमा कुन काम सम्पन्न गर्ने जिम्मेवारी कसको हो भन्ने कुरा लिपिबद्ध छ र कुन कामका लागि कति रकमको आवश्यकता छ भन्ने अनुमानमा आधारित छ । र, केवल त्यस्ता लक्ष्यहरू यसमा परून, जो हासिल हुन सक्न र केवल ती कार्यक्रमहरू मात्र समावेश हुन जो गर्न सकिऊन भन्ने कुरामा कार्यदल सचेष्ट रहको आभाष दिन प्रयत्नरत् छ ।

यो रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्दा पचहत्तरै जिल्लामा पुग्न सम्भव नभए पनि हामीले प्रतिनिधिमूलक रूपमा छानेका हिमाल, पहाड, तराई/मधेशका २३ जिल्लाहरूको मानव अधिकारको स्थिति, त्यहाँका मानव अधिकारकर्मी, नागरिक समाज र प्रशासकहरूका सुभाउमूलक अभिव्यक्तिको सार यस योजनामा समोवश गर्ने प्रयास गरेका छौँ । राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, बालकल्याण समितिका अतिरिक्त विभिन्न अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत र सुविधाविहीनहरूका प्रतिनिधिमूलक संस्थाका भावनाहरूलाई पनि यस रणनीतिक योजनामा सम्बोधन गर्ने हाम्रो प्रयास छ ।

मानवअधिकारकर्मी र नागरिक समाजको सहयोगले हामीलाई यो रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्न जुन गुण लगाएको छ त्यो अति महत्त्वपूर्ण छ । यी सबैका अतिरिक्त आयोगका कर्मचारीको अनुभव र सुभाउबिना यो रणनीतिक योजनाले यो रूप लिने थिएन । जसको रातदिनको मिहिनेतले यो मस्यौदाले स्वरूप लियो त्यस क्रममा मैले आफ्नो कार्यदलका सहकर्मी साथीहरूका साथै अन्य सहयोगी र परामर्शदाताको पनि भरपूर प्रशंसा गर्नुपर्ने हुन्छ । उहाँहरू सबै धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

यो रणनीतिक योजना साधन र स्रोतको उपलब्धताका आधारमा क्रमशः लागू हुँदै जानेछ, यसले उद्देश्यअनुरूप प्रतिफल दिँदै जानेछ र मानव अधिकारको क्षेत्रमा मुलुकको छवि उज्ज्वल बनाउँदै लानेछ । यो अपेक्षा हाम्रै कर्मठतामा निर्भर छ । यसको आवधिक अनुगमनले हामीलाई दिशाबोध गरिरहनेछ ।

अन्त्यमा, यो हामी सबैको साभ्ना अभिलेख हो । हामी सबैको सहयोग, सद्भाव र संलग्नतामा नै यस रणनीतिक योजनालाई सफलताको मार्ग देखाउने छ । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग यस योजनाको तर्जुमामा सहयोग पुऱ्याउने सरोकारवालाहरू सबैलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दै कार्यान्वयनमा सहयोगको अपेक्षा राख्छ ।

प्रकाश बस्ती

सदस्य, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
संयोजक, रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यदल

चैत, २०७१

आयोगका पदाधिकारीहरू

- अध्यक्ष : माननीय अनूप राज शर्मा
सदस्य : माननीय प्रकाश वस्ती
सदस्य : माननीय सुदिप पाठक
सदस्य : माननीय मोहना अन्सारी
सदस्य : माननीय गोविन्द शर्मा पौड्याल

का.मु. सचिव

वेदप्रसाद भट्टराई

विषयसूची

	पृष्ठ संख्या
मन्तव्य	ख
भूमिका	ग
कार्यकारी सारांश	च
भाग - १ पृष्ठभूमि	१
१.१. संवैधानिक तथा कानूनी कार्यादेश	२
१.२. पाँचौं रणनीतिक योजनाको औचित्य/महत्त्व	३
१.३. रणनीतिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया	३
१.३.१. गठन	४
१.३.२. परामर्श र छलफल	४
१.४. विगतका उपलब्धि	५
भाग - २ सन्दर्भ विश्लेषण	१३
२.१. सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिम	१३
२.२. संस्थागत चुनौती	१५
भाग - ३ मानव अधिकार अवस्था	१७
३.१. मानव अधिकार अवस्थाको विश्लेषण	१७
३.२. प्राथमिकताका विषयहरू	२०
भाग - ४ रणनीतिक उद्देश्य र अवधारणा	२१
४.१. दूरदृष्टि	२१
४.२. ध्येय	२१
४.३. लक्ष्य	२१
४.४. मूल्य/मान्यता	२१
४.५. रणनीतिक उद्देश्य	२३
४.६. प्रमुख रणनीतिक अवधारणा	२४
भाग - ५ रणनीतिक योजना कार्यान्वयन	२७
५.१. रणनीतिक योजना कार्यान्वयन तरिका	२७
५.२. जोखिम र न्यूनीकरणका उपाय	२७
भाग - ६ विस्तृत रणनीतिक कार्ययोजना	३०
भाग - ७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका	५०
अनुसूची - परामर्श बैठकमा सहभागीहरूको नामावली	५८

कार्यकारी सारांश

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग २०५३ सालको ऐनका आधारमा २०५७ साल जेठ १३ गते स्थापित भएको हो । आयोगले २०६३ सालको अन्तरिम संविधानबाट संवैधानिक अंगको हैसियत पाएको छ । २०६८ सालको नयाँ राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐनअनुसार हाल कार्यरत् आयोग सन् २००१ देखि नै रणनीतिक योजना तर्जुमा गरेर अगाडि बढिरहेको छ । कहिले तीन, कहिले चार र कहिले पाँचवर्षे योजना बनाएको आयोगले यस पटक भने छ वर्षे योजना तर्जुमा गरेको छ । पदाधिकारीहरूको पदावधि छ वर्ष हुने भएबाट अहिले आयोग पदाधिकारीको कार्यकाल भरिका लागि लक्ष्य र कार्यक्रम निर्धारण भएको हो ।

मुलुकको मानव अधिकारको समग्र अवस्थाको विश्लेषण, आयोगको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर एवं संस्थागत क्षमता र चुनौती समेतको समीक्षाका आधारमा यस रणनीतिक योजनाको अवधिमा क्रमशः कार्यान्वयन गरिदै लगिने नौ किसिमका प्राथमिकताका विषयहरू यस रणनीतिक योजनामा पहिचान गरिएको छ । यस रणनीतिक योजनाले लिएको दूरदृष्टिका रूपमा 'सबैका लागि घरघरमा मानव अधिकारको मूल मर्मलाई आत्मसात गर्दै यही नै शान्ति र विकासको आधार हो भन्ने मान्यताका साथ मानव अधिकार संस्कृतिको विकास गर्ने' रहेको छ भने मूल लक्ष्यका रूपमा 'मानव अधिकारमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत सबैले आफूलाई प्राप्त अधिकारको निर्बाध उपभोग गर्न पाउने स्थिति निर्माण गर्ने' भन्ने रहेको छ । आयोगले आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्नको लागि यस रणनीतिक योजनामा निम्न बमोजिमका चार मुख्य रणनीतिक उद्देश्यहरू निर्धारण गरेको छ :

१. मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने,
२. मानव अधिकार प्रवर्द्धनको सुदृढीकरण गर्ने,
३. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चित गर्ने,
४. आयोगको पहुँच विस्तार, प्रभावकारिता सुदृढीकरण एवं संस्थागत विकास गर्ने

उपरोक्त चार उद्देश्य हासिल गर्नका लागि विभिन्न रणनीतिहरू, रणनीतिबमोजिमका कार्यक्रमहरूका बारेमा यस रणनीतिक योजनाको विस्तृत रणनीतिक कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएको छ । आयोगले प्रस्तुत योजनाअनुसार सम्पन्न गरिने कार्यक्रमहरूमा प्रभावकारिता ल्याउन समन्वय, सहकार्य, सञ्जालीकरण र साभेदारी, सञ्चार र सूचना प्रणाली, कार्य सरलता र स्पष्टता, मेलमिलाप, आन्तरिक अनुगमन, अनुसन्धानमूलक कार्य, तालिम, सिफारिस, संवाद, वकालत र अन्तर्क्रिया जस्ता विभिन्न रणनीतिक अवधारणाहरूको अवलम्बन गर्ने योजना अगाडि सारेको छ ।

यस रणनीतिक योजनाबमोजिम कार्यसम्पादन भए, नभएको, अपेक्षित नतिजा हासिल भए, नभएको, कार्यसम्पादनका क्रममा रहेका सबल पक्ष र सुधार्नु पर्ने पक्ष के कस्ता रहेका छन् भन्ने कुराको वस्तुगत र व्यावहारिक विश्लेषण गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका पनि यसमा समावेश गरिएको छ । यसैगरी रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका क्रममा आउन सक्ने सम्भावित जोखिमहरूको पहिचान गरी त्यस्ता बाधा व्यवधानहरूको न्यूनीकरणका उपाहरूसमेत यस रणनीतिक योजनामा समेटिएको छ । आयोगले मानव अधिकारको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्ने सवैधानिक एवं कानूनी दायित्व निर्वाह गर्ने क्रममा पहुँच, समानता र न्याय, जवाफदेहिता, निष्पक्षता, स्वतन्त्रता र स्वायत्तता, पारदर्शिता, सहभागिता, समावेशीकरण र विविधताको सम्मान जस्ता मुख्य मूल्य मान्यताहरूको पूर्ण रूपमा पालना गर्ने दृढता यस रणनीतिक योजनाले अवलम्बन गरेको छ ।

‘घरघरमा मानव अधिकार : शान्ति र विकासको आधार’ भन्ने मूल लक्ष्य निर्धारण गरेको आयोगले मानव अधिकारसम्बन्धी चेतनालाई घरघरमा पुऱ्याउने कुरालाई विशेष रूपमा आफ्नो योजनामा समेटेको छ । देशका ७४ जिल्लामा एफ.एम. रेडियो स्टेशन रहेबाट ती जिल्लामा बोलिने पछिल्लो जनगणना, २०६८ मा उल्लेख भएबमोजिम तोकिएका स्थानीय भाषामा मानव अधिकारका सन्देशहरू प्रसारित गरिने, विद्यालयमा मानव अधिकार शिक्षा प्रवर्द्धन गरिने, मानव अधिकारसम्बन्धी हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता आयोजना गरिने, स्थानीय मानव अधिकारकर्मीहरूबाट गाउँगाउँमा सचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने गराउने र ग्रामीण उत्प्रेरकहरू समेतलाई यसका लागि परिचालित गर्ने कार्यक्रमलाई रणनीतिक योजनाले समाहित गरेको छ । यसैगरी घरघरमा मानव अधिकार पुऱ्याउन गीत, पर्चा, हाते पुस्तिका, वृत्तचित्र, टेलिभिजन सन्देश जस्ता प्रचार प्रसारका सामग्रीहरूलाई मानव अधिकार शिक्षा प्रचारका माध्यम मानिने योजनाको रणनीति रहेको छ ।

देशका पचहत्तरै जिल्लामा पहुँच विस्तार गर्ने लक्ष्यका साथ मानव अधिकार उल्लंघनका उजुरी सबै जिल्लामा दर्ता गरी उजुरीउपर अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढाउने र त्यसका लागि मानव अधिकारप्रति समर्पित र देशभरि सञ्जाल भएको नेपाल बार एशोसिएसन जस्ता संस्थासँग सहकार्य गर्ने योजनालाई प्रस्तुत योजनामा त्यत्तिकै महत्त्व दिइएको छ ।

अपराध पीडितहरूको मानवअधिकारको उपेक्षित अवस्थालाई दृष्टिगत गरी तिनको निदान र निराकरणलाई यस योजनाले विशेष सक्रियता अपनाउने उपायहरू आत्मसात गरेको छ । वन्दीहरूका आधारभूत अधिकार रक्षार्थ आयोगले सक्रिय कार्ययोजना अपनाउने कार्यक्रम समावेश गरेको छ । द्वन्द्वपीडितहरूलाई शीघ्र र प्रभावकारी राहतका लागि सम्बन्धित आयोगहरूसँगको सहकार्यमा जोड दिएको छ । आयोगले फछ्यौट गर्न बाँकी मुद्दाहरूलाई वर्गीकृत गरी शीघ्रातिशीघ्र टुंग्याउने योजना समावेश गरेको छ ।

केन्द्रमा आयोगको आफ्नै भवन तत्कालै निर्माणका साथै स्थायी रूपमा मानव अधिकार तालिम प्रतिष्ठानको स्थापनालाई पनि यस योजनाले उच्च प्राथमिकताका साथ समावेश गरेको छ । मानव अधिकार संकटमा परेका व्यक्तिहरूका लागि सुरक्षण गृह (सेफ हाउस) सञ्चालनको लक्ष्य पनि यस योजनाको रहेको छ ।

आयोगमा रहेको दरबन्दी संख्या ३०९ कै पूर्तिका लागि आरम्भ भएको आन्तरिक प्रक्रियालाई शीघ्रातिशीघ्र सम्पन्न गर्ने र कर्मचारीको वृत्ति विकास तथा आन्तरिक कार्यप्रणालीमा सूचना प्रविधिको अत्याधिक प्रयोग योजनाले प्राथमिक विषय बनाएको छ ।

मानव अधिकारमैत्री संविधान निर्माण, मानव अधिकार उल्लंघनकर्ताहरूको सार्वजनिकीकरण कार्यविधि, मानव अधिकार आयोग कर्मचारी सेवा, शर्त विधेयक र मानव अधिकार आयोग ऐन परिमार्जनलाई पनि योजनाले प्राथमिकतामा राखेको छ ।

नेपाली र अंग्रेजी भाषामा मानव अधिकारसम्बन्धी जर्नलको प्रकाशन आरम्भ गर्ने योजना यसमा समावेश छ। मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न विषयहरूमा गहन खोज, अध्ययन र अनुसन्धानका आधारमा अनुसन्धानमूलक प्रतिवेदन निरन्तर रूपमा प्रकाशन गर्दै जाने लक्ष्य पनि यस रणनीतिक योजनाले लिएको छ।

नेपाल पक्ष भएका मानव अधिकारसम्बन्धी सन्धि, महासन्धिहरूको परिपालनको प्रभावकारी अनुगमन तथा हस्ताक्षर गर्न बाँकी सन्धि महासन्धिको गहन अध्ययनलाई यस रणनीतिक योजनाले आफ्नो दायित्व मानेको छ। मानव अधिकारका सम्बन्धमा यस छ वर्षे अवधिमा कम्तीमा एउटा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको नेपालमा आयोजना गर्ने कार्यक्रम पनि यस रणनीतिक योजनाको अभिन्न अंगको रूपमा रहेको छ।

आयोगको काम कारबाहीमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्न मानव अधिकारका क्षेत्रमा स्वदेश तथा विदेशमा कार्यरत् निकाय तथा संस्थाहरूसँगको सहकार्यलाई नीति तथा आचारसंहिताको अधीनमा रही अगाडि बढाउने यस रणनीतिक योजनाले समावेश गरेको अर्को महत्त्वपूर्ण रणनीति हो।

अब, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा आयोगले विशेष रूपमा आफ्नो ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरी उपभोक्ताको हकहित र स्वास्थ्यसम्बन्धी हकको संरक्षणलाई आयोगले प्राथमिकतामा राखेको छ।

मूलभूत रूपमा विपन्न, सीमान्तकृत, महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र सुविधाविहीन वर्गका मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा आयोग विशेष रूपमा चनाखो रहनुपर्ने वास्तविकतालाई केन्द्रमा राखी यस रणनीतिक योजनाको तर्जुमा भएको छ।

भाग - १

पृष्ठभूमि

मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ बमोजिम स्वतन्त्र र स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको स्थापना वि.सं. २०५७ जेठ १३ मा भएको हो । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले आयोगलाई संवैधानिक निकायका रूपमा स्थापित गरेको छ । आयोगको संवैधानिक हैसियत कायम भएपछि मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ लाई खारेज गरी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐन, २०६८ ले आयोगका काम कारवाहीलाई थप व्यवस्थित बनाएको छ । २०६३ मङ्सिर ५ मा सरकार र तत्कालीन विद्रोही माओवादीबीच सम्पन्न विस्तृत शान्ति सम्झौताले समेत आयोगलाई मानव अधिकारसम्बन्धी सम्झौता कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन गर्ने थप जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । आयोगले आफ्नो काम कारवाही स्वतन्त्र, स्वायत्त र निष्पक्ष रूपमा पेरिस सिद्धान्त १९९३ अन्तर्गत सम्पादन गर्दछ ।

आयोगले मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, संवर्द्धन र प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि सरकारी निकाय, मानव अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत् राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्दछ । त्यसै गरी राष्ट्रिय कानून, नीति नियमको पुनरावलोकन गरी परिमार्जनका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने, नेपाल पक्ष भएका मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिसम्झौताको कार्यान्वयन अवस्थाको अध्ययन, अनुगमन गरी मुलुकको मानव अधिकार अवस्थाको सुदृढीकरणका लागि काम गर्ने जस्ता संवैधानिक कार्यादेश आयोगलाई प्राप्त छ ।

आयोगले पहिलो रणनीतिक योजना, २००१-२००३, त्यसै गरी दोस्रो, तेस्रो र चौथो क्रमशः २००४-२००८, २००८-२०११, २०११-२०१४ को अवधिमा आन्तरिक द्वन्द्व, द्वन्द्वोत्तर एवं सङ्क्रमणकालीन अवस्थाको कारणले हत्या, बेपत्ता, अपहरण, यातना, गैरकानूनी गिरफ्तारी जस्ता नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारका विषयलाई प्राथमिकतामा राखेको थियो । देशको बदलिँदो राजनीतिक तथा सामाजिक अवस्थामा सङ्क्रमणकालीन न्याय, सामाजिक समावेशीकरण, उपभोक्ताको अधिकार, अविभेद, विपन्न, पिछडिएको वर्ग तथा सीमान्तकृत समुदायको मानव अधिकार, दण्डहीनता संस्कृतिको अन्त्य तथा दिगो शान्ति निर्माणका लागि योगदान, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारका अतिरिक्त आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार जस्ता विषयलाई प्राथमिकतामा राखी आयोगले ६ वर्षीय पाँचौँ रणनीतिक योजना, २०१५-२०२० तर्जुमा गरेको छ ।

१.१ सवैधानिक तथा कानूनी कायदेश

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३२ अनुसार आयोगलाई देहाय बमोजिम काम, कर्तव्य र अधिकार तोकेको छ :

१. मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र संवर्द्धन तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्नु राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको कर्तव्य हुनेछ ।
२. उल्लिखित कर्तव्य पूरा गर्नका लागि राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले देहाय बमोजिमका काम गर्नेछः

- (क) कुनै व्यक्ति वा समूहको मानव अधिकार उल्लङ्घन वा त्यसको दुरुत्साहन भएमा पीडित व्यक्ति आफैँ वा निजको तर्फबाट कसैले आयोगसमक्ष प्रस्तुत वा प्रेषित गरेको निवेदन वा उजुरी वा कुनै स्रोतबाट आयोगलाई प्राप्त भएको जानकारी वा आयोगको आफ्नै स्वविवेकमा त्यसको छानबिन तथा अनुसन्धान गरी दोषीउपर कारवाही गर्न सिफारिस गर्ने,
- (ख) मानव अधिकारको उल्लङ्घन हुनबाट रोक्ने जिम्मेवारी वा कर्तव्य भएको पदाधिकारीले आफ्नो जिम्मेवारी पूरा नगरेमा वा कर्तव्य पालन नगरेमा वा जिम्मेवारी पूरा गर्न वा कर्तव्य पालना गर्न उदासीनता देखाएमा त्यस्तो पदाधिकारीउपर विभागीय कारवाही गर्न सम्बन्धित अधिकारीसमक्ष सिफारिस गर्ने,
- (ग) मानव अधिकार उल्लङ्घन गर्ने व्यक्तिका विरुद्ध मुद्दा चलाउनु पर्ने आवश्यकता भएमा कानूनबमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सिफारिस गर्ने,
- (घ) मानव अधिकारको सचेतना अभिवृद्धि गर्न नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,
- (ङ) मानव अधिकारको उल्लङ्घनकर्तालाई विभागीय कारवाही तथा सजाय गर्न कारण र आधार खुलाई सम्बन्धित निकायसमक्ष सिफारिस गर्ने,
- (च) मानव अधिकारसँग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको आवधिक रूपमा पुनरावलोकन गर्ने तथा त्यसमा गर्नु पर्ने सुधार तथा संशोधनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्ने,
- (छ) मानव अधिकारसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौताको नेपाल पक्ष बन्नु पर्ने भएमा त्यसको कारणसहित नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने र पक्ष बनिसकेका सन्धि वा सम्झौताको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गरी कार्यान्वयन नभएको पाइएमा सोको कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्ने,
- (ज) मानव अधिकारको उल्लङ्घनका सम्बन्धमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले गरेको सिफारिस वा निर्देशन पालना वा कार्यान्वयन नगर्ने पदाधिकारी, व्यक्ति वा निकायको नाम कानूनबमोजिम सार्वजनिक गरी मानव अधिकार उल्लङ्घनकर्ताको रूपमा अभिलेख गर्ने ।

३. मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनका लागि राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगले आफ्नो कार्यसम्पादन वा कर्तव्य पालना गर्दा देहायको अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ :

- (क) कुनै व्यक्तिलाई आयोगसमक्ष उपस्थित गराई जानकारी वा बयान लिने वा बकपत्र गराउने, प्रमाण बुझ्ने, दशी प्रमाण दाखिला गर्न लगाउने सम्बन्धमा अदालतलाई भए सरहको अधिकार प्रयोग गर्ने,

- (ख) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन हुन लागेको वा भइसकेको सूचना आयोगले कुनै किसिमबाट प्राप्त गरेमा कुनै व्यक्ति वा निजको आवास वा कार्यालयमा बिना सूचना प्रवेश गर्ने, खानतलासी लिने तथा त्यसरी खानतलासी लिँदा मानव अधिकारको उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित लिखत, प्रमाण वा सबुद कब्जामा लिने,
- (ग) कुनै व्यक्तिको मानव अधिकार उल्लङ्घन भइरहेको कुरा जानकारी भई तत्काल कारबाही गर्नुपर्ने आवश्यक देखिएमा बिना सूचना सरकारी कार्यालय वा अन्य ठाउँमा प्रवेश गर्ने र उद्धार गर्ने,
- (घ) मानव अधिकारको उल्लङ्घनबाट पीडित भएको व्यक्तिलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति दिन आदेश दिने,
- (ङ) कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम अन्य अधिकारको प्रयोग र कर्तव्यको पालना गर्ने वा गराउने ।

१.२ पाँचौँ रणनीतिक योजनाको औचित्य/महत्त्व

मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी कार्यलाई योजनाबद्ध ढङ्गबाट अगाडि बढाउन तथा आयोगको वार्षिक गतिविधि तथा कार्ययोजनालाई लक्षित समूहसम्म पुऱ्याउन रणनीतिक योजनाले मार्गनिर्देशका रूपमा काम गर्दछ । मानव अधिकारको बढिल्लैदो अवधारणाअनुरूप आयोगले आफ्नो दायित्व प्रभावकारी ढङ्गले बहन गर्न आवश्यक रणनीतिको निर्माण गरी कार्यान्वयनको खाका तयार गर्न यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । संस्थागत कार्यसम्पादन गर्ने क्रममा आउन सक्ने जोखिमको पहिचान गरी त्यस्ता जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरूसमेत रणनीतिक योजनामा उल्लेख गरिने हुनाले भविष्यमा आउन सक्ने जोखिमहरूलाई पन्छाई अगाडि बढ्नसमेत यसले मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले योजनाको व्यावहारिक रूपान्तरणका लागि आवश्यक भौतिक स्रोत साधन, समयसीमा तथा जिम्मेवारी बाँडफाँड गर्ने भएकाले कार्यसम्पादन नतिजामुखी र अपेक्षित रूपमा सम्पन्न गर्न आयोगलाई थप बल पुग्न जान्छ ।

मानव अधिकारका सबै विषय विश्वव्यापी, अन्तर्सम्बन्धित, अविभाज्य रहेकाले सबै मानव अधिकारको समान महत्त्व र आवश्यकता रहेको हुन्छ । मानव अधिकार, शान्ति र न्याय स्थापित गर्न, द्वन्द्वपीडितहरूको न्यायमा पहुँच, नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारका अतिरिक्त आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सुनिश्चित गर्न यस रणनीतिक योजनाले मार्गदर्शन गर्दछ । वर्तमान आयोगको कार्यकालमा गरिने कार्यहरूमा एकरूपता ल्याउन तथा सम्पादित कार्यहरूको उपलब्धि समीक्षाका लागि समेत यो रणनीतिक योजनाको विशेष महत्त्व राख्दछ ।

नेपाल सरकारका निकाय, संवैधानिक निकाय, विभिन्न आयोगहरूसँगको सहकार्यलाई वृद्धि गर्न तथा आयोगका कार्यक्रमहरू नेपाल सरकारका योजना तथा कार्यक्रमहरूसँग सामञ्जस्य ल्याउनुका साथै मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनाको अनुगमन गर्नका लागि पनि यसको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । साथै, आयोगमा विचाराधीन रहेका उजुरीउपर अनुसन्धान गरी शीघ्र फछ्यौट गर्न, आयोगद्वारा हालसम्म गरिएका सिफारिसहरूको कार्यान्वयनका लागि पहल गर्न यस रणनीतिक योजनाले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.३ रणनीतिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया :

आयोगको यस रणनीतिक योजना तर्जुमाको क्रममा विगतको रणनीतिक योजना (सन् २०११ – २०१४) को मध्यावधिक समीक्षा मिति २०७०/९/७ देखि ९ सम्म गरिएको थियो । उक्त रणनीतिक योजनामा

निर्दिष्ट गरिएका प्राथमिकताका विषय तथा रणनीतिक उद्देश्यहरूलाई आधार मानी आयोगबाट सम्पादित कार्यहरूको मापन गरिएको थियो। सीमित स्रोत, साधन र जनशक्तिका बावजुद आयोगले आफ्नो गतिविधिहरू सम्पन्न गरेको, नेपाल सरकारअन्तर्गत निकायका कर्मचारीहरूलाई विकासमा मानव अधिकारमुखी पद्धतिका बारेमा चेतना वृद्धि गर्न अभिमुखीकरण तालिम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरेको, सङ्क्रमणकालीन न्याय, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारलाई प्राथमिकता दिँदै अनुगमन, अनुसन्धान सम्पन्न गरेको, उजूरी अनुसन्धानलाई प्राथमिकता दिएको जस्ता उपलब्धि हासिल गरेको भन्ने निचोड उक्त आवधिक समीक्षाको रहेको थियो। समीक्षामा आयोगका सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीका बारेमा व्यापक छलफल गरिएको थियो, जसले यस रणनीतिक योजना तर्जुमाका लागि आधार तयार गऱ्यो।

१.३.१ गठन

यस रणनीतिक योजना तर्जुमाको क्रममा आयोगका माननीय सदस्य श्री प्रकाश वस्तीको संयोजकत्वमा मिति २०७१/७/२० मा ६ वर्षीय रणनीतिक योजना मस्यौदा गरी आयोगसमक्ष प्रस्तुत गर्न निम्नानुसारको एक कार्यदल गठन गरिएको थियो :

माननीय सदस्य श्री प्रकाश वस्ती	संयोजक
निर्देशक श्री सुवर्णकुमार कर्माचार्य	सदस्य
उपनिर्देशक श्री यज्ञप्रसाद अधिकारी	सदस्य
नि. राष्ट्रिय परियोजना व्यवस्थापक श्री आरती विष्ट	सदस्य
मानव अधिकार अधिकृत श्री जायश्वर चापागाई	सदस्य सचिव

१.३.२ परामर्श र छलफल

रणनीतिक योजना तर्जुमाको क्रममा कार्यदलले प्रथम मस्यौदा तयार गरी मिति २०७१ मङ्सिर १२ गते आयोगसमक्ष प्रस्तुत गऱ्यो। उक्त मस्यौदाउपर सरकारी निकाय, मानव अधिकारसम्बन्धी सङ्घसंस्था, नागरिक समाज, न्यायपालिका, पेशागत सङ्घसङ्गठनका प्रतिनिधि लगायतका सरोकारवालाहरूबीच छलफल, परामर्श तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यशाला गोष्ठी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो। रणनीतिक योजनाको प्राथमिकताका विषयहरू पहिचान गरी सुझाव सङ्कलन गर्न आयोगको केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालय तथा पाँचै विकास क्षेत्रलाई आधारमानी सो अन्तर्गत कम्तीमा ३ जिल्ला समेटिने गरी सरोकारवालाबीच विभिन्न २३ जिल्लाहरूमा अन्तर्क्रियात्मक कार्यशाला गोष्ठी कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको थियो।

सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाव सल्लाह समेटिएको दोस्रो मस्यौदाउपर मिति २०७१ पुष १९ देखि २१ गतेसम्म राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको सहभागितामा कार्यशाला गोष्ठी आयोजना गरियो। उक्त कार्यशालाबाट प्राप्त सुझावहरू समेटिएको तेस्रो मस्यौदाउपर विषयगत रूपमा विशेषज्ञता हासिल गरेका सरकारी निकाय, मानव अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील सङ्घसंस्था तथा व्यक्तिहरूसँग समूहगत छलफल गरियो। छलफलबाट प्राप्त सुझावहरू समावेश गरिएको चौथो मस्यौदाउपर दातृ निकाय तथा विकासका साभेदार समूहसँग मिति २०७१ माघ २१ गते सुझाव सङ्कलन गरियो। परिमार्जित मस्यौदामा पुनः मिति २०७१ माघ २३ गते राष्ट्रिय परामर्श गोष्ठी मार्फत नेपाल सरकारअन्तर्गतका निकाय, राजनीतिक दल, संवैधानिक निकाय, मानव अधिकारसम्बन्धी विषयगत आयोगहरू, मानव अधिकारसँग सम्बन्धित सङ्घसंस्थाहरू, पेशागत सङ्घसंस्थाहरू लगायतका सरोकारवालासँग सुझाव सङ्कलन गरी पाँचौँ मस्यौदा तर्जुमा गरियो। सो मस्यौदाउपर नेपाल

सरकारका पूर्व सचिवहरू, राष्ट्रिय योजना आयोगका पूर्व उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोगका उच्च पदस्थ अधिकृत, निर्वाचन आयोगका पूर्व आयुक्त, युएनडिपीका प्रतिनिधि लगायतसंग मिति २०७१ फागुन ६ गते परामर्श बैठक गरी सुभावा सङ्कलन गरियो^१ ।

१.४ विगतका उपलब्धि

मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ ले प्रत्याभूत गरेका काम, कर्तव्य र अधिकारलाई मूर्तता दिन आयोगको स्थापना सँगसँगै योजनाको आवश्यकता महसुस गरिएको थियो । यसका लागि देशमा मानव अधिकार संस्कृतिको निर्माणतर्फ उन्मुख कार्यक्रम तय गरी आफ्नो दायित्व निर्वाह गर्न रणनीतिक लक्ष्य र उद्देश्यसहित आयोगले रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गर्‍यो । रणनीतिक योजनाको प्राथमिकता क्षेत्र निर्धारण गर्ने, मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन प्रभावकारी रूपमा गर्ने र संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने उद्देश्य विगतका सबै रणनीतिक योजनामा राखिएको थियो ।

यसपूर्वका सबै रणनीतिक उद्देश्यबमोजिम आयोगले सम्पादन गरेका कार्य, सोका उपलब्धि समेतका कारणले आयोग मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय समिति (आइसिसि) को स्तर वर्गीकरणमा स्थापना कालदेखि नै सधैं “क” श्रेणीमा रहन सफल भएको छ । आयोगले सशस्त्र द्वन्द्वकालमा नागरिक समाज, मानव अधिकार रक्षक, नेपाल पत्रकार महासङ्घ, नेपाल बार एसोसिएसन, नेपाल चिकित्सक सङ्घ लगायतका अन्य पेसागत सङ्घसंस्थासँगको सहकार्यमा देशको समग्र मानव अधिकार अवस्थाबारे अनुगमन गरी प्राप्त प्रतिवेदनका आधारमा सशस्त्र द्वन्द्वरत पक्षलाई अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी कानून र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनद्वारा प्रदत्त अधिकारको व्यावहारिक कार्यान्वयन र परिपालनाका लागि आग्रह गर्दै द्वन्द्व पीडितहरूलाई न्याय र क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिस गरेको थियो । सशस्त्र द्वन्द्वमा भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनासम्बन्धी प्रतिवेदन समेत प्रकाशन गरेको थियो ।

विगतका रणनीतिक योजनाअन्तर्गत द्वन्द्वकालमा सम्पादन गरिएका मुख्य कार्यहरूमा आयोगले रामेछापको दोरम्बा, पाँचथरको नागी र सिरहाको धनगढी लगायतका घटनामा सर्वोच्च अदालतका पूर्व न्यायाधीश सहितको विशेषज्ञ टोलीबाट अनुसन्धान भई दोषीलाई कारबाही र पीडितलाई क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्ने निर्णय गरेको थियो । साथै चितवनको बाँदरमुडे, पाल्पाको तानसेन, कालिकोटको कोटवाडा र पिली, म्याग्दीको बेनी लगायतका घटनामा अनुसन्धान गरी दोषीलाई कारबाही र पीडितलाई क्षतिपूर्तिको सिफारिस भएको थियो ।

सशस्त्र द्वन्द्वका बेला राज्यपक्ष र तत्कालीन विद्रोहीपक्ष नेकपा माओवादीद्वारा बेपत्ता पारी हत्या गरिएका व्यक्तिहरूको शवोत्खनन गरी दोषीलाई फौजदारी अभियोगमा मुद्दा चलाउन र पीडितलाई क्षतिपूर्तिको सिफारिस गरिएको थियो । यस क्रममा शवोत्खननपश्चात् पीडितका परिवारलाई मानव अवशेष हस्तान्तरणसमेत गरिएको थियो । सुरक्षाकर्मीद्वारा बेपत्ता पारी हत्या भएको जनकपुरको गोदार घटनामा फिनल्यान्डबाट अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञ सहितको अनुसन्धान टोलीद्वारा शवोत्खनन भएको थियो । तत्कालीन विद्रोही माओवादीद्वारा बेपत्ता पारी हत्या गरिएका दैलेखका पत्रकार डेकेन्द्र थापाको शवोत्खनन गरी दोषीलाई कारबाही र पीडितलाई क्षतिपूर्तिका लागि सिफारिस गरिएको थियो । आयोगको पहलमा हालसम्म सुरक्षाकर्मीद्वारा बेपत्ता पारी हत्या भएका नौ र विद्रोही नेकपा माओवादीद्वारा अपहरण गरी हत्या गरिएका दुई घटनामा शवोत्खनन भएको छ । आयोगबाट शवोत्खनन अवस्थाबारे प्रतिवेदनसमेत प्रकाशित गरिएको छ ।

^१ सहभागीहरूको नामावली अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

नेपाल सरकार र तत्कालीन विद्रोही नेकपा माओवादीबीच २०६३ मङ्सिर ५ गते सम्पन्न विस्तृत शान्ति सम्झौताको आयोगले चार वर्षसम्म निरन्तर रूपमा अनुगमन गरेको थियो । अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा सम्झौतारत् दुवै पक्षलाई मानव अधिकारका आधारभूत सिद्धान्त र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनको पालनाका लागि सरकारलाई सिफारिस गरी पीडितको न्यायका लागि आयोगले प्राथमिकताका साथ कार्य गरेको थियो ।

सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा मानव अधिकारलाई केन्द्रमा राखेर द्वन्द्वका समयमा भएका हत्या, बेपत्ता, आन्तरिक विस्थापन, गैरकानूनी थुना, यातना जस्ता घटनालाई प्राथमिकताका साथ अनुसन्धान तथा अनुगमन गर्‍यो । आयोगले सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग गठनका लागि निरन्तर ध्यानाकर्षण गरायो । उक्त आयोग अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डबमोजिम गठन हुनुपर्ने, पीडितको सल्लाहबिना मुद्दा फिर्ता लिन नपाइने जस्ता विषयहरूमा आयोगले सरकारको ध्यानाकर्षण गराएको थियो । फौजदारी घटनामा अदालतमा विचाराधीन रहेका मुद्दामा सरकारले विभिन्न समयमा मुद्दा फिर्ता लिन निर्णय गरेकामा अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार कानून र मानवीय कानून विपरीत भएकाले त्यसो नगर्न सरकारलाई मिति २०६८ असार २७ गते आयोगले सचेत गराएको थियो ।

२०६४ र २०७० सालमा सम्पन्न संविधानसभाको निर्वाचनमा मानव अधिकार अवस्थाबारे देशका पचहत्तरवटै जिल्लामा निर्वाचनको विभिन्न चरणमा अनुगमन गरेको थियो । अनुगमनपश्चात् मानव अधिकारको दृष्टिमा संविधानसभा निर्वाचन अनुगमन प्रतिवेदन २०६५ र संविधानसभा निर्वाचन अनुगमन प्रतिवेदन २०७० प्रकाशन गरियो ।

आयोगको काम कारवाहीमा एकरूपता, व्यावसायिकता र पारदर्शिता कायम गर्नका लागि विभिन्न निर्देशिका तयार भएका छन् । जसमध्ये मानव अधिकार रक्षकसम्बन्धी मार्गनिर्देशिका २०६९, उजुरी तथा कारवाहीसम्बन्धी निर्देशिका २०६९, शवोत्खनन मार्गनिर्देशिका २०६९, मानव अधिकार सहकार्य तथा समन्वयसम्बन्धी निर्देशिका २०६९, मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनका लागि अनुगमन मार्गनिर्देशिका २०६८, उपभोक्ताको मानव अधिकार संरक्षण तथा संवर्द्धनका लागि अनुगमन निर्देशिका २०६८ र कारागार तथा हिरासत अनुगमन निर्देशिका २०६७ आदि उल्लेखनीय रहेका छन् ।

आयोगको स्थापनाकालदेखि आ.व. २०७०/७१ को अन्त्यसम्म अध्ययन, अनुगमन, अनुसन्धानको आधारमा नेपाल सरकारसमक्ष उजुरीउपर ७३७ र नीतिगत रूपमा ४६ सिफारिसहरू गरिएको छ ।

आयोगका नीतिगत सिफारिसहरूलाई मानव अधिकारका विषयगत अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरू अनुसार वर्गीकरण गरी हेर्दा निम्न बमोजिम रहेका देखिन्छन् :

क) नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

शान्तिपूर्ण जुलुसमा सहभागी हुन पाउन तथा बटुवासमेतलाई कुटपीटलगायत अत्यधिक बलको प्रयोग नगर्न अविलम्ब निर्देशन हुन एवं सुरक्षाकर्मीद्वारा घाइते बनाइएका व्यक्तिहरूको निःशुल्क औषधोपचारको तत्काल व्यवस्था गर्न आयोगले तात्कालीन सरकारलाई सिफारिस गरेको थियो । आयोगबाट विभिन्न समयमा राजनीतिक दलबाट भएका आन्दोलन र सङ्कटकालको अवस्थामा स्थानहद तोकी नजरबन्दमा राखिएका तथा हिरासतमा रहेका व्यक्तिको मानव अधिकार स्थितिको अनुगमन गरी सिफारिस गरिएको थियो । तत्कालीन सरकारले एफएम प्रसारण संस्थाहरूको सेवा सीमित गर्ने गरी सम्बन्धित एफएम

रेडियोहरूका नाममा जारी गरेको सूचनाबाट विभिन्न जानकारीमूलक सामग्रीहरूबारे सुसूचित हुने हकबाट आम नागरिक वञ्चित रहनु परेको यथार्थप्रति सरकारको ध्यानाकर्षण गर्दै विभिन्न सञ्चारगृहहरूको अनुगमन गरी आम नागरिकको सुसूचित हुने अधिकार तथा विचार र अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्न सिफारिस गरिएको थियो ।

ख) आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

स्वास्थ्य, शिक्षा लगायतका अधिकारलाई प्राथमिकता दिँदै दैलेख र जाजरकोटमा हैजाको महामारी फैलिएको लगायतका घटनामा अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी सिफारिस भएको थियो ।

ग) महिला अधिकार

महिलाविरुद्ध हुने हिंसाको रूपमा रहेको बोक्सी प्रचलनका सम्बन्धमा आयोगबाट कानूनको पुनरावलोकन गरी मिति २०६२ वैशाख २७ गते सरकारलाई सिफारिस गरियो । विद्यमान कानूनहरू बोक्सीको आरोपमा महिलाविरुद्ध हुने गरेका दुर्व्यवहार एवं हिंसाका घटनालाई रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न र दोषीलाई सजाय गर्न पर्याप्त एवं प्रभावकारी नहुनुका साथै प्रचलित कानूनमा त्यस्तो दुर्व्यवहार एवं हिंसाका घटनाबाट पीडित भएको व्यक्तिलाई उचित क्षतिपूर्ति र पुनःस्थापनाको व्यवस्था सम्बन्धमा कुनै प्रावधान नभएको देखिएकोले त्यस सम्बन्धमा आवश्यक कानूनको तर्जुमा गर्न र महिलाविरुद्ध हुने बोक्सीको आरोपका अतिरिक्त अन्य माध्यमबाट पनि हिंसाजन्य घटनाहरू हुने गरेकाले महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसाजन्य घटनाहरूको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्न र दोषीउपर सजाय गर्न एकीकृत कानूनको तर्जुमा गर्नका लागि सिफारिस गरिएको थियो ।

नेपालमा दाइजो, दहेज तथा तिलक प्रथाको अवस्था विकराल रहेकाले महिलामाथि हिंसा भएको हुँदा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न, हिंसामा संलग्न दोषीलाई कानूनी कारबाही गर्न तथा पीडितलाई उचित न्याय प्रदान गर्न सिफारिस गरिएको थियो ।

घ) बाल अधिकार

बालबालिकाहरू शारीरिक तथा मानसिक रूपले समेत विशेष संरक्षण प्रदान गरिनुपर्ने अवस्थामा रहेकाले बाल श्रमको अन्त्य, सडक बालबालिकाको व्यवस्थापन, विद्यालयमा हुने शारीरिक दण्ड सजायको अन्त्यका लागि बालअधिकारसँग सम्बन्धित विभिन्न सिफारिसहरू गरिएका थिए ।

ङ) बलपूर्वक बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूको अधिकार

आयोगले *व्यक्ति बेपत्ता पार्ने (कसुर र सजाय) ऐन, २०६५* को विधेयकमा केही प्रावधानहरू संशोधनका लागि आवश्यक सुझाव नेपाल सरकारलाई पठाएको थियो । आयोगले विधेयकका सम्बन्धमा विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरू तथा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र सर्वोच्च अदालतको मिति २०६४ जेठ १८ गतेको आदेशसमेतको अध्ययन गरेको थियो । विधेयकलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डअनुकूल हुने गरी परिमार्जन गर्नका लागि नेपाल सरकारलाई सुझाव पठाएको थियो ।

च) अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको दैनिक जीवन सुलभ बनाउनका निम्ति उनीहरूका अधिकारहरूको संरक्षणका लागि अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र नियमावली, २०५१ समेतमा व्यवस्था भएका कानूनी प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन नभएका सन्दर्भमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका हकहितको प्रभावकारी रूपमा संरक्षण गर्नका लागि नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको थियो ।

छ) आप्रवासी कामदार र तिनका परिवारहरूको मानव अधिकार

आप्रवासी कामदारहरू र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९९०, अनुमोदनका लागि नेपाल सरकारसमक्ष मिति २०६९/८/७ मा सिफारिस गरिएको थियो ।

आयोगका पदाधिकारीहरूको उच्चस्तरीय टोलीले दक्षिण कोरिया र मलेसियाको भ्रमणबाट वैदेशिक रोजगारमा गएका आप्रवासी नेपाली कामदारहरूको हकहित संरक्षण र संवर्द्धनलाई प्राथमिकतामा राखी काम गर्न संयुक्त राष्ट्रसङ्घले आप्रवासी कामदारहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धिलाई हस्ताक्षर र अनुमोदन गर्न गरेको सिफारिसबमोजिमको राष्ट्रिय ऐन, कानून, नीति, कार्ययोजना र आवश्यक संयन्त्रहरू तर्जुमा गरी व्यवहारमा प्रभावकारी ढङ्गले लागू गर्न आयोग नेपाल सरकारको ध्यान आकृष्ट गर्दछ, भन्ने आयोगको सिफारिस रहेको थियो ।

ज) आन्तरिक विस्थापन

आन्तरिक विस्थापितको गास, बास, कपास एवं निजका बालबालिकाको खाने, बस्ने औषधोपचार तथा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारहरू प्रत्याभूतिका लागि सिफारिस भएको थियो । आन्तरिक रूपमा विस्थापितहरू अभैसम्म पनि घर फर्किन सक्ने वातावरण नभएको, नेकपा (माओवादी) ले कब्जा गरेका घरजग्गा फिर्ता नगरेको भन्ने आयोगको स्थलगत अनुगमन प्रतिवेदनबाट समेत देखिन आएकाले विस्तृत शान्ति सम्झौता, २०६३ र मिति २०६४/९/२३ मा सम्पन्न भएको (नेपाल सरकार र नेकपा माओवादीबीच) सम्झौताबमोजिम कारबाही गरी कब्जा गरेको घरजग्गा फिर्ता गर्न नेकपा (माओवादी) लाई पत्र पठाउने निर्णय गरिएको थियो ।

आयोगमा दर्ता भएका उजूरीमा अनुसन्धानपश्चात् गरिएको सिफारिस देहाय बमोजिम छः

क्र.सं.	आ.व.	प्राप्त उजूरी सङ्ख्या	कूल सिफारिस सङ्ख्या	अन्तरिम सिफारिस तथा कारबाही जारी सङ्ख्या	फर्छ्यौट सङ्ख्या		
					सिफारिसबाट	तामेली, खारेजी, टुङ्ग्याएको	जम्मा
१	२०५७/५८	३८५	२		२	७	९
२	२०५८/५९	३०२	५		५	७१	७६
३	२०५९/६०	४८३	१४		१४	८९	१०३
४	२०६०/६१	१०८३	८		८	५४	६२
५	२०६१/६२	१७८२	३५	१	३४	२४०	२७४
६	२०६२/६३	२३३१	८६		८६	६२१	७०७
७	२०६३/६४	१९४८	०		०	०	०
८	२०६४/६५	११७३	६४	९	५६	४६५	५२१
९	२०६५/६६	६७७	८०	१८	६२	५५८	६२०
१०	२०६६/६७	४०३	१११	९	११०	३८१	४९१
११	२०६७/६८	३४५	१३१	१०	१२२	५७९	७०१
१२	२०६८/६९	२७६	१००	२०	८०	३७९	४५९
१३	२०६९/७०	२१९	९९	८	९१	३९६	४८७
१४	२०७०/७१	२४०	२		२		
	जम्मा	११६४७	७३७	७५	६७२	३८४०	४५१२

माथिको तालिका अनुसार आयोगमा दर्ता हुन आएका जम्मा ११,६४७ वटा उजूरीहरूमा आयोगले गरेका ७३७ वटा सिफारिसहरू मध्ये ७५ वटा सिफारिसहरूमा अन्तरिम राहत तथा अनुसन्धान जारी राख्ने अन्तरिम प्रकृतिका सिफारिसहरू छन् भने ४,५१२ वटा उजूरीहरूको फछ्यौट गरिएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आयोग पदाधिकारीविहीन अवस्थाका कारण कुनैपनि सिफारिस हुन सकेको थिएन भने आ.व. २०७०/७१ सहित १३ महिना आयोग पदाधिकारीविहीन रहन गई उजूरी फछ्यौटमा बाधा पुग्न गएको थियो ।

विषयगत आधारमा आयोगबाट भएका सिफारिस देहाय बमोजिम रहेको छ ।

सिफारिस गरिएको आ.व.	भैत्यविक हत्या							भैरवकुली थुना/ बर्दीको अधिकार/ स्वच्छाकारी पत्राउ	व्याव प्रशासन	अन्तरिक विस्थापन	सम्पति कब्जा	साधा, स्वास्थ्य, शिक्षा, अर्थ, आवासका अधिकार	गणता	वेपता	अदरुग	बाल अधिकार	महिला अधिकार	अपाङ्गता सम्बन्धी अधिकार	सुचनाको हक	जम्मा
	सुरक्षाकोजबड	नेकपा	हिरासतमा मृत्यु	दोहोरो भिडलबड	बन विफोटबड	अज्ञात सङ्घ तथा अन्य कारणबड	जम्मा													
०४७/४८								१												२
०४८/४९												२								५
०४९/६०													१				१३			१४
०५०/६१	३	३				६		१												८
०६१/६२	४				१	३		१		१			२	१						३५
०६२/६३	४६	१०	१	६	२	१	६६	१	१	१		१	६	७			२	१	८६	
०६३/६४							०													०
०६४/६५	२५	८	४		४	१	४२			८			२	७						६४
०६५/६६	२७	८	१	१	२	१	४०			११	२		४	५	४	२				८०
०६६/६७	३३	१२	२	३	३		५३			७	१	१	१६	२८	१		१			१११
०६७/६८	६८	१४	३	३	२		८७			४	४	२	८	१४	३	१				१३१
०६८/६९	४४	१५	३	१			६३					२	८	२२	१					१००
०६९/७०	२९				२		४०			६	१	५	१२	५	३	१		१		९९
०७०/७१			१				१						१							२
जम्मा	३०३	९३	१२	१४	१६	४	४४२	१	१०	८	८	१३	४९	१५	६	१७	१	१	७३७	

यसैगरी आयोगले महिला अधिकार, बाल अधिकार, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित समुदायका अधिकार संरक्षणलाई आफ्नो प्राथमिकतामा राखी अनुगमन तथा अनुसन्धानसहित प्रवर्द्धनात्मक गतिविधि सञ्चालन गर्दै आएको छ। मानव बेचबिखनविरुद्धको अभियानमा प्राथमिकताका साथ अनुगमन, अनुसन्धान, छलफल, राय सुभाषण सङ्कलन गरी नियमित रूपमा राष्ट्रिय प्रतिवेदन प्रकाशन गर्दै आएको छ।

आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी कार्यलाई संरचनागत रूपमा अगाडि बढाउन स्वास्थ्य र शिक्षा अधिकारको कार्यान्वयनको अवस्था अनुगमन गरी प्रतिवेदन सार्वजनिक गरेको छ। आयोगबाट विशेष गरी समाजका सीमान्तकृत र जोखिममा रहेका समुदायका आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारलाई प्राथमिकतामा राखी ती अधिकारहरूको व्यावहारिक कार्यान्वयनको अवस्थाबारेमा अनुगमन गर्नका लागि पर्याप्त खाद्यान्नको अधिकार, आवासको अधिकार, स्वास्थ्यको अधिकार, शिक्षाको अधिकार र काम गर्न पाउने अधिकारको अनुगमन सूचकाङ्क प्रयोगकर्ता पुस्तिका, २०६७ प्रकाशन भएको र उक्त पुस्तिका राज्यका निकाय, विकाससँग सम्बन्धित सङ्घ संस्था र मानव अधिकार रक्षकसमेतले प्रयोग गर्न सक्ने भएकोले सोसम्बन्धी तालिम कार्यक्रमसमेत सञ्चालन गरिँदै आएको छ।

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको सिद्धान्तलाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले अवलम्बन गरी राज्यको हरेका तहमा महिला, आदिवासी, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक, दलित तथा अन्य पिछडिएका समुदायलाई समावेश गर्ने लक्ष्य लिएको परिप्रेक्ष्यमा आयोगबाट सो लक्ष्यको परिपालना भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन कार्यलाई प्राथमिकतामा राखेको थियो।

२०६५ साल मङ्सिरमा सार्कस्तरीय बाल अधिकारसम्बन्धी क्षेत्रीय गोष्ठी, २०६६ साल असारमा एसिया प्रशान्त मञ्चको सहआयोजनामा दक्षिण एसियाली उपक्षेत्रीय राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय संस्थाहरू र मानव अधिकार रक्षकहरू विषयक कार्यशाला सञ्चालन भएको थियो।

दण्डहीनताको अन्त्यका लागि अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतको रोम विधान अनुमोदन गर्न नेपाल सरकारलाई आयोगले सिफारिस गरेको थियो। आयोगको संयोजकत्वमा मानव अधिकारको विश्वव्यापी आवधिक समीक्षा प्रतिवेदन राष्ट्रिय महिला आयोग र राष्ट्रिय दलित आयोगको संयुक्त प्रयासमा तयार पारी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय मानव अधिकार परिषद्मा २०६७ माघ महिनामा पेस गरेको थियो भने त्यसको कार्यान्वयन अवस्थासम्बन्धी मध्यावधि प्रतिवेदनसमेत प्रकाशन गरेको थियो।

देशमा आन्तरिक सशस्त्र द्वन्द्वको बेला तत्कालीन सरकारबाट जारी भएको आतङ्ककारी तथा विध्वंशात्मक कार्य नियन्त्रण तथा सजाय अध्यादेश, २०६२ को सम्बन्धमा आयोगबाट पुनरावलोकन गरी सो अध्यादेशका अधिकांश प्रावधानहरू नेपाल पक्ष भएका मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूको व्यवस्थसँग बाभिएको पाइएको, संसद्को अनुमोदनविना अध्यादेशलाई पटक पटक जारी गर्नु संविधान तथा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड प्रतिकूल देखिएको हुँदा उक्त अध्यादेशलाई तत्काल खारेज गर्न आयोगबाट सरकारसमक्ष २०६३/२/१८ मा सिफारिस गर्ने निर्णय भएको थियो।

आयोगले मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका गतिविधि सरकारी निकाय, नागरिक समाज र मानव अधिकार सङ्घसंस्थासँगको सहकार्यमा समन्वय गर्दै आएको छ। तराईमा भएको मानव अधिकारको

उल्लङ्घनका अनुगमन, मानव अधिकारको समग्र अवस्था, बेपत्ता भएकाको खोजी कार्य, मानव अधिकार र यातना, लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकका अधिकार, हिरासत र कारागारका बन्दीहरूको अधिकार, खाद्य अधिकारसम्बन्धी विविध कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो ।

रिट क्षेत्राधिकारबाट मानव अधिकारको संरक्षणका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सम्पन्न भई आयोग र न्यायालयबीच सहकार्यमा वृद्धि हुन गई पूर्वाञ्चलको विराटनगरमा, मध्य पश्चिम र सुदुर पश्चिमाञ्चलका न्यायाधीशहरूका लागि धनगढीमा र पश्चिमाञ्चलको पोखरामा आयोग र न्यायाधीश समाजसँगको सहकार्यमा त्यस क्षेत्रका पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतका न्यायाधीशसमेतको सहभागितामा कार्यशाला, गोष्ठी सञ्चालन भए । अदालतबाट हुने न्यायिक निर्णयमा मानव अधिकारको विषय समावेश गर्न यस प्रकारका कार्यक्रमबाट थप मद्दत मिल्न गएको छ ।

आयोगको पहल तथा सिफारिसबमोजिम नेपाल सरकारबाट माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षासम्बन्धी विषय समावेश गरी पाठ्यक्रम तर्जुमा भएको छ । मानव अधिकारको ज्ञान, सीप र सचेतनाको अभावका कारणले राज्यका निकायहरूबाट मानव अधिकार उल्लङ्घन हुन पुगेकाले राज्यद्वारा सम्बन्धित निकायमा मानव अधिकार शिक्षा तथा तालिम संयन्त्रको आवश्यक व्यवस्था गर्न र मानव अधिकार शिक्षालाई जनस्तरमा पुऱ्याउन औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षामार्फत आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नका लागि आयोगले आर्थिक वर्ष २०६३/०६४ मा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेको थियो ।

आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनको क्रममा नेपाल सरकार औपचारिक शिक्षाअन्तर्गत विद्यालय तहको कक्षा ८ सम्म मानव अधिकार शिक्षा पाठ्यक्रममा समावेश भइसकेको छ भने पाठ्यक्रम पुनरावलोकनको क्रमसँगै कक्षा ९ र १० मा समेत मानव अधिकार शिक्षाको विषयहरू समायोजन हुँदै जाने कुरा सरोकारवाला निकाय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट विभिन्न समयमा गरिएका प्रस्तुतीकरण र छलफलहरूबाट स्पष्ट भएको छ ।

आयोगका विभिन्न कार्यालयहरूबाट सुरक्षा निकायका पदाधिकारीहरू, विद्यालयका बालबालिकाहरू, शिक्षक तथा अभिभावकहरूलाई समेत मानव अधिकार शिक्षासम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालित भएका छन् । सुरक्षा निकायका प्रमुखहरूसँग विभिन्न चरणमा बैठक तथा अन्तर्क्रियाहरू गरी सुरक्षा निकायका तालिम पाठ्यक्रमहरूमा समेत मानव अधिकारका विषयहरू समावेश गर्न सुझावहरू प्रदान गरिएको छ । सुरक्षाकर्मी र शिक्षकहरूलाई नै लक्षित गरी छुट्टाछुट्टै मानव अधिकार स्रोत पुस्तिका २०७० समेत प्रकाशन गरिएको छ । आयोगद्वारा राष्ट्रिय शान्ति सम्मेलन, सन् २००५, बाल अधिकारसम्बन्धी क्षेत्रीय सम्मेलन, सन् २००७ र मानव अधिकार रक्षकहरूको राष्ट्रिय सम्मेलन, सन् २०१२ सम्पन्न भएको थियो ।

विकास र मानव अधिकार एकापसमा अन्योन्याश्रित र अन्तरसम्बन्धित विषय भएका हुनाले विकास निर्माण र सामाजिक सुरक्षासँग सम्बन्धित सरकारी निकाय, मानव अधिकारकर्मीसहितको क्षमता अभिवृद्धिका लागि देशव्यापी रूपमा विकासमा मानव अधिकारमुखी पद्धति विषयक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए ।

आयोगको चौथो रणनीतिक योजनाअनुरूप भएका पछिल्लो तीन वर्षको प्रवर्द्धनात्मक गतिविधिहरूलाई देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ :

क्र.सं.	कार्य विवरण	आ.व. ०६८/६९	आ.व. ०६९/७०	आ.व. ०७०/७१
१	मानव अधिकार प्रवर्द्धनात्मक कार्य (अन्तर्क्रिया, छलफल, बैठक, तालिम)	१९६	२८१	३००
२	अन्य सङ्घसंस्थाका सहकार्यमा भएका प्रवर्द्धनात्मक कार्य	११३	-	८४
३	विशेषज्ञ सेवा प्रदान (स्रोत व्यक्ति, प्रशिक्षक, अतिथि वक्ता)	५७	११४	५१
४	अन्य सङ्घसंस्थाको कार्यक्रममा सहभागिता	२५०	४७९	३०५
५	प्रकाशन (वार्षिक प्रतिवेदन/मासिक पत्रिका)	१३	१/१२	१/१२
६	प्रतिवेदन तथा पुस्तिका	३७	२५	१३
७	प्रेस विज्ञप्ति/नोट	३३	४४	३८
८	पत्रकार सम्मेलन	२		४

समग्रमा हेर्दा विगतका रणनीतिक योजनाबाट निर्दिष्ट उद्देश्यबमोजिम मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका क्षेत्रमा काम कारवाही सम्पन्न गरी आयोगको छवि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा उच्च बनाउन आयोगको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको पाइन्छ।

□□

भाग - २

सन्दर्भ विश्लेषण

आयोगको विद्यमान साङ्गठनिक संरचना, क्षमता र संविधान तथा कानून प्रदत्त अधिकारअन्तर्गत आफ्नो दायित्व बमोजिम मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र परिपालना गर्ने क्रममा देखिएका संस्थाको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिमका साथै संस्थागत चुनौतीका बारेमा निम्न अनुसार विवेचना गरिएको छ :

२.१ सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिम

क) सबल पक्ष

मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३ द्वारा स्थापित आयोग नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले पीडितको उद्धार गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनका सम्बन्धमा आयोगले गरेका सिफारिस वा निर्देशन कार्यान्वयन नगर्ने निकाय वा व्यक्तिको नाम उल्लङ्घनकर्ताको रूपमा अभिलेख गर्ने थप जिम्मेवारीसहित मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन एवं सम्मानको सुनिश्चितताका लागि स्थापित स्वायत्त र स्वतन्त्र संवैधानिक निकायका रूपमा रहेको छ। सुरुका दिनदेखि नै राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय समितिद्वारा गरिने वर्गीकरणमा आयोगलाई 'क' वर्गको मान्यता प्राप्त छ। आम नागरिकको आयोगसँगको पहुँच विस्तारका लागि आयोगले क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयहरूको स्थापना गरी कार्यसम्पादन गर्दै आएको छ। आफ्ना काम कारवाही सहज, प्रभावकारी, पारदर्शी, व्यावसायिक र व्यवस्थित गर्नका लागि आयोगले विभिन्न नीति, नियम, निर्देशिका जस्तै उजूरी तथा कारवाहीसम्बन्धी निर्देशिका, उपभोक्ताको मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनका लागि अनुगमन मार्गनिर्देशिका, मानव अधिकार सहकार्य तथा समन्वय निर्देशिका, कारागार तथा हिरासत अनुगमन निर्देशिका आदि जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। आयोगका कर्मचारीहरू अनुभवी तथा विषयगत आधारमा मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको तालिम, अध्ययन, अनुभव हासिल गरेका छन्। यसले संस्थाको कार्यसम्पादनमा सहजीकरण ल्याई परिणाममुखी एवं प्रभावकारी नतिजा हासिल गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ।

सरकारले आयोगको आर्थिक स्वायत्ततासम्बन्धी आर्थिक निर्देशिका २०७१ लाई स्वीकृत गरेको छ। यसले गर्दा आयोग आफ्ना आर्थिक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न स्वतन्त्र र स्वायत्त भएको छ। आयोगले स्थापना

कालदेखि हालसम्म मानव अधिकारसम्बन्धी विषयगत रूपमा तथा विभिन्न विषयहरूमा खोज, अध्ययन, अनुगमन र अनुसन्धानका आधारमा १८८ विविध प्रकारका प्रतिवेदनहरू प्रकाशन गरेको छ । आयोग तथा मानव अधिकारसम्बन्धी विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान एवं कार्य गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई यस्ता प्रकाशनबाट ज्ञानको स्रोतका रूपमा काम गर्दछ । साथै, मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन तथा प्रचारप्रसारका लागि यसको उपयोगले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । मानव अधिकारको विषय आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौतिक विकास एवं सामाजिक जीवनका विभिन्न आयामसँग अन्तर्सम्बन्धित हुने भएकाले आयोगका सरोकारवालाहरू पनि विभिन्न सरकारी निकाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था, नागरिक समाज, पेसागत सङ्घसङ्गठन, पीडित एवं आम नागरिक रहेका छन् । यसले गर्दा आयोगले संवैधानिक र कानूनी दायित्व निर्वाह गर्ने क्रममा बृहत सरोकारवालाको सहयोग प्राप्त हुने गरेको छ ।

ख) कमजोर पक्ष

आयोगले संवैधानिक निकायको हैसियतमा मानव अधिकारको समग्र विकासमा प्रभावकारी काम गर्दै आए तापनि यसका थुप्रै सीमितता रहेका छन् । कार्यसम्पादनका लागि सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण पक्ष भनेको मानव तथा भौतिक स्रोत साधन नै हो । आयोगमा कूल ३०९ दरबन्दी रहेकोमा हाल १४९ कर्मचारीहरूमात्र सेवारत छन् । पर्याप्त कर्मचारीका अभावमा आयोगको आफ्नो योजना, नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा आशातीत सफलता प्राप्त गर्न कठिनाई उत्पन्न भएको छ । आयोगको केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयमा आवश्यक भौतिक स्रोत साधनको कमी रहेको एवं आफ्नै स्थायी कार्यालय भवनको उपयुक्त व्यवस्था छैन । आयोगका कार्यालयबीच आन्तरिक सञ्चार आदानप्रदान, सहकार्य, समन्वय आदि पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन । यसले गर्दा संस्थागत कार्यसम्पादनमा प्रतिकूल असर पुगेको छ ।

आयोगले आफ्नो रणनीतिक योजना, वार्षिक कार्ययोजना, नीति, कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा र लक्ष्य बमोजिम काम भए नभएको, आशातीत प्रगति हासिल भए नभएको जानकारी लिन निरन्तर अनुगमन तथा आवधिक मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेमा सोको अभाव देखिन्छ । यसले गर्दा आयोगले लिएको लक्ष्य अनुसार सफलता प्राप्त गरेको छ वा छैन, अपेक्षित नतिजा हासिल भएको छ वा छैन, कार्यसम्पादन प्रभावकारी र परिणाममुखी ढङ्गले सञ्चालन भएको छ वा छैन, सबल पक्ष वा सुधारनु पर्ने के कस्ता विषय रहेका छन् भन्ने कुराहरूको पर्याप्त विश्लेषण हुन सकेको छैन ।

यस बीचमा, २०६३ सालमा १५ महिना र २०७० सालमा १३ महिना आयोग पदाधिकारीविहीन रह्यो । यसले गर्दा आयोगको कार्यसम्पादनमा असर पुगनुका साथै पीडितले न्याय पाउने अधिकारबाट वञ्चित रहनु पर्‍यो । उक्त अवधिमा आयोगको लक्ष्य र योजना बमोजिमका गतिविधि सम्पादनमा यसले प्रतिकूल असर पुऱ्याएका कारण अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन कठिनाई उत्पन्न भएको थियो ।

ग) अवसर :

संविधानतः आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार अत्यन्त व्यापक र महत्त्वपूर्ण रहेको छ । मानव अधिकार संरक्षण गर्ने क्रममा मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाका उजुरी ग्रहण गर्ने तथा अनुसन्धान, अनुगमन, सोधपुछ, खोजतलास जस्ता कार्य गर्न अदालतलाई भए सरहको विशिष्टीकृत अधिकार प्राप्त छ । अनुसन्धानपछि प्राप्त तथ्यका आधारमा मानव अधिकार संरक्षणका लागि गरिएको निर्णय कार्यान्वयनका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने अधिकार मात्र होइन कुनै पनि निकाय, संस्था वा व्यक्तिले आयोगको सिफारिस कार्यान्वयन नगरेमा त्यस्ता निकाय वा व्यक्तिको नाम अभिलेख गर्नसक्ने अधिकारसमेत आयोगलाई रहेको छ ।

पछिल्लो समयमा सञ्चार माध्यमद्वारा मानव अधिकार हननका घटनाको प्रकाशन, प्रसारण तथा मानव अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा, जानकारीमूलक कार्यक्रमको प्रचारप्रसारमा आएको व्यापकताका कारण आम नागरिकको मानव अधिकारप्रतिको चेतनामा क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको छ। यसले गर्दा सरकारी निकाय, सेवा प्रदायक तथा कानून कार्यान्वयन गर्ने निकाय मानव अधिकारप्रति विस्तारै जवाफदेही हुन थालेका छन् भन्ने महसूस हुन थालेको छ। आयोगप्रति आम मानिसको भरोसा र विश्वास रहनु आयोगका लागि अत्यन्त महत्त्वपूर्ण अवसर हो।

समाज जति जति आधुनिकता, सभ्यता र विकासतिर लम्कदै गएको छ त्यति नै मानव अधिकारको क्षेत्र विस्तारित हुँदै गइरहेको छ। उदाहरणका लागि मानव अधिकार र व्यापार, मानव अधिकार र वातावरणीय अधिकार, उपभोक्ता अधिकार, आप्रवासी कामदार र तिनका परिवारका सदस्यको अधिकार जस्ता नयाँ नयाँ विषयहरू पनि मानव अधिकारको क्षेत्रमा परिधिबद्ध बन्दै गएका छन्। आयोगको स्थापनाकाल सँगसँगै यसको संस्थागत क्षमता विकास र कार्यसम्पादन सुदृढीकरणका लागि नेपाल सरकार तथा यूएनडीपीलगायतका अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको निरन्तर सहयोग हुनु आयोगको संस्थागत विकासका लागि राम्रो अवसर हो।

घ) जोखिम

देशमा विद्यमान राजनीतिक अस्थिरता र लम्बिदो सङ्क्रमणकालका कारण मानव अधिकारको संस्थागत रूपमा विकास हुन नसक्दा अझै पनि पीडितहरूले पूर्णरूपमा न्याय पाउन सकेका छैनन्। समाजमा देखिएको दण्डहीनताको संस्कृतिले मानव अधिकारको विकासमा गम्भीर व्यवधान थपिएको छ। मानव अधिकारसम्बन्धी कानून एवं अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अभाव देखिएको छ। आयोगले गरेका सिफारिसहरूको पूर्ण कार्यान्वयन हुन सकेको छैन। आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन हालसम्म पनि संसद्मा छलफल हुन नसक्दा मानव अधिकारको विषयले प्राथमिकता पाउन नसकेको देखिन्छ।

मुख्यतः सरकार र राजनीतिक दलहरूमा मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनमा देखिएको राजनीतिक ईच्छाशक्तिको कमीले मानव अधिकारको संरक्षणमा प्रतिकूल असर पुऱ्याएको छ। मानव अधिकारका विषयमा सरकार, राजनीतिक दल तथा कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायले पर्याप्त मात्रामा ध्यान नदिने, संवेदनशील नहुने गरेकाले कतिपय अवस्थामा मानव अधिकारको विषय गौण समेत हुने गरेको छ।

२.२ संस्थागत चुनौती

आयोगमा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी नभएकाले यसले मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन तथा सुनिश्चित गर्ने संवैधानिक जिम्मेवारी प्रभावकारी ढङ्गले वहन गर्न कठिनाई उत्पन्न भएको छ। यसले गर्दा आयोगको दैनिक कार्यसम्पादनमा समेत असर पुऱ्याएको छ। तसर्थ दरबन्दीबमोजिमको कर्मचारीको पदपूर्ति अविलम्ब गर्नु आयोगको प्रमुख प्राथमिकता हो।

आयोगको केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयमा आवश्यक भौतिक, प्राविधिक स्रोतसाधनको कमी तथा कार्यालयका लागि उपयुक्त स्थायी भवन नभएकाले संस्थाको विकासमा प्रतिकूल प्रभाव पुगेको छ। भौतिक स्रोतसाधनको समुचित व्यवस्थापन र परिचालनबिना संस्थागत कार्यसञ्चालन चुस्त, व्यवस्थित र नियमित हुन सक्दैन। तसर्थ आयोगको संस्थागत विकासका लागि सबै कार्यालयका लागि जग्गाको व्यवस्थापन गरी स्थायी भवन निर्माण गर्नु आवश्यक भएको छ।

आयोगले सरकारलाई गरेको सिफारिसको कार्यान्वयन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छैन । आयोगले आफूले गरेका सिफारिसहरूको निरन्तर अनुगमन गरी सरकारलाई सिफारिस कार्यान्वयनमा जवाफदेही बनाउन आवश्यक छ । सिफारिसहरूको कार्यान्वयनका अभावमा मानव अधिकार हनन भएका घटनाका पीडितहरूले उचित क्षतिपूर्ति तथा न्याय पाउन सकेका छैनन् भने पीडकले कानूनी कारबाहीबाट उन्मुक्ति पाउन सक्ने अवस्था छ । यसले मानव अधिकार संरक्षणमा गम्भीर चुनौती थपिएको छ ।

आयोगको एकल प्रयासबाट मात्र मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन कार्य सम्भव देखिँदैन । त्यसकारण, सरकारी निकाय, न्यायालय, व्यवस्थापिका संसद, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी सङ्घसंस्था, मानव अधिकार रक्षक, पीडित, विपन्न, सीमान्तकृत वर्गलगायतका सरोकारवालाहरूसँगको आयोगको समन्वय, सम्पर्क र सहकार्य अभै सुदृढ गर्नु आवश्यक छ ।

आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनबिना मानव अधिकारको सम्मान किमार्थ सम्भव छैन । यसका लागि ग्रामीण भेगका पिछडिएका वर्गलाई प्राथमिकतामा राखेर शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण र आवास जस्ता अधिकारको संरक्षणमा आयोगले योजनाबद्ध ढङ्गबाट काम गर्नु जरुरी भएको छ ।

आयोगले मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने आफ्नो कर्तव्य निर्वाह गर्ने क्रममा सीमान्तकृत, विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, शारीरिक तथा मानसिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, गरिब किसान, पिछडिएका वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्नेमा व्यवहारतः त्यसो हुन सकेको छैन । यसले गर्दा मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनको जुन व्यक्ति वा समुदायलाई बढी आवश्यक रहेको छ तिनीहरू नै अधिकारबाट वञ्चित रहेको अवस्था छ ।

मानव अधिकारका बारेमा घरघरमा सचेतना वृद्धि गर्न आयोगले आफ्नो संस्थागत क्षमतामा विस्तार गर्नु आवश्यक भएको छ । दूरदराजसम्म मानव अधिकारका कार्यक्रम प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गर्न तथा आम नागरिकसम्म आयोगको पहुँच विस्तार गर्नु जरुरी छ । यसका लागि आयोगको क्षमताअनुसार सम्पर्कसूत्रको स्थापना गरी राष्ट्रिय एवं स्थानीय सञ्चार माध्यमको प्रयोगद्वारा मानव अधिकारसम्बन्धी शिक्षा, चेतना, जानकारी, सूचनामूलक कार्यक्रम वा सामग्री घरघरमा पुऱ्याउने रणनीति लिनुपर्छ ।

मानव अधिकार अवस्था

३.१. मानव अधिकार अवस्थाको विश्लेषण

नेपालको मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, मानव अधिकारसम्बन्धी अन्य विषयगत आयोग, गैरसरकारी सङ्घसंस्था एवं सञ्चार माध्यमका प्रयासका कारण मुलुकमा मानव अधिकारको अवस्थामा क्रमिक सुधार हुँदै गएको पाइन्छ। सरकारले मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन कार्यलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राखी प्रभावकारी ढङ्गले काम गर्न मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनाको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। नेपाल मानव अधिकारसम्बन्धी बाईस अन्तर्राष्ट्रिय, दुई क्षेत्रीय सन्धि तथा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ) र जेनेभा महासन्धि गरी जेठमा उनन्वालीस वटा सन्धिको पक्ष राष्ट्र बनिस्केकाले सरकारको मानव अधिकारप्रतिको प्रतिबद्धता राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिबिम्बित भएको पाइन्छ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कानून, कानूनी शासन, समानता, महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका समुदायको अधिकार जस्ता मानव अधिकारका आधारभूत विषयहरू समावेश गरिएको छ। सरकारले जातीय विभेदको अन्त्य तथा दलित समुदायको अधिकारको संरक्षण गर्न जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत (कसुर र सजाय) ऐन, २०६८ को तर्जुमा गरी कार्यान्वयन, जोखिममा रहेका महिला तथा बालबालिकाको अधिकारको संरक्षणसम्बन्धी मानव बेचबिखन तथा नियन्त्रण ऐन, २०६४ तर्जुमा गरी कार्यान्वयन, महिला अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सुरक्षा परिषद्को प्रस्ताव नं. १३२५ र १८२० को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न रणनीतिक कार्ययोजनाको तर्जुमा गरेको छ। विद्यालय, विश्वविद्यालयस्तरका पाठ्यक्रम तथा लोकसेवा आयोगको परीक्षामा मानव अधिकारका विषयहरू क्रमशः समावेश गर्न थालिएको छ। सरकारले विपन्न तथा पिछडिएका समुदायको मानव अधिकारको रक्षा गर्न लक्षित समुदायमुखी निःशुल्क शिक्षा, स्वास्थ्य तथा कानूनी उपचारको व्यवस्था गरेको छ। नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरूमध्ये धेरैजसो लक्ष्य हासिल गरिसकेको वा कतिपय गर्ने सम्भावना रहेको छ। उक्त लक्ष्य अनुरूप शिक्षा तथा स्वास्थ्यका अधिकारअन्तर्गत मातृशिशु मृत्युदरमा कमी, बालबालिकाको प्राथमिक शिक्षामा पहुँच एवं आर्थिक अधिकारअन्तर्गत गरिबी न्यूनीकरण जस्ता लक्ष्यहरू प्राप्त भइसकेका छन्। मानव अधिकारका

क्षेत्रमा भएको यसप्रकारको सुधारले मानव अधिकार शिक्षा, चेतना तथा संस्कार विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने वातावरण निर्माण गरेको छ ।

यसरी मानव अधिकारको अवस्थामा क्रमिक सुधार आए तापनि समष्टिगत परिस्थिति पूर्ण रूपमा सन्तोषजनक भने छैन । राज्यका सबै नागरिकका हक अधिकारको सुनिश्चित गर्न संविधानसभाद्वारा संविधान निर्माणमा भएको ढिलाइले मानव अधिकार, शान्ति बहाली तथा सङ्क्रमण कालको व्यवस्थापनमा सहजता आउन सकेको छैन । तसर्थ, आमनागरिकको मानव अधिकार संरक्षणका लागि जति सक्दो छिटो संविधान निर्माण हुनु जरुरी छ । मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न सर्वेक्षण तथा प्रतिवेदनका अनुसार मानव अधिकारको उल्लङ्घनका घटनामा अपेक्षित रूपमा कमी आएको पाइँदैन । नागरिकले कानूनी शासन तथा शान्ति सुरक्षाको पूर्णरूपमा महसुस गर्न सकेका छैनन् । द्वन्द्व तथा सङ्क्रमणकालीन अवस्थामा भएका मानव अधिकार हनन तथा ज्यादतीका घटनाबाट प्रभावित पीडितले न्याय पाउने अधिकारको प्रत्याभूत हुन सकेको छैन । समाजमा विद्यमान भ्रष्टाचारले सुशासन, मानव अधिकार र विकासमा प्रतिकूल असर पुऱ्याएको छ । कानूनतः राज्यका सम्पूर्ण नागरिकको अधिकार समान भए तापनि सबै व्यक्तिले मर्यादित एवं सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार व्यावहारिकरूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । लिङ्ग, वर्ग र जातजाति आदिका आधारमा विभेदजन्य संस्कार मात्र हैन छुवाछुत जस्तो अमानवीय संस्कार अभै पनि कायम रहेको पाइन्छ ।

मानव अधिकारको महत्त्वपूर्ण विषयका रूपमा रहेको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारको कार्यान्वयन अवस्था कमजोर रहेको कारणले गर्दा आमनागरिक गरिबी, बेरोजगारीको अवस्थाबाट गुञ्जिरहेका छन् । सरकारद्वारा अत्यन्त गरिबीको रेखामुनि रहेका मानिसका लागि निःशुल्क शिक्षा, स्वास्थ्योपचार प्रदान गर्ने नीतिको व्यावहारिकरूपमा कार्यान्वयन भएको पाइँदैन । विपन्न समुदायका मानिसहरू स्वास्थ्योपचारको अभावमा सामान्य रोगको समेत उपचार पाउन सकेका छैनन् । ग्रामीण भेगमा पर्याप्त स्वास्थ्य चौकी, अस्पताल एवं आवश्यक औषधी उपचारको व्यवस्था नभएको मात्र हैन भएका स्वास्थ्य संस्थामा समेत दरबन्दी अनुसारको चिकित्सक एवं स्वास्थ्यकर्मी नरहेको अवस्था छ । अभै पनि आम नागरिक खाद्यान्न, स्वच्छ एवं स्वस्थ खानेपानी तथा आवास जस्ता आधारभूत अधिकारबाट वञ्चित छन् । खाद्य सुरक्षाको पहुँच नभएका कारण दुर्गम स्थानमा रहेका उल्लेख्य जनसङ्ख्याले न्यूनतम पोषण उपभोग गर्न पाएका छैनन् ।

राज्यले मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसकेकाले मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनमा अपेक्षित सफलता प्राप्त हुन सकेको छैन । सडकबालबालिका, बालश्रमिकका साथै ओसारपसार, बेचबिखन तथा यौन हिंसामा परेका बालबालिका एवं शिक्षा र स्वास्थ्यको अवसरबाट वञ्चित भएका बालबालिकाको मानव अधिकारको गम्भीर हनन भएको छ । महिलाविरुद्ध हुने गरेका विभिन्न प्रकारका हिंसाका कारण उनीहरूको स्वतन्त्रतापूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको हनन भएको पाइन्छ । महिलामाथि हुने बलात्कार जस्तो क्रूर अमानवीय अपराध दिनानुदिन भइरहेको छ । समाजमा महिलामाथि हुने गरेका घरेलु हिंसा, दाइजो, तिलक, दहेजका कारण हुने हत्या, हिंसा, कथित बोक्सीका नाममा हुने हत्या, अमानवीय व्यवहार एवं छाउपडी र भुमा जस्ता कुप्रथा कायमै रहेका छन् ।

मानव अधिकारको अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम श्रमिकहरूको मानव अधिकार संरक्षण, संवर्द्धन हुन सकेको छैन । वैदेशिक रोजगारीमा गएका आप्रवासी कामदारको श्रम शोषण, जोखिमयुक्त अवस्थामा रहेर

काम गर्नु परेको अवस्था आदिका कारणले उनीहरूको मानव अधिकारको हनन भएको पाइएको छ । कृषिप्रधान देशमा किसानका अधिकार उपभोगको अवस्था दयनीय रहेको तथा उनीहरूका अधिकारप्रति राज्यको पर्याप्त ध्यान पुगेको देखिदैन । किसानलाई कृषि उत्पादनका लागि आवश्यक सिंचाई, मल, बिउबिजन, उन्नत प्रविधि, यातायातको पहुँच, बजार र उचित मूल्यको अभाव रहेको अवस्था छ ।

सामाजिक न्याय तथा समावेशीकरणका विषयलाई सरकारी तवरबाटै सम्बोधन गर्ने प्रयास हुनु मानव अधिकार संस्कृति निर्माणका लागि सराहनीय विषय हो । तथापि ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, विपन्न, सीमान्तकृत तथा पिछडिएका वर्ग, गरिब, मजदुर, किसानको मानव अधिकार उपभोगको अवस्था सन्तोषजनक रहेको छैन । राज्यद्वारा उक्त समुदायको हक अधिकार संरक्षणार्थ विभिन्न नीति, योजना तर्जुमा गरी सेवा, सुविधा, आरक्षणको व्यवस्था गरिए तापनि प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । अपाङ्गमैत्री सडक, बाटोघाटो, विद्यालय, अस्पताल, कार्यालय आदिको अभावमा सो समुदायको आधारभूत मानव अधिकारको प्रत्याभूति हुन सकेको छैन । हिमाली भेग तथा दुर्गम क्षेत्रमा रहेका विपन्न एवं पिछडिएका मानिसको मानव अधिकारको समग्र अवस्था अत्यन्त नाजुक रहेको छ ।

त्यसैगरी उपभोक्ताले वस्तु वा सेवाको उपभोग सहज रूपमा गर्न पाएका छैनन् । आम नागरिकले दैनिक जीवनमा उपभोग गर्ने वस्तुहरूमा हुने गरेको मिसावट, रसायनको प्रयोग र त्यसले मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने असरका कारण मानिसको स्वास्थ्यसम्बन्धी अधिकार गुम्न सक्ने खतरा विद्यमान छ । उनीहरू मृत्युसूची नभएको, नापतौलमा कमी भएको, प्रयोगको म्याद हद गुज्नेको, गुणस्तरहीन एवं मिसावटयुक्त खाद्यान्न, वस्तु वा सामग्री उपभोग गर्न विवश हुनुले उपभोक्ताको अधिकारको हनन भएको पाइन्छ ।

अव्यवस्थित सहरीकरण, वनजङ्गल फडानी, विषादी औषधिको प्रयोग, सरसफाईप्रति मानिसमा रहेको जनचेतनाको कमी, जलवायु परिवर्तन, वातावरण संरक्षणका लागि प्रभावकारी कानूनको कार्यान्वयनका अभावमा मुलुकको वातावरणीय अवस्थामा क्रमशः ह्रास आउँदै जानुले दिगो विकास, वातावरणीय सन्तुलन र मानव अधिकार संरक्षणमा थप चुनौती थपिएको छ । प्राकृतिक प्रकोप एवं आपतकालीन अवस्थामा रहेका मानिसको जीवन, सुरक्षा, खाद्यान्न, आवास जस्ता आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन ।

समाजमा मानव अधिकारको विकास गर्न शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न, आवास, खानेपानी, उद्योग व्यापार, रोजगार, विकास निर्माण आदि सबैमा मानव अधिकारको अवधारणा अनुरूप कार्य गर्नु जरुरी भएको छ । विकासलाई मानव अधिकारसँग जोड्दै मानव अधिकारमुखी विकास अवधारणाको कार्यान्वयन गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो । मानव अधिकार र विकासका अवधारणालाई मूर्त रूप दिन विज्ञान, प्रविधिको विकास र विस्तारका योजनामा समेत मानव अधिकारका विषयलाई समेट्नु जरुरी छ ।

सङ्क्षेपमा, मानव अधिकारको समग्र अवस्था नागरिकले अनुभूत गर्नसक्ने खालको हुन सकेको छैन । मानव अधिकार संस्कृति निर्माणका लागि अधिकार उपभोग सँगसँगै व्यक्तिले आफ्नो कर्तव्य पनि पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । अधिकार र कर्तव्य एक अर्काका परिपूरक भए पनि नागरिकले आफ्नो मानवीय, पारिवारिक, सामाजिक र राज्यप्रतिको दायित्व बमोजिम जिम्मेवारी वहन गर्न नसक्दा मानव अधिकारसम्बन्धी नियम, कानूनको कार्यान्वयन जुन रूपमा हुनु पर्ने हो सो अनुरूप हुन सकेको छैन ।

३.२ प्राथमिकताका विषयहरू

आयोगले मुलुकको मानव अधिकार अवस्थाको समग्र विश्लेषण, आयोगका आफ्ना सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिम एवं संस्थागत चुनौतीको समीक्षाका आधारमा मानव अधिकारका निम्न विषयहरूलाई यस रणनीतिक योजनाको प्राथमिकताका विषयका रूपमा पहिचान गरेको छ :

१. नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार र आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकार,
२. मानव अधिकारसम्बन्धी कानून एवं अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताको कार्यान्वयन,
३. आयोगको सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन,
४. मानव अधिकार संस्कृतिको विकास गर्न घरघरमा मानव अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा,
५. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका समुदायको अधिकारको संरक्षणमा प्राथमिकीकरण,
६. अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता, मानव अधिकार रक्षकको अधिकार बालबालिका, महिला, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, असहाय, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारको रक्षा,
७. आयोगको पहुँच विस्तार, संस्थागत सुदृढीकरण र मानव संशाधन व्यवस्थापन,
८. आन्तरिक एवं वाह्य समन्वय, सम्पर्क र सहकार्यको सुदृढीकरण,
९. आयोगको अनुगमन, अनुसन्धान तथा कार्यसम्पादन प्रणालीको सबलीकरण ।

भाग - ४

रणनीतिक उद्देश्य र अवधारणा

यस रणनीतिक योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, लक्ष्य, मूल्य, मान्यता निम्नबमोजिम रहेका छन् :

४.१. दूरदृष्टि

सबैका लागि घर-घरमा मानव अधिकारको मूल मर्मलाई आत्मसात गर्दै यही नै शान्ति र विकासको आधार हो भन्ने मान्यताका साथ मानव अधिकार लभस्संस्कृतिको विकास गर्ने ।

४.२. ध्येय

विश्वव्यापी रूपमा आत्मसात् गरिएका मानव अधिकारका सिद्धान्त, मूल्य मान्यतालाई अवलम्बन गर्दै स्वतन्त्र, निष्पक्ष, विश्वसनीय तथा नेतृत्वदायी राष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थाको रूपमा आयोग रहनेछ ।

४.३. लक्ष्य

मानव अधिकारमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत सबैले आफूलाई प्राप्त अधिकारको निर्वाध उपभोग गर्न पाउने स्थिति निर्माण गर्ने ।

४.४. मूल्य मान्यता

आयोगले मानव अधिकारको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्ने प्रमुख कर्तव्य निर्वाह गर्ने क्रममा देहायका मूल्य मान्यताहरूको पूर्ण रूपमा पालना गर्नेछ :

क) पहुँच :

सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सेवाहरू आम नागरिक विशेष गरी अत्यन्त विपन्न, सीमान्तकृत र जोखिम अवस्थामा रहेका व्यक्ति वा समुदायका लागि सहज पहुँच उपलब्ध गराउन आयोग क्रियाशील रहने छ । मानवअधिकार हननका अत्यधिक घटनाहरूमा अनुगमन तथा अनुसन्धानका लागि आफ्नो उपस्थिति जनाउनेछ । आयोगले मानव अधिकारसम्बन्धी आफ्नो सेवा, सूचना प्रवाह, कम व्ययभार आदिका आधारमा आम नागरिकको पहुँचका लागि काम गर्नेछ भने पछाडि पारिएका समुदायको हक र हितमा विशेष ध्यान दिनेछ । आम नागरिकसँगको पहुँच विस्तार गर्न आयोगले मानव अधिकार प्रवर्द्धनात्मक सामग्रीहरू विभिन्न राष्ट्र भाषामा प्रकाशन र वितरण गर्ने नीति अवलम्बन गर्नेछ ।

ख) समानता र न्याय

सबै प्रकारका मानव अधिकार सबैका लागि समान रूपमा सुनिश्चित हुने कुरालाई दृष्टिगत गर्दै आयोगले कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ। समाजमा सबै खाले भेदभावको उन्मूलन तथा कानूनका दृष्टिमा सबै नागरिक समान रहने भएकाले शोषणको अन्त्य हुनुपर्ने आयोगको मान्यता रहिआएको छ। आयोगले आफ्ना क्रियाकलापहरूमा समान अवसरको प्रवर्द्धनका लागि प्रयासरत रहने छ। समता नै समानताको महसुस गराउने महत्त्वपूर्ण बाटो हो। तसर्थ, आयोगले लैङ्गिक तथा सामाजिक संवर्द्धनसम्बन्धी कामलाई अगाडि बढाउने छ र सामाजिक समावेशीकरणलाई अभिवृद्धि गर्न जोड दिनेछ। विभेदपूर्ण नीति, नियम तथा कानूनको पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्नका लागि आयोग सदैव क्रियाशील रहनेछ।

ग) जवाफदेहिता

आयोग आम नागरिकप्रति आफ्नो उत्तरदायित्व बहन गर्ने कुरामा सचेष्ट रहनेछ। यसको विश्वसनीयता र सफलता यसले बहन गर्ने उत्तरदायित्वमा निर्भर रहनेछ। आयोगले जवाफदेहिताअन्तर्गत यसद्वारा सम्पादित भएका कामको आवधिक प्रतिवेदन तयार गर्ने र देशका सबै क्षेत्रमा व्यापक रूपमा वितरण गर्नेछ। आम नागरिकको माग तथा आवश्यकताअनुसार आयोगको भूमिका तथा दायित्वका विषयमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गर्नेछ। यसका साथै संवैधानिक प्रावधानअनुरूप आयोगले आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपतिसमक्ष बुझाउनेछ।

घ) निष्पक्षता

आयोगको प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि निष्पक्षता नै मुख्य आधार हो। आयोग लिङ्ग, जाति, आस्था, विचार, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था लगायतका अन्य कुनै पनि आधारमा कुनै व्यक्ति वा संस्थामाथि पूर्वाग्रह राख्ने कुराबाट मुक्त रहनेछ। यसका योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा निर्णय प्रक्रियाका सबै चरणहरूमा निष्पक्षता र स्वच्छता कायम राख्नेछ।

ड) स्वतन्त्रता र स्वायत्तता

आयोग आफ्नो स्वतन्त्रता र स्वायत्तता कायम राख्न तथा यसको अभिवृद्धि गर्न दृढ सङ्कल्पित रहनेछ। स्वतन्त्रता र स्वायत्तताको विशेषता मानव अधिकारको जगेर्ना, प्रवर्द्धन तथा दण्डहीनता संस्कृतिको अन्त्यका लागि सुनिश्चितता हुनुपर्ने कुरामा आयोग संवेदनशील रहेको छ। आयोग आफ्नो कर्तव्य पालना गर्ने क्रममा कुनैपनि व्यक्ति, निकाय वा सङ्घसंस्थाको प्रभाव वा दबावबाट पूर्णरूपमा मुक्त रहनेछ। पारदर्शी, न्यायपूर्ण तथा निष्पक्ष कार्यसम्पादन गर्ने प्रमुख आधारका रूपमा आयोगको स्वतन्त्रता र स्वायत्तता रहनेछ।

च) पारदर्शिता

नागरिकका सरोकारका विषयमा अविलम्ब सूचना पाउने हक एवम् आयोगको सही सूचना दिने कर्तव्य रहने कुरा नीतिको रूपमा अङ्गीकार गरी आयोगले पारदर्शिता र सूचनाको हकलाई सुनिश्चित गर्नेछ। साथै आयोग छापा वा विद्युतीयलगायतका विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट आयोगद्वारा गरिएका निर्णय, गतिविधि र प्रमुख नीतिहरूसम्बन्धी सूचना पारदर्शी रूपमा प्रकाशन, प्रसारण गर्न प्रतिबद्ध रहनेछ।

छ) सहभागिता र समावेशीकरण

सर्वसाधारणहरूको चासोका विषयहरूमा नागरिकको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्ने आयोगको नीति रहेको छ। नागरिकको बढ्दो सहभागितामा विशेषगरी आयोगको

भूमिका र कार्यहरूप्रति अपनत्व बोध गराउने कुरामा आयोग केन्द्रित रहेको छ । यसबाट सञ्चालन गरिने गतिविधिमा समाजका हरेक वर्गको सहभागिताका लागि प्रतिबद्ध रहेको छ । समाजका विपन्न तथा पिछडि परेका समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक अधिकार एवं विकासका प्रक्रियामा सहभागिताका लागि आयोगले विशेष ध्यान दिने छ ।

ज) विविधताको सम्मान

आयोग समाजका सबै जातजाति, भाषाभाषी, लिङ्ग, वर्ग, क्षेत्र, समुदायको समान रूपमा सम्मान गर्दछ । आयोगको नीति निर्माण, योजना र कार्यक्रम प्रक्रियामा विविधतायुक्त विषयहरूलाई सधैं ध्यानमा राखी काम गर्नेछ ।

४.५ रणनीतिक उद्देश्य

आयोगको आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि आगामी ६ वर्षीय रणनीतिक उद्देश्यहरू निम्नबमोजिम रहेका छन् :

१. मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने,
२. मानव अधिकार प्रवर्द्धनको सुदृढीकरण गर्ने,
३. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चित गर्ने,
४. आयोगको पहुँच विस्तार, प्रभावकारिता सुदृढीकरण एवं संस्थागत विकास गर्ने ।

रणनीतिक उद्देश्य १. मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने

रणनीतिक प्रतिफल

- १.१ उजूरी अनुसन्धान र व्यवस्थापन प्रक्रिया पहुँचयोग्य र चुस्त हुने,
- १.२ आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनमा वृद्धि हुने,
- १.३ द्वन्द्वकालीन घटनाका पीडितले न्याय पाउने अधिकारको प्रत्याभूत हुने,
- १.४ मानव अधिकार अनुगमन प्रणालीको सुदृढीकरण हुने ।

रणनीतिक उद्देश्य २. मानव अधिकार प्रवर्द्धनको सुदृढीकरण गर्ने

रणनीतिक प्रतिफल :

- २.१ सरोकारवालामा मानव अधिकार शिक्षा प्रवर्द्धित हुने,
- २.२ विद्यालय पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षा लागू गर्न सरकारलाई सिफारिस गरिएको हुने,
- २.३ मानव अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा तथा जानकारी घरघरमा पुग्ने ।

रणनीतिक उद्देश्य ३. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चित गर्ने

रणनीतिक प्रतिफल

- ३.१ विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गका मानव अधिकार उपभोगको वातावरण निर्माण हुने,
- ३.२ किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत र पिछडिएका वर्गको अधिकारका बारेमा चेतना जागृत हुने,
- ३.३ राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने ।

रणनीतिक उद्देश्य ४. आयोगको पहुँच विस्तार, प्रभावकारिता सुदृढीकरण एवं संस्थागत विकास गर्ने

रणनीतिक प्रतिफल

- ४.१ आयोगमा मानव संसाधनको व्यवस्थापन हुने,
- ४.२ आयोगका कार्यालयहरू भौतिक स्रोत साधन सुविधायुक्त हुने,
- ४.३ संस्थागत कार्यसम्पादन प्रणाली सुदृढ हुने ।

४.६ प्रमुख रणनीतिक अवधारणा

आयोगले यस रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी उद्देश्य हासिल गर्नका लागि देहाय बमोजिमका विभिन्न रणनीतिक अवधारणाको अवलम्बन गरी कार्यसम्पादन गर्नेछ :

४.६.१. समन्वय, सहकार्य, सञ्जालीकरण र साभेदारी

आयोगले रणनीतिक लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि नेपाल सरकारअन्तर्गतका सरकारी निकायहरू, विभिन्न आयोगहरू, निजामती कर्मचारी, सुरक्षा निकाय, मानव अधिकारका क्षेत्रमा क्रियाशील गैरसरकारी संस्था र मानव अधिकारकर्मीहरूसँग मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धनलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि समन्वय, सहकार्य, सञ्जालीकरण र साभेदारी गर्नेछ । साथै, मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय एवं क्षेत्रीय सङ्घसंस्था, विकास साभेदार संस्था आदिसँग पनि समन्वयात्मक रूपमा काम गर्नेछ । मानव अधिकार सहकार्य तथा समन्वयसम्बन्धी निर्देशिका २०६९, को आधारमा समन्वय, सहकार्य तथा साभेदारीको नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

४.६.२. सञ्चार र सूचना प्रणाली

आयोगले आफ्ना केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयहरू र विभाग, महाशाखा, शाखा तथा इकाइहरूबीच आन्तरिक सञ्चार प्रणालीलाई चुस्त बनाउनेछ । आयोगका क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार सहज बनाउनका लागि उक्त कार्यालयहरू र केन्द्रीय कार्यालयबीच श्रव्य-दृष्य सम्मेलन गर्न सकिने व्यवस्था मिलाउनेछ । मानव अधिकारसम्बन्धी गतिविधि प्रकाशन एवं प्रसारणयोग्य सामग्रीहरूलाई सूचना प्रणालीको उपयोग गरी व्यवस्थापन गरिनेछ । यसका साथै, मानव अधिकारसम्बन्धी प्रवर्द्धनात्मक सामग्री आम नागरिकसम्म पुऱ्याउनका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रणालीको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ ।

४.६.३. कार्य सरलता र स्पष्टता

आयोगबाट सम्पादन गरिने कार्यलाई चुस्त, छरितो, सरल, स्पष्ट र व्यवस्थित बनाउन कार्यसञ्चालन कार्यविधि (स्ट्याण्डर्ड अपरेटिङ प्रोसिड्युर)को अवलम्बन गरिनेछ । आयोगका काम कारवाही पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाइनेछ ।

४.६.४. मेलमिलाप

विवादको वैकल्पिक समाधानका उपाय विश्वव्यापी रूपमा प्रचलित हुँदै गइरहेको परिप्रेक्ष्यमा र मानव अधिकार उल्लङ्घनका विषयमा समेत मेलमिलाप पद्धतिद्वारा विवाद समाधान गरिने मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय संस्थाहरूको असल अभ्यास रहिआएको छ । आयोगको मौजुदा ऐन, नियम र निर्देशिकामा समेत विवादका पक्षहरूबीच मेलमिलाप गराउन सक्ने प्रावधान रहेको छ । मेलमिलाप पद्धतिबाट विवाद समाधान गर्दा कम खर्चमा विवाद समाधान गर्न सकिने, विवादका पक्षबीच सुमधुर

सामाजिक सद्भाव कायम राख्न मद्दत पुग्ने जस्ता कारणले यसको छुट्टै महत्त्व रहेको छ । अतः कानूनबमोजिम मेलमिलाप हुन सक्ने विषयहरूमा सोही अवधारणाको उपयोग गरिनेछ ।

४.६.५. आन्तरिक अनुगमन

आयोगले यस रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी वाञ्छित उपलब्धि हासिल एवं लक्ष्य प्राप्त गर्न आफ्ना कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा निरन्तर रूपमा अनुगमन गर्नेछ । रणनीतिक योजनाको लक्ष्य अनुरूप काम भए वा नभएको, अपेक्षित नतिजा प्राप्त भए वा नभएको, साधनस्रोतको समुचित प्रयोग भए वा नभएको आदिका बारेमा जानकारी लिन निरन्तर रूपमा अनुगमन गरी कार्यप्रगतिको समीक्षा गरिनेछ ।

४.६.६. अनुसन्धानमूलक कार्य

मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनात्मक कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरी पीडितलाई न्याय प्रदान गर्नका लागि खोजमूलक अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ । मानव अधिकारसँग सम्बन्धित आम सरोकारका विभिन्न विषयहरूमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा खोज गरी मानव अधिकार उपभोगको बास्तबिक अवस्थाका बारेमा प्रतिवेदन प्रकाशन गरिनेछ । आयोगले पहिचान गरेका विषयहरूमा प्राथमिकताका आधारमा अनुसन्धान गरी प्रतिवेदनको आधारमा आवश्यकतानुसार नीतिगत सुधारका लागि सरकारलाई सिफारिस गरिनेछ ।

४.६.७. तालिम

आयोगले नेपाल सरकारका निकाय, सुरक्षा निकाय, न्यायिक निकाय, मानव अधिकारकर्मी, पत्रकार, शिक्षक, ग्रामीण सामाजिक परिचालक, स्वास्थ्य स्वयंसेवी, पेसागत सङ्घसंस्थाका प्रतिनिधिहरूसमेतलाई मानव अधिकार शिक्षा र चेतनासम्बन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गर्नेछ । राज्यका निकायद्वारा सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा मानव अधिकारका विषयहरूलाई समावेश गरी प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिमको माध्यमद्वारा मानव अधिकारका विषयलाई ग्रामीण तहसम्म विस्तार गरिनेछ । साथै, राज्यका निकायका सेवाप्रदायक तथा अधिकार वाहकमा मानव अधिकारसम्बन्धी शिक्षा, चेतना तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरी मानव अधिकारको प्रवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याइनेछ ।

४.६.८. सिफारिस

आयोगको संवैधानिक र कानूनी दायित्वबमोजिम मानव अधिकार संरक्षण गर्ने महत्त्वपूर्ण माध्यमका रूपमा सिफारिसको उपयोग गरिनेछ । आयोगमा दर्ता भएका मानव अधिकार हनन घटनाका उजुरीउपर अनुसन्धान गरी तथ्यका आधारमा दोषीलाई कारवाही तथा पीडितलाई क्षतिपूर्ति र न्याय दिलाउन सरकारलाई सिफारिस गर्ने काम आयोगको प्राथमिकतामा रहनेछ । मानव अधिकारसम्मत नभएका विद्यमान नीति नियममा सुधार वा आवश्यकता अनुसार नयाँ निर्माण गर्न पनि सरकारलाई सिफारिस गर्नेछ । साथै मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी व्यवस्था गर्न, मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न, पीडितको संरक्षण गर्न पनि सरकारलाई सिफारिस गर्नेछ । आयोगले सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सिफारिस कार्यान्वयन समिति गठन गरी कार्यान्वयन अवस्थाका सम्बन्धमा निरन्तर अनुगमन गर्नेछ ।

४.६.९. संवाद, वकालत, अन्तर्क्रिया

मानव अधिकार संवर्द्धनका लागि आयोगले प्राथमिकता तोकेको विविध विषयमा सरोकार पक्षसँग अन्तर्क्रिया, कार्यशाला, छलफल र संवाद कार्यक्रमको आयोजना गर्नेछ । मानव अधिकारका विभिन्न

विषय पहिचान गर्न सरकारका प्रतिनिधि, मानव अधिकारसम्बन्धी गैरसरकारी संस्थाहरू लगायतका सरोकारवालासँग नीति निर्माण गर्न, कार्ययोजना तर्जुमा गर्न, विद्यमान कानूनको संशोधन तथा नयाँ नीति तथा नियम तयार गर्न, सूचना, सन्देश सम्प्रेषण गर्न देशका विभिन्न भागमा रहेका सञ्चार माध्यमसँग सहकार्य गर्ने नीति अवलम्बन गर्नेछ। आयोगले प्राज्ञिक निकाय, विश्वविद्यालयका विज्ञ तथा नीति निर्माता, योजनाविद्, शिक्षाविद्, कानूनविद् आदि सरोकारवालासँग आवश्यकताअनुसार संवाद र अन्तर्क्रिया गर्नेछ।

मानव अधिकार प्रवर्द्धन नीति निर्माण र कार्यक्रम तर्जुमा गर्नका लागि नेपाल सरकार, सम्बन्धित सरोकारवाला, न्यायिक तथा अर्द्धन्यायिक निकायका अधिकारी तथा प्रतिनिधिहरूसँग यस रणनीतिक योजनाको सफल कार्यान्वयन गर्न वकालत गरिनेछ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयन

५.१ रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको तरिका

आयोगको यस रणनीतिक योजनाअनुरूप विभिन्न विभाग, महाशाखा, क्षेत्रीय र उपक्षेत्रीय कार्यालयहरूले आ-आफ्नो कार्यादेश र प्राथमिकतालाई ध्यान दिंदै ६ वर्षमा गरिने कार्यका लागि छुट्टाछुट्टै कार्ययोजना तयार गर्नेछन् । आयोगका सम्बन्धित विभाग, महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालयका कर्मचारीसहित आवश्यकता अनुसार आयोगका साभेदार सङ्घसंस्थाहरूसँग मिलेर कार्ययोजना तयार हुनेछ । कार्ययोजनामा क्षेत्रीय र जिल्लास्तरका मानव अधिकारका प्राथमिकतालाई समावेश गरिनेछ । रणनीतिक योजना र कार्ययोजनाको कार्यान्वयन र एकरूपताका लागि आयोगको नीति अनुसन्धान र योजना महाशाखाले केन्द्रीय र क्षेत्रीयस्तरमा गोष्ठीको आयोजना गर्नेछ ।

आयोगको रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन सम्बन्धमा आवधिक रूपमा हरेक दुई वर्षमा पुनरावलोकन समीक्षा गरिनेछ । रणनीतिक योजनाले निर्दिष्ट गरेअनुरूप वार्षिक कार्यक्रम योजनाबमोजिम कार्यान्वयन भए नभएका सम्बन्धमा प्रत्येक चौमासिकमा पुनरावलोकनसहित समस्या समाधानको उपाय पत्ता लगाई त्यसको कार्यान्वयन गरिनेछ । आयोगका विभाग, महाशाखा, क्षेत्रीय र उपक्षेत्रीय कार्यालयले समेत आआफ्नो जिम्मेवारीबमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन भए/नभएको पुनरावलोकन गर्नेछन् । रणनीतिक कार्ययोजनाबमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन भए/नभएको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न आयोगका अध्यक्षले तोकेको सदस्यको संयोजकत्वमा सञ्चालन समिति (स्टेरिड कमिटी) को गठन गरिनेछ । सो समितिमा राष्ट्रिय महिला आयोगका अध्यक्ष, राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष, आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठानका अध्यक्ष, केन्द्रीय बाल कल्याण समितिका अध्यक्ष, राष्ट्रिय मुस्लिम आयोगका अध्यक्षसमेत सदस्यको रूपमा रहनेछन् । नीति अनुसन्धान तथा योजना महाशाखाले सचिवालयको काम गर्नेछ । उक्त समितिले रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने र रणनीतिक योजनाबमोजिम काम गर्न लगाउने छ । यसका अलावा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाकामा उल्लिखित अपेक्षित नतिजाबमोजिम प्रतिफल प्राप्त भए वा नभएको, आयोगका गतिविधिहरू उद्देश्यअनुरूप सञ्चालन भए वा नभएको बारेमा थाहा पाउन सूचकका बारेमा नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने काम सचिवालयले गर्नेछ । सूचकको अवस्थाका बारेमा पहिचान गर्न आवश्यक अध्ययन, अनुगमन, अनुसन्धान, स्थलगत भ्रमण, तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अनुगमन प्रतिवेदन लेखनको संयोजन पनि सचिवालयले गर्नेछ ।

आयोगले आफ्नो रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि स्वीकृत दरबन्दीबमोजिम आयोगमा कार्यरत कर्मचारीको व्यवस्थापनसहित पदपूर्ति गर्नेछ। हाल आयोगमा विद्यमान दरबन्दीबमोजिम आयोगको केन्द्रीय कार्यालयमा विभाग ४, महाशाखा ९, क्षेत्रीय कार्यालय ५, उपक्षेत्रीय कार्यालय ३ रहेका छन्। केन्द्रीय कार्यालयअन्तर्गत प्रशासन, वित्त, नीति तथा योजना विभाग, कानून, अनुसन्धान र अनुगमन विभाग, प्रवर्द्धन वकालत तथा सामूहिक अधिकार विभाग र समन्वय विभाग रहेका छन्। विभागअन्तर्गत नीति अनुसन्धान तथा योजना महाशाखा, प्रशासन महाशाखा, आर्थिक व्यवस्थापन महाशाखा, कानून महाशाखा, अनुसन्धान महाशाखा, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि अनुगमन महाशाखा, सामूहिक अधिकार महाशाखा, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण महाशाखा, प्रवर्द्धन तथा वकालत महाशाखा, अन्तर्राष्ट्रिय डेस्क, क्षेत्रीय कार्यालय समन्वय शाखा, अभिलेख तथा मानव अधिकार स्रोत केन्द्र, प्रतिवेदन एकाइ, सूचना प्रविधि एकाइ रहेका छन्।

विद्यमानमा सञ्चालनमा रहेका विभाग, महाशाखा एवं शाखाहरूको कार्यदेशसहित मानव अधिकारको नवीनतम अवधारणा र आवश्यकताअनुसार राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय परिप्रेक्ष्यअनुसार साङ्गठनिक संरचनाको पुनर्संरचना गरिनेछ।

५.२ जोखिम र न्यूनीकरणका उपाय

जोखिम	प्रकार	प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय
मानव अधिकारसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा कमी	रणनीतिक/संस्थागत	मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन कार्य सरोकारवालाहरूको व्यापक सहभागिता र समन्वय, सहकार्य बिना आयोगको एकल प्रयासमा असम्भव प्रायः हुन जान्छ।	मानव अधिकार सहकार्य तथा समन्वयसम्बन्धी निर्देशिका, २०६९ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी सरोकारवालाहरूसँग आयोगको समन्वय, सम्पर्क, सहकार्य सुदृढ गरिनेछ।
आयोगमा कर्मचारी व्यवस्थापनमा ढिलाइ	संस्थागत	जनशक्ति व्यवस्थापन र सुरक्षाका अभावमा आयोगको कार्यसम्पादनमा असर पर्न जान्छ।	आयोगमा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ।
राजनीतिक अस्थिरता र सङ्क्रमणकालीन अवस्था	राजनीतिक	राजनीतिक अस्थिरताका कारण सरकारले मानव अधिकारसम्बन्धी दायित्व पूर्ण रूपमा पूरा गर्न नसक्ने अवस्था आउन सक्छ।	सरोकारवाला निकायहरूसँग सहकार्य गरी सरकार र राजनीतिक दलहरूलाई मानव अधिकारप्रति जवाफदेही बनाइनेछ।
मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय कानून एवं नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताको पूर्ण कार्यान्वयनको अभाव	राजनीतिक	मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन बिना मानव अधिकारको समग्र अवस्थामा अपेक्षित सुधार हुन सक्दैन।	राष्ट्रिय कानून एवं नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी सन्धि, सम्झौताको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकायसँग निरन्तर अन्तर्क्रिया, छलफल गरिनेछ।

जोखिम	प्रकार	प्रभाव	न्यूनीकरणका उपाय
सरकारद्वारा आयोगलाई विनियोजित बजेटको अपर्याप्तता	आर्थिक	आयोगको संस्थागत विकास, प्रभावकारी कार्यसम्पादन, पहुँच विस्तार गर्ने जस्ता योजनामा प्रतिकूल असर पुग्न जान्छ ।	पेरिस सिद्धान्तबमोजिम आयोगलाई चाहिने पर्याप्त आर्थिक एवं भौतिक स्रोतसाधन व्यवस्थापनका लागि सरकारी निकायसँग छलफल गरिनेछ ।
विधिको शासनको चुनौती र दण्डहीनता	राजनीतिक	मानव अधिकार हनन घटनाका पीडितले न्याय पाउने अधिकारबाट वञ्चित हुने र पीडकले उन्मुक्ति पाउने सम्भावना रहन्छ । यसले मानव अधिकार संस्कृति निर्माणमा चुनौती थपिन जान्छ ।	सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग, बेपत्ता छानविन आयोग जस्ता सङ्क्रमणकालीन संयन्त्रहरूसँग मिलेर पीडितलाई न्याय दिलाउन समन्वयात्मक रूपमा काम गरिनेछ ।
राजनीतिक द्वन्द्व	राजनीतिक	मानव अधिकार अनुगमन, अनुसन्धान एवं आयोगको नीति, योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रियामा अवरोध सृजना हुन जान्छ । साथै, मुलुकको मानव अधिकारको समग्र अवस्थामा प्रतिकूल प्रभाव पर्छ ।	राजनीतिक दलहरूसँग अन्तर्क्रिया, छलफल गरिनेछ । नागरिक समाज एवं मानव अधिकार रक्षकहरूसँगको सहकार्यमा अधिकार संरक्षणका कार्यहरू सक्रिय रूपमा अगाडि बढाइनेछ ।
समाजका विभिन्न समूह तथा सम्प्रदायका मानिसबीच कलह तथा द्वन्द्व	सामाजिक	आयोगका अनुगमन, अनुसन्धान तथा प्रवर्द्धनात्मक गतिविधि सञ्चालनमा अवरोध पुग्न जान्छ	सामाजिक मेलमिलाप, सहकार्य, सह अस्तित्व जस्ता कार्यक्रमहरूको प्रवर्द्धन गरी साम्प्रदायिक तथा सामाजिक द्वन्द्वको न्यूनीकरण गरिनेछ ।
आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारको प्रत्याभूतिमा कमी	आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक	आम नागरिकको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारको उपभोग सन्तोषजनक रूपमा हुन सक्दैन	आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारका विषयलाई प्राथमिकतामा राखी प्रवर्द्धनात्मक तथा संरक्षणात्मक कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
सरकारद्वारा आयोगका सिफारिसहरूको न्यून कार्यान्वयन	राजनीतिक	सिफारिसहरूको कार्यान्वयनका अभावमा आयोगको विश्वसनीयतामा ह्रास एवं मानव अधिकार संरक्षणमा असर पुग्न जान्छ ।	सरकारलाई सिफारिस कार्यान्वयनमा जवाफदेही बनाउन सिफारिस कार्यान्वयन समिति गठन गरी सिफारिसको नियमित रूपमा अनुगमन गरिनेछ ।

भाग - ६

विस्तृत रणनीतिक कार्ययोजना

रणनीतिक उद्देश्य १. मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने

प्रतिफल १.१ उजुरी अनुसन्धान र व्यवस्थापन प्रक्रिया पहुँचयोग्य र चुस्त हुने

रणनीति	कार्यक्रम	स्वक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	₹. ००, ०००। - मा प्रोत्साहन/ बजेट*
१.१.१ उजुरी अनुसन्धानको पहुँच विस्तार गर्ने।	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकारसँग सम्बन्धित संस्थासँग समन्वय गरी देशका पचहत्तरै जिल्लामा सम्पर्कसूत्र स्थापना गर्ने, पिछिडिएका तथा सीमान्तकृत समुदायका उजुरी हेर्न आवश्यकतानुसार छुट्टै डेस्क स्थापना गर्ने, पीडितको उजुरी अवस्थासम्बन्धी विवरण राख्न सफ्टवेयरको निर्माण गर्ने। 	<ul style="list-style-type: none"> देशका सबै जिल्लामा क्रमिक रूपमा सम्पर्कसूत्र स्थापना भएको हुने पीडितको उजुरी अवस्थासम्बन्धी विवरण राख्न निर्मित सफ्टवेयर उजुरीको कारबाहीका बारेमा जानकारी पाएका उजुरीकर्ताको सङ्ख्या 	<p>आयोग, महाशाखा, सचिव, प्रशासन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, सचिव, अनुसन्धान महाशाखा</p> <p>सूचना प्रविधि, उजुरी शाखा</p>	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्री परिषद्को कार्यालय, अर्थ मन्त्रालय, नेपाल बार एसोसिएसन, गैरसरकारी संस्था	निरन्तर	१५०

*पहिलो वर्ष २०१५ का लागि बजेट अनुमान गरिएको छ। उक्त बजेट वार्षिक रूपमा १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ।

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१.१.२ उजुरी अनुसन्धान र व्यवस्थापन प्रक्रिया सुदृढ गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> छिटो छरितो ढङ्गले उजुरी फछ्छ्यौट गर्ने सयन्त्र विकास गर्ने, विचाराधीन उजुरीको अनुसन्धानमा प्रथमिकता दिने, ऐनले तोकेको समय सीमाभित्र उजुरी अनुसन्धान गर्ने, मानव अधिकार अनुसन्धान कार्यविधिमा समयानुकूल परिमार्जन गर्ने, उजुरी अनुसन्धानसँग सम्बन्धित नयाँ आयाम, प्रणालीसम्बन्धी सीपमूलक विशिष्टीकृत तालिम, गोष्ठी सञ्चालन गर्ने, सम्पूर्ण उजुरीको तथ्याङ्क अभिलेख राख्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मनोसामाजिक विमर्श कक्ष उजुरीको फछ्छ्यौट भएको हुने प्रतिवर्ष कम्तीमा ८०० उजुरी उपर अनुसन्धान भएको हुने परिमार्जित मानव अधिकार अनुसन्धान कार्यविधि कर्मचारीलाई हरेक वर्ष अनुसन्धानसम्बन्धी विशिष्टीकृत तालिम प्रदान गरिएको हुने 	<p>अनुसन्धान महाशाखा, उजुरी शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, कानूनमहाशाखा</p> <p>अनुसन्धान, प्रशासन महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान महाशाखा, उजुरी शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>		निरन्तर	१०
१.१.३ पीडित, साक्षी र मानव अधिकार रक्षकको सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> पीडित र साक्षीको सुरक्षासम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्ने, पीडित र साक्षीको सहायतार्थ मनोसामाजिक विमर्श कक्ष स्थापना गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनका उजुरी उपर अनुसन्धान गर्दा मानव अधिकार रक्षकको संरक्षण गर्ने नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने उजुरी फाइल संरक्षणसम्बन्धी कार्यालाई थप व्यवस्थित बनाउने, मानव अधिकार रक्षक, पत्रकार, अपराध पीडित तथा साक्षीको सुरक्षासम्बन्धी तालिम, गोष्ठी, छलफल एवं अन्तर्क्रियजस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, पीडितमुखी न्याय प्रणालीको विकासका लागि तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मनोसामाजिक विमर्श कक्ष स्थापना गरिएको हुने मनोसामाजिक विमर्श कक्षबाट परामर्श लिएका पीडितको सङ्ख्या अपराध पीडित तथा साक्षीको सुरक्षासम्बन्धी तालिम, गोष्ठीमा भाग लिएका सुरक्षार्थी, कर्मचारीको सङ्ख्या 	<p>अनुसन्धान, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, प्रशासन महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान, कानून महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान महाशाखा, अभिलेख शाखा</p> <p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन तथा प्रशासन महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन तथा प्रशासन महाशाखा</p>	कानून तथा न्याय मन्त्रालय, सर्वोच्च अदालत, महान्यायधिवक्ताको कार्यालय	पहिलो ३ वर्ष	५०

प्रतिफल १.२ आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनमा वृद्धि हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१.२.१ आयोगले सिफारिस कार्यान्वयन सुनिश्चितताका लागि प्रयास गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारले सिफारिस कार्यान्वयनका लागि गरेका प्रयास र कार्यान्वयन अवस्था बारेमा आवधिक प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने, आयोगबाट गरिएका सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समितिको गठन गर्ने, सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सरोकारवालासँग वकालत, पैरवी, साक्षात्कार तथा अन्तर्क्रिया गर्ने, विचाराधीन उजूरी फाइल सुपरीवेक्षण र अनुगमन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने, आयोगबाट भएका सिफारिसको कार्यान्वयनको अवस्थासम्बन्धी सफ्टवेयर तयार गर्ने, सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने संस्था, व्यक्ति वा निकायको नाम सार्वजनिक गर्नका लागि आवश्यक निर्देशिका तथा कार्यविधि तयार गर्ने, आयोगका सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने संस्था, व्यक्ति वा निकायको नाम सार्वजनिक गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समिति गठन भएको हुने, सिफारिस कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन भएको हुने सिफारिस कार्यान्वयनका लागि सरकारी उच्च अधिकारी तथा निकायसँग अन्तर्क्रिया गरिएको हुने सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने निकाय, संस्था वा व्यक्तिको नाम सार्वजनिक गरिएको हुने 	<p>अनुसन्धान महाशाखा, प्रतिवेदन लेखन शाखा</p> <p>आयोग, अनुसन्धान महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, अनुसन्धान महाशाखा</p> <p>अनुसन्धान महाशाखा, सूचना प्रविधि शाखा</p> <p>आयोग, अनुसन्धान, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, अनुसन्धान, कानून महाशाखा</p>	<p>प्रधानमन्त्री तथा मन्त्री परिषद्को कार्यालय, अर्थ मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, रक्षा मन्त्रालय, महान्यायधिवक्ताको कार्यालय, नेपाल सेना, नेपाल प्रहरी</p>	निरन्तर	५

प्रतिफल १.३ इन्द्रकालीन घटनाका पीडितले न्याय पाउने अधिकारको प्रत्याभूत हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१.३.१ इन्द्रकालीन घटना अनुसन्धान गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> इन्द्रकालीन घटनाको अनुसन्धान गर्न सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग, वेपत्ता छानवीन आयोग जस्ता संयन्त्रसँग समन्वयात्मक रूपमा काम गर्ने, शान्ति प्रक्रियालाई अगाडि बढाउन र पीडितलाई राहत, उचित क्षतिपूर्ति र न्याय दिलाउन सम्बन्धित निकायसँग छलफल गर्ने, जिल्लास्थित स्थानीय शान्ति समितिसँग सहकार्य र सूचना आदानप्रदान गर्ने, आयोगमा विचाराधीन उजूरी मेलमिलाप पद्धतिद्वारा विवाद समाधान गर्ने प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने, मेलमिलापसम्बन्धी विशिष्टीकृत तालिम, अन्तर्क्रिया र गोष्ठी जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> सङ्क्रमणकालीन संयन्त्रसँग गरिएको समन्वयका आधारमा सम्पन्न भएको अनुसन्धान सङ्ख्या क्षतिपूर्ति पाएका मानिसको सङ्ख्या मेलमिलाप र द्वन्द्व रूपान्तरणसम्बन्धी सम्पन्न तालिम, गोष्ठीको सङ्ख्या 	अनुसन्धान महाशाखा आयोग, अनुसन्धान महाशाखा अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय कार्यालय	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग, वेपत्ता छानवीन आयोग	पहिलो २ वर्ष	३०
१.३.२ अपराध पीडित व्यक्तिका अधिकार संरक्षणका लागि सरकारी निकायसँग सहकार्य गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> अपराध पीडितको आर्थिक, सामाजिक अवस्था, न्याय पाउने अधिकारको प्रत्याभूतिका लागि पीडित केन्द्रित न्यायका लागि सरोकारवालासँग अन्तर्क्रिया, परामर्श गर्ने, अपराध तथा शक्तिको दुरुपयोगबाट पीडितको न्यायका आधारभूत सिद्धान्तको घोषणापत्र, १९८५ द्वारा प्रदत्त पीडितका मानव अधिकारको अध्ययन अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> अपराध पीडितको अधिकारका बारेमा सरकारी निकाय र सरोकारवालाबीच अन्तर्क्रिया गरिएको हुने अपराध पीडितको मानव अधिकार सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान भएको हुने 	अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय, अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, नेपाल प्रहरी, स्थानीय शान्ति समिति	निरन्तर	२०

प्रतिफल १.४ मानव अधिकार अनुगमन प्रणालीको सुदृढीकरण हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१.४.१ मानव अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय कानून तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको कार्यान्वयन	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल पक्ष राष्ट्र भएका मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको कार्यान्वयन अवस्थाको बारेमा अनुगमन गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको अध्ययन गरी राष्ट्रिय कानूनमा सामञ्जस्य ल्याउन सिफारिस गर्ने, नेपाल सरकारको मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजनाको अनुगमन गरी थप सुधारका लागि सुझाव दिने, मानव अधिकार हननका आकस्मिक घटनामा अनुगमन गर्ने, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक तथा राजनीतिक अतिकारका विविध विषयमा निरन्तर अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रकाशन तथा वितरण गर्ने, मौजुदा ऐन, नीति, नियमको पुनरावलोकन गरी आवश्यकताअनुसार परिमार्जनका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको कार्यान्वयन अवस्थाको बारेमा प्रत्येक वर्ष अनुगमन गरिएको हुने मानव अधिकारसम्बन्धी कानून कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा प्रत्येक वर्ष प्रतिवेदन प्रकाशन गरी वितरण गरिएको हुने मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनाको कार्यान्वयन अवस्थामा सचेतना अभिवृद्धि भएको हुने आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, नागरिक तथा राजनीतिक अतिकारका विषयमा हरेक वर्ष अनुगमन गरिएको हुने 	<p>सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, सन्धिअनुगमन कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सन्धिअनुगमन महाशाखा, प्रतिवेदन शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, नीति योजना, कानून, सन्धिअनुगमन महाशाखा</p>	<p>प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय, कानून तथा न्याय मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, रक्षा मन्त्रालय, महान्यायधिवक्ताको कार्यालय</p>	निरन्तर	२०

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१. ४. २ अनुगमन कार्यमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसँग सहकार्य गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> सरकारी निकाय, संसद्, राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठानलगायतका निकायसँगको सहकार्यमा मानव अधिकारको अवस्था बारेमा अनुगमन गर्ने, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था, नागरिक समाज लगायतलाई राष्ट्रिय प्रतिवेदन र पूरक प्रतिवेदन तयार गर्न क्षमता अभिवृद्धिमूलक तालिम, गोष्ठी सञ्चालन गर्ने, अनुगमन कार्यमा कानून कार्यान्वयन गर्ने निकाय, पेसागत सङ्घसङ्गठन, मानव अधिकारसम्बन्धी सङ्घसंस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने, विश्वव्यापी आर्वाधिक प्रतिवेदन (यूपीआर) कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा सरोकारपक्षहरूसँग छलफल, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय एवं महिला तथा दलित आयोगसँगको सहकार्यमा अनुगमन गरिएको हुने प्रतिवेदन लेखनका सम्बन्धमा क्षमता अभिवृद्धिमूलक तालिम लिएका मानिसको सङ्ख्या यूपीआरसम्बन्धी छलफल, अन्तर्क्रिया गरी प्रतिवेदन प्रकाशन गरिएको हुने 	सन्धिअनुगमन, लैङ्गिक समानता महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन प्रशासन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय सन्धिअनुगमन, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	प्र. मं. तथा मं. प. का, गृह मन्त्रालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिविस, राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान	निरन्तर	५

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
१.४.३ हिरासत, कारागार, विद्यालय, अस्पताल, उद्योग व्यवसाय आदि अनुगमन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> देशभरमा रहेका कारागार र हिरासत कक्षको अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदनका आधारमा सुधारका लागि नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गर्ने, कारागारलाई सुधार गृह र सीपमूलक केन्द्रको रूपमा विकास गर्न अभिमुखीकरण तालिम, अन्तर्क्रिया सञ्चालन गर्ने, कारागारमा रहेका सुरक्षाकर्मी, कर्मचारीको क्षमता वृद्धिका लागि मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने, सरकारी, सामुदायिक तथा निजी अस्पताल, विद्यालय र विश्वविद्यालयसमेतका शिक्षण संस्था र उद्योग व्यवसाय आदिको अनुगमन गर्ने, उपभोक्ताका मानव अधिकारका बारेमा अनुगमन गर्ने, आप्रवासी कामदारका अधिकारका सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> पहिलो दुई वर्षमा देश भरका सम्पूर्ण कारागार तथा हिरासतको अनुगमन गरी सुधारका लागि सिफारिस गरिएको हुने, विद्यालय, अस्पताल उद्योग व्यवसाय आदिको मानव अधिकारसम्बन्धी अवस्थाका बारेमा हरेक वर्ष अनुगमन गरिएको हुने उपभोक्ता एवं आप्रवासी कामदारका अधिकारका सम्बन्धमा अनुगमन गरिएको हुने 	<p>आयोग, अनुसन्धान महाशाखा, प्रतिवेदन शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	<p>गृह मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, स्वास्थ्य मन्त्रालय, आपूर्ति मन्त्रालय, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय, वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन विभाग, कारागार व्यवस्थापन विभाग, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, जिल्ला कारागार शाखा, उद्योग वणिज्य महासंघ</p>	निरन्तर	५०

रणनीतिक उद्देश्य २ : मानव अधिकार प्रवर्द्धनको सुदृढीकरण गर्ने

प्रतिफल २.१ सरोकारवालामा मानव अधिकार शिक्षा प्रवर्द्धित हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
२.१.१ कानून कार्यान्वयन गर्ने निकाय एवं शिक्षासँग सम्बन्धित सरोकार वालाहरूमा मानव अधिकार शिक्षा विषयमा चेतना अभिवृद्धि गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायका (सुरक्षा निकाय, निजामती सेवा) प्रतिनिधिहरूसँग मानव अधिकारसम्बन्धी शिक्षामूलक तालिम, गोष्ठी सञ्चालन गर्ने, मानव अधिकार प्रवर्द्धनका बारेमा सरोकारवालसँग अन्तर्क्रिया, छलफल, परामर्श बैठक गर्ने, कानून व्यवसायी, पत्रकार, स्वास्थ्यकर्मी, समाजसेवी तथा शैक्षिक एवं प्राज्ञिक व्यक्तिसँग मानव अधिकारका बारेमा गोष्ठी, कार्यशाला र अन्तर्क्रिया आवधिक रूपमा गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षकहरूको सङ्ख्या अभिवृद्धि गर्ने नेपाल बार, पत्रकार महासङ्घ, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, नेपाली सेना र निजामती कर्मचारीहरूसँग मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकार प्रवर्द्धनका बारेमा सरोकारवालसँग वार्षिक रूपमा ४० पटक अन्तर्क्रिया, छलफल, गोष्ठी आदि गरिएको हुने मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम लिएका व्यक्तिको पेशागत (सुरक्षाकर्मी, कानून व्यवसायी, निजामती कर्मचारी, पत्रकार, स्वास्थ्यकर्मी आदि) रूपमा विखण्डित सङ्ख्या तालिम लिएका मध्ये मानव अधिकार शिक्षासम्बन्धी चेतनामा बृद्धि भएको मानिसको प्रतिशत 	<ul style="list-style-type: none"> प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय 	<ul style="list-style-type: none"> गृह मन्त्रालय, रक्षा मन्त्रालय, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी बल, क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, नेपाल बार एसोसिएसन, नेपाल पत्रकार महासङ्घ 	पहिलो ३ वर्ष	५०

प्रतिफल २.२ विद्यालय पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षा लागू गर्न सरकारलाई सिफारिस गरिएको हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
२.२.१ विद्यालय स्तरका पाठ्यक्रममा पुनरावलोकन गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयस्तरका पाठ्यक्रममा पुनरावलोकन गर्न सरोकारवालासंग अन्तर्क्रिया, छलफल, गोष्ठी आयोजना गर्ने, मानव अधिकार विषयको प्रभावकारी अनुशिक्षण गर्न शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रसँग सहकार्य गरी शैक्षिक तालिम केन्द्रमार्फत प्रशिक्षित गर्ने गराउने, मानव अधिकार दिवस तथा आयोग स्थापना दिवस जस्ता अवसरमा विद्यालय तथा महाविद्यालय तहमा मानव अधिकारसम्बन्धी चित्रकला, वक्तृत्वकला तथा हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षा समावेशका लागि गरिएको गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यक्रमको सङ्ख्या मानव अधिकार शिक्षा शिक्षणसम्बन्धी ज्ञान, सीप अभिवृद्धि गर्न तालिम लिएका शिक्षकहरूको सङ्ख्या 	<p>प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	<p>शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, शैक्षिक विकास केन्द्र</p>	पहिलो २ वर्ष	२०

प्रतिफल २.३ मानव अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा तथा जानकारी घरघरमा पुग्ने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
२.३.१ मानव अधिकार शिक्षा तथा चेतनाको प्रवर्द्धन गर्न सञ्चार माध्यमको प्रभावकारी उपयोग गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> घरघरमा मानव अधिकार सचेतना बृद्धि गर्न मानव अधिकार शिक्षा, जानकारी, चेतनामूलक सन्देश, विज्ञापन, टेलिशूङ्खला, अन्तरसंवाद, गीतसङ्गीत जस्ता कार्यक्रम उत्पादन गरी टिभी, रेडियो, एफएम, पत्रिका जस्ता सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण गर्ने गराउने, मानव अधिकार शिक्षा, सन्देश, विज्ञापन आदि विभिन्न राष्ट्र भाषामा समेत उत्पादन गरी स्थानीय एफएम रेडियोद्वारा प्रसारण गर्ने गराउने, नागरिकको अधिकार र कर्तव्य तथा राज्यको दायित्व, सुशासन लगायतका विषयमा रेडियो, टेलिभिजनमा नियमित छलफल कार्यक्रम सञ्चालन र टेलिशूङ्खला निर्माण गरी प्रसारण गर्ने, कलाकारद्वारा मानव अधिकारका विषयमा रोचक, बोधगम्य र सरल भाषामा सूचना, सन्देश प्रवाह गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगसँगको सहकार्यमा मानव अधिकारसम्बन्धी कार्यक्रम प्रसारण गरेका सञ्चार माध्यमका विखण्डित (रेडियो, टिभि, पत्रिका) सङ्ख्या मानव अधिकार शिक्षा, सन्देश, विज्ञापन प्रसारित भएको राष्ट्र भाषाको सङ्ख्या मानव अधिकार शिक्षा, सन्देश, विज्ञापन प्रसारित भएका जिल्लाहरू 	<p>प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	<p>सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, सामुदायिक रेडियो प्रसारक सङ्घ</p>	निरन्तर	१२०

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
२.३.२ मानव अधिकार प्रवर्द्धन गर्ने अभिमुखीकरण तालिम, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया सञ्चालन एवं मानव अधिकार सामग्रीको प्रचारप्रसार, प्रकाशन, वितरण गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> सञ्चारकर्मीलाई मानव अधिकारसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, गराउने, मानव अधिकारसम्बन्धी समसामयिक सूचना सम्प्रेषण गर्ने नेपाली र अंग्रेजी भाषामा प्राञ्जिक, अनुसन्धानात्मक जर्नल प्रकाशन तथा वितरण गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी उत्कृष्ट सूचना, सामग्री, लेख आदि सम्प्रेषण गर्ने पत्रकार, लेखकलाई आयोगको वार्षिक उत्सवका दिन सम्मानित गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी उत्कृष्ट गीत छनौट गर्ने र उक्त गीतलाई विभिन्न भाषामा अनुवाद गरी सञ्चार माध्यमबाट प्रसारण गर्ने गराउने, मानव अधिकारसम्बन्धी सूचनाहरू, पर्चा, पोस्टर र हाते पुस्तिका समेतका माध्यम प्रयोग गरी घरघरमा मानव अधिकार शिक्षा पुर्याउने । 	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकारमूलक समाचार, लेखको प्रकाशन, प्रसारणका विषयमा भएका छलफल, अन्तर्क्रिया, अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहभागीको सङ्ख्या अर्द्धवार्षिक रूपमा मानव अधिकारसम्बन्धी अनुसन्धानात्मक जर्नल प्रकाशन भएको हुने मानव अधिकारसम्बन्धी उत्कृष्ट लेख, समाचार वा सामग्रीका लागि वार्षिक रूपमा सम्मानित व्यक्ति मानव अधिकारसम्बन्धी पर्चा, पोस्टर आदि वितरण गरिएको सङ्ख्या 	<p>प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>नीति अनुसन्धान योजना, प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा</p> <p>प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	<p>सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका, गाविस</p>	निरन्तर	५०

रणनीतिक उद्देश्य ३. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चित गर्ने

प्रतिफल ३.१ विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गका मानव अधिकार उपभोगको वातावरण निर्माण हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	भ्रोतसाधन/ बजेट
३.१.१ विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार उपभोगको अवस्था बारे अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> गरीब किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार उपभोगको अवस्था बारे अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> किसान, मजदुर लगायतका अधिकार उपभोगको अवस्था बारेमा वार्षिक रूपमा कम्तीमा एक प्रतिवेदन तयार भएको हुने 	अनुसन्धान, नीति अनुसन्धान योजना महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, जिल्ला विकास समिति, महिला तथा बालबालिका कार्यालय	पहिलो ३ वर्ष	२०
पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चितताका लागि विद्यमान कानूनको पुनरावलोकन गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> किसान, मजदुर, आर्थिक, सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका वर्गको अधिकारसम्बन्धी विद्यमान कानूनको पुनरावलोकन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, महिला आदिको अधिकार कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अनुगमन, अनुसन्धान गरिएको हुने 	नीति अनुसन्धान योजना, कानून, लैङ्गिक समानता महाशाखा	मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, जिल्ला विकास समिति, महिला तथा बालबालिका कार्यालय		
आदिवासी, जनजाति, मधेशी तथा लोपोन्मुख समुदायको भाषा, संस्कृतिको संरक्षण र सबढ्दन गर्ने आवश्यक नीति नियम मस्यौदा गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> आदिवासी, जनजाति, मधेशी तथा लोपोन्मुख समुदायको भाषा, संस्कृतिको संरक्षण र सबढ्दन गर्ने आवश्यक नीति नियम मस्यौदा गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> अधिकार संरक्षणका लागि नीति, नियम, मस्यौदा गरी सिफारिस गरिएको हुने 	अनुसन्धान, नीति अनुसन्धान योजना महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	अनुसन्धान, सामुहिक अधिकार महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय		
बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, महिला, मधेशी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अनुगमन, अनुसन्धान गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, महिला, मधेशी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अनुगमन, अनुसन्धान गर्ने, 		अनुसन्धान, सामुहिक अधिकार महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	आयोग, कानून, सामुहिक अधिकार महाशाखा		
किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत तथा पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चितताका लागि नीति, नियमको मस्यौदा गरी कानून निर्माणका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत तथा पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चितताका लागि नीति, नियमको मस्यौदा गरी कानून निर्माणका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 					

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
३.१.२ लक्षित व्यक्ति वा वर्गलाई राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा, सुविधा सुलभ रूपमा उपभोग गर्न पाउने अधिकारका लागि काम गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> निःशुल्क कानूनी सेवा, स्वास्थ्योपचार, शिक्षाको उपभोगको कार्यान्वयन अवस्थाबारे अनुगमन गर्ने, मजदुर, किसानका अधिकार उपभोगको अवस्था बारेमा अनुगमन गर्ने, राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा, सुविधा लक्षित समुदायले उपभोग गर्न पाए नपाएको अनुगमन गर्ने, निःशुल्क कानूनी सेवा, स्वास्थ्योपचार, शिक्षा लक्षित व्यक्ति, वर्ग वा समुदायले पाउने सुनिश्चितता गर्न सरोकारपक्षसँग पेरवी गर्ने, राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन गर्ने ऐन, नियममा आवश्यक सुधार गर्न सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> निःशुल्क कानूनी सेवा, स्वास्थ्योपचार, शिक्षाको उपभोगको कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा अनुगमन गरिएको हुने किसान, मजदुरको मानव अधिकार अवस्थाका बारेमा अनुगमन गरिएको हुने ऐन नियममा परिमार्जन गर्न प्रतिवर्ष कम्तीमा एक सिफारिस गरिएको हुने 	<p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>अनुसन्धान, सामुहिक अधिकार, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, कानून महाशाखा</p>	<p>महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, सहायता समिति, जिल्ला विकास समिति, जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, नगरपालिका</p>	निरन्तर	२०

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	प्रोत्साहन/ बजेट
३.१.३ सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार संरक्षणमा प्राथमिकता दिने ।	<ul style="list-style-type: none"> दलित, असहाय, अपाङ्ग, विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, सीमान्तकृत समुदायका व्यक्ति पीडित भएकाहरूलाई अनुसन्धान र सिफारिसमा प्राथमिकता दिने, हलिया, कमलरी, वादी, हरूवा, चरुवा, मुसहर लगायतका समुदायका अधिकारका लागि अनुकूल वातावरण निर्माण गर्न सरकारलाई सिफारिस गर्ने, सरकारी तथा निजी कार्यालय भवन, होटल, अस्पताल, विद्यालय, सडक, सडकपेटी आदि निर्माण गर्दा अपाङ्गमैत्री हुनेगरी बनाउन सरकारी निकायसँग छलफल, अन्तर्क्रिया गर्ने, जोखिममा रहेका बालबालिकाको अधिकार संरक्षणका लागि वकालत, छलफल, अन्तर्क्रिया गर्ने, असहाय, अशक्त एवं पूर्ण अपाङ्गता भएकाको अधिकारको संरक्षण सम्बन्धमा अध्ययन गरी विशेष सहायता कोष माफत अधिकार संरक्षणका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> अनुसन्धान एवं क्षतिपूर्तिको सिफारिस गर्दा प्राथमिकता पाएका पीडितहरूको सङ्ख्या हलिया, कमलरी, वादी, हरूवा, चरुवाको अधिकार कार्यान्वयन अवस्थामा आएको सुधारसम्बन्धी प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा प्रकाशन र वितरण भएको हुने अपाङ्गमैत्री सडक, अस्पताल, विद्यालय, भवन निर्माण भएको हुने 	<p>अनुसन्धान महाशाखा, उजूरी शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, सामुहिक अधिकार, कानून महाशाखा</p> <p>सामुहिक अधिकार महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार महाशाखा, बाल अधिकार डेस्क, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, सामुहिक अधिकार महाशाखा</p>	<p>महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, जिल्ला विकास समिति, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, नगरपालिका</p>	पहिलो ४ वर्ष	२०

प्रतिफल ३.२ किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत र पिछडिएका वर्गको अधिकारका बारेमा चेतना जागृत हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	प्रोत्साहन/ बजेट
३.२.१ पछिडि परेका समुदायको आधारभूत मानव अधिकारका बारेमा चेतना बृद्धि गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> विपन्न, सीमान्तकृत, मजदुर, किसान एवं पिछिडिएका वर्गको अधिकारका बारेमा संवाद, अन्तर्क्रिया जस्ता कार्यहरू गर्ने, सञ्चार माध्यमबाट विभिन्न राष्ट्र भाषामा पिछिडिएका समुदायको अधिकारसम्बन्धी सूचना, शिक्षा, चेतनामूलक कार्यक्रम, वृत्तचित्र, अन्तरसंवाद प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने, महिला हिंसाजन्य गलत संस्कारहरू जस्तै छाउपडी, भ्रूमा, दाइजो, दहेज, तिलक जस्ता विकृतिहरूसँग लडनका लागि चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, खान्दान, स्वास्थ्य एवं किसानमा परेको वातावरणीय असरका बारेमा चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> किसान, मजदुर तथा पिछिडिएका समुदायका अधिकारको बारेमाकार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएको हुने सञ्चार माध्यमबाटचेतना तथा जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको हुने जलवायु परिवर्तनले किसानमा परेको असरका बारेमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुने 	<p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, वातावरण मन्त्रालय, सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, जिल्ला विकास समिति, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, नगरपालिका, गाविस	निरन्तर	१०
३.२.२ अधिकार र कर्तव्यका बारेमा जन चेतनामूलक कार्य गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो अधिकार प्रयोग गर्दा अर्को व्यक्ति, परिवार, समुदाय र राज्यप्रतिको कर्तव्यलाई सँगसँगै लैजान अधिकार र कर्तव्यका बारेमा चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सीमान्तकृत एवं पिछिडिएका वर्गलाई मानव अधिकारसम्बन्धी जागरण गराउने खालका शिक्षामूलक तालिम, गोष्ठी संचालन गर्ने, जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतको अन्त्य गर्न आमा समूह, सामाजिक अभियन्तासंगको समन्वय र सहकार्यमा जागरणमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सेवाप्रदायक निकायमा किसान, मजदुर एवं पिछिडिएका वर्गको अधिकार संरक्षणका लागि बहन गनुपर्ने दायित्वका बारेमा अन्तर्क्रिया, गोष्ठी सञ्चालन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> अधिकार र कर्तव्यका बारेमा चेतनामूलक कार्यक्रम निरन्तर रूपमा सञ्चालन गरिएको हुने हरेक वर्ष अधिकारमूलक तालिम सञ्चालन भएको हुने सामुहिक अधिकार संरक्षणका लागि बहन गनुपर्ने जिम्मेवारीका बारेमा प्रत्येक वर्ष तालिम सञ्चालन भएको हुने 	<p>अनुसन्धान, प्रवर्द्धन महाशाखा, सञ्चार शाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p>	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला विकास समिति, महिला तथा बालबालिका कार्यालय, नगरपालिका, गाविस	पहिलो ३ वर्ष	४०

प्रतिफल ३.३ राष्ट्रिय एवं अल्लर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	प्रोत्साहन/ बजेट
३.३.१ महिला, बाल बालिका, अपाङ्ग एवं सीमान्तकृत समुदायको अधिकार संरक्षणका लागि कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई जवाफदेही बनाउने ।	<ul style="list-style-type: none"> जातजाति, संस्कृति, आर्थिक अवस्था, शारीरिक तथा मानसिक अशक्तता आदिमा आधारित विभेदजन्य कानूनको पुनरावलोकन गर्ने, सीमान्तकृत समुदायको मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय कानून, अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार सन्धि सम्झौताअनुरूप भए नभएको अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने, पछाडि परेका वर्गको अधिकार संरक्षण र सबढनका लागि सरकारी निकाय, कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायसँग चरबी गर्ने, मानव अधिकार कार्यान्वयन अवस्था वारेको प्रतिवेदनका आधारमा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> विभेदजन्य कानून परिमार्जनका लागि सिफारिस गरिएको हुने कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायका प्रतिनिधिसँग वार्षिक रूपमा १० पटक वकालत गरिएको हुने मानव अधिकारसम्बन्धी सन्धि, सम्झौता एवं कानून कार्यान्वयनका लागि सरकारलाई सिफारिस गरिएको हुने 	<ul style="list-style-type: none"> सामुहिक अधिकार, सन्धिअनुगमन, लैङ्गिक समानता, कानून महाशाखा नीति अनुसन्धान योजना, सन्धिअनुगमन, कानून महाशाखा सामुहिक अधिकार, प्रवर्द्धन लैङ्गिक समानता महाशाखा आयोग, नीति अनुसन्धान योजना, कानून महाशाखा 	<ul style="list-style-type: none"> गृह मन्त्रालय, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषदको कार्यालय 	२०१८ देखि निरन्तर	१५
३.३.२ विपन्न, सीमान्तकृत, अपाङ्ग, असहाय, ज्येष्ठ नागरिकप्रति लक्षित कार्यक्रममा सुधार ल्याउने ।	<ul style="list-style-type: none"> बुद्धाश्रम, बालगृह, पुनःस्थापना केन्द्र जस्ता संस्थाहरूको अनुगमन गर्ने, शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्नको अधिकारका बारेमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने, लक्षित वर्ग वा समूहले पाउने सेवासुविधाको कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकायसँग अन्तर्क्रिया गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सुधार भएका बुद्धाश्रम, बालगृह, पुनःस्थापना केन्द्र, लक्षित समूहमुखी सेवासुविधाको बारेमा सरकारी निकायसँग गरिएको छलफल 	<ul style="list-style-type: none"> अनुसन्धान, सन्धिअनुगमन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय अनुसन्धान, सामुहिक अधिकार, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन, सामुहिक अधिकार, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय 	<ul style="list-style-type: none"> महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, स्वास्थ्य मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी 	२०१६ देखि निरन्तर	१५

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
३.३.३ सामाजिक समावेशीकरण र लैङ्गीक समानता	<ul style="list-style-type: none"> लैङ्गीक समानता र सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी विद्यमान नीति तथा कानून कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन गरी पुनरावलोकन गर्ने, सरकारी निकाय, राजनीतिक दल, कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायसँग सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी छलफल, अन्तर्क्रिया गर्ने, महिला, दलित, पिछडिएका वर्ग, सीमान्तकृत समुदायलाई सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी तालिम दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> सरकारी निकाय, राजनीतिक दललगायतका सरोकारपक्षसँग सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी छलफल, अन्तर्क्रिया गरिएको हुने सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी तालिम सञ्चालन भएको हुने 	लैङ्गीक समानता, कानून महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन, लैङ्गीक समानता, कानून महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय प्रवर्द्धन, लैङ्गीक समानता महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय	गृह मन्त्रालय, महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी, महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र, सिटिभिटी	निरन्तर	१५
३.३.४ आयोगद्वारा प्राथमिकता निर्धारण गरिएको विषयमा खोजमूलक अनुसन्धान गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> हेरेक वर्ष सीमान्तकृत तथा पिछडिएका वर्ग लगायत आयोगद्वारा प्राथमिकता निर्धारण गरिएको विषयमा खोजमूलक अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अनुसन्धान प्रतिवेदन प्रकाशन तथा वितरण गर्ने, अनुसन्धानको निष्कर्षका आधारमा कार्यान्वयनका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकारसम्बन्धी विषयगत आधारमा प्रतिवर्ष खोजमूलक अनुसन्धान गरिएको हुने 	नीति अनुसन्धान योजना, अनुसन्धान महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय, नीति अनुसन्धान योजना, प्रवर्द्धन महाशाखा, प्रतिवेदन लेखन शाखा आयोग, नीति अनुसन्धान योजना महाशाखा	महिला बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, विश्वविद्यालय	निरन्तर	३०

रणनीतिक लक्ष्य ४. आयोगको पहुँच विस्तार, प्रभावकारिता सुदृढीकरण एवं संस्थागत विकास गर्ने
प्रतिफल ४.१ आयोग मामानव संसाधनको व्यवस्थापन हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहायोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
४.१.१ आयोगमा कर्मचारीको व्यवस्थापन, वृत्ति विकास एवं क्षमता सबलीकरण गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आयोगमा कार्यरत कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने, आयोगमा रिक्त दरबन्दीअनुरूप कर्मचारी पदपूर्ति गर्ने, नयाँ नियुक्ति हुने कर्मचारीलाई संस्थागत अभिमुखीकरण तथा विशिष्टीकृत तालिम दिने, कर्मचारीको वृत्ति विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, वार्षिक रूपमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी उत्कृष्ट कर्मचारीलाई अभिप्रेरणा, पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने, कर्मचारीलाई अध्ययन विदा, राष्ट्रिय तभस्था अन्तर्ग्राह्य तालिम, अवलोकन भ्रमण, सभा-सम्मेलनमा भाग लिनका लागि पारदर्शी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, कर्मचारीको मनोबल तथा उत्प्रेरणा उच्च राख्न सेवा, सुविधा, अवसर जस्ता विषयको यथोचित प्रबन्ध गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यरत कर्मचारीको यथोचित व्यवस्थापन भएको हुने, रिक्त दरबन्दीबमोजिम कर्मचारी नियुक्ति भएको हुने संस्थागत अभिमुखीकरण तथा विशिष्टीकृत तालिम लिएका नयाँ कर्मचारीको सङ्ख्या वृत्ति विकासको सेवा सुविधा पाएका कर्मचारीको सङ्ख्या कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन वार्षिक रूपमा नियमित भएको हुने 	<p>आयोग, व्यवस्थापन समिति, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, व्यवस्थापन समिति, प्रशासन महाशाखा</p> <p>नीति अनुसन्धान योजना, प्रवर्द्धन, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p>	<p>प्र.मं. तथा मं.प.का., लोकसेवा आयोग, अर्थ मन्त्रालय</p>	<p>पहिलो १ वर्ष भित्र</p>	५०
४.१.२ आयोगसँग सम्बन्धित ऐन, नियम, नियमावली तर्जुमा गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> कर्मचारीको सेवा, सुविधासम्बन्धी मानव अधिकार सेवा ऐन पारित गर्न सरकारी निकायसँग छलफल, अन्तर्क्रिया तथा पैरवी गर्ने, कर्मचारीसँग सम्बन्धित नीति, नियमहरू समयानुकूल पुनरावलोकन गर्ने, आयोगसँग सम्बन्धित प्रचलित ऐन, कानूनमा समासामयिक सुधार गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकार सेवा ऐन पारित भएको हुने 	<p>आयोग, सचिव, प्रशासन, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन, कानून महाशाखा</p>	<p>संसद, प्र.मं. तथा मं.प.का., अर्थ मन्त्रालय</p>	<p>पहिलो २ वर्ष भित्र</p>	५

प्रतिफल ४.२ आयोगका कार्यालयहरू भौतिक स्रोतसाधन सुविधायुक्त हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहायोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
४.२.१ आयोगको स्थायी कार्यालय भवन निर्माण गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको केन्द्रीय, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय कार्यालयका लागि जग्गाको व्यवस्थापन गरी भवन निर्माण गर्ने, कार्यसम्पादन सुदृढीकरणका लागि आयोगको सबै कार्यालयमा पर्याप्त भौतिक एवं प्राविधिक स्रोतसाधनको प्रबन्ध गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनका पीडितहरूलाई संरक्षण गर्न पीडितले अस्थायी रूपमा बस्न मिल्ने सुरक्षा घर निर्माण गर्न सिफारिस गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्न मानव अधिकार प्रशिक्षण प्रतिष्ठान स्थापना गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको सम्पूर्ण कार्यालयको स्थायी भवन भएको हुने आयोगका कार्यालयमा भौतिक एवं प्राविधिक स्रोतसाधनमा बृद्धि भएको हुने कम्तीमा एउटा राष्ट्रिय स्तरको मानव अधिकार प्रशिक्षण प्रतिष्ठान सञ्चालनमा आएको हुने 	<p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p> <p>आयोग, निर्देशक, प्रशासन महाशाखा, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय</p> <p>आयोग, सचिव, कानून महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, प्रशासन महाशाखा</p>	प्र.मं. तथा म.प.का., अर्थ मन्त्रालय, न्यायिक प्रतिष्ठान	२०२० सम्म	नेपाल सरकारको बजेट शीर्षक

प्रतिफल ४.३ संस्थागत कार्यसम्पादन प्रणाली सुदृढ हुने

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहायोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
४.३.१ कार्य सम्पादन प्रभावकारी ढङ्गले गर्न संस्थागत सुधार गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको साङ्गठनिक संरचना (अगानोग्राम) को पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्ने, कर्मचारीको कार्यदेश (टीओआर) तर्जुमा गरी कार्यसम्पादन गर्ने, गराउने, अभिलेखालयलाई थप आधुनिक र स्रोत-साधनयुक्त बनाउँदै लैजाने, ज्ञानमा आधारित व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्ने नीति लिएर कार्यान्वयन गर्ने, सूचना तथा सञ्चारको उपयोग प्रभावकारी रूपमा गर्न सूचना प्रविधि शाखालाई थप स्रोतसाधन र क्षमतायुक्त बनाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको नयाँ साङ्गठनिक संरचना निर्माण भएको हुने कर्मचारीले कार्यदेश बमोजिम कार्यसम्पादन गरेको हुने सूचना प्रविधि शाखा स्रोतसाधन सम्पन्न भएको हुने 	<p>आयोग, सचिव, नीति योजना महाशाखा</p> <p>आयोग, सचिव, नीति योजना महाशाखा</p> <p>निर्देशक, प्रशासन महाशाखा, अभिलेख शाखा</p> <p>प्रशासन महाशाखा, सूचना प्रविधि शाखा</p> <p>सचिव, प्रशासन महाशाखा, सूचना प्रविधि शाखा</p>	पहिलो ३ वर्ष भित्र	२००	

रणनीति	कार्यक्रम	सूचक	जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय	समयसीमा	स्रोतसाधन/ बजेट
४.३.२ आन्तरिक एवं वाह्य समन्वय, सम्पर्क र सहकार्यमा वृद्धि गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको केन्द्रीय, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय कार्यालय एवं विभिन्न महाशाखा, शाखावीच समन्वय, सम्पर्क र सहकार्य अभिवृद्धि गर्ने निर्देशिका जारी गरी लागू गर्ने, सरकारी निकाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था, मानव अधिकारसम्बन्धी सङ्घसंस्था, कानून कार्यान्वयन गर्ने निकाय, राजनीतिक दल, पेसागत सङ्घसंस्था, सञ्चार माध्यमलगायतका सरोकारवालासंगको समन्वय, सहकार्य, सम्पर्कमा वृद्धि गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्था, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय निकाय एवं विकास सभासदसंगको सहकार्यमा अभिवृद्धि गर्ने, मानव अधिकारसम्बन्धी सार्क तथा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको कार्यशाला गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगको आन्तरिक समन्वय, सञ्चार, सहकार्यमा वृद्धि भएको हुने सरकारी निकाय, नागरिक समाज, गैरसरकारी सङ्घसंस्था, सञ्चार माध्यम लगायतका सरोकारवालाहरूसंगको समन्वय, सम्पर्क, सहकार्यमा वृद्धि भएको हुने मानव अधिकारसम्बन्धी सार्क तथा क्षेत्रीय स्तरको कार्यशाला भएको हुने 	<ul style="list-style-type: none"> सचिव, अध्यक्षको सचिवालय, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा सचिव, अध्यक्षको सचिवालय, बैठक समन्वय महाशाखा, प्रशासन महाशाखा, सञ्चार शाखा सचिव, सञ्चार शाखा, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध डेस्क सचिव, सञ्चार शाखा, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध डेस्क 	प्र.मं. तथा म.प.का., अर्थ मन्त्रालय	निरन्तर	५०
४.३.३ कार्य सम्पादन सुदृढीकरण गर्ने आवश्यक संस्थागत विकास गर्ने ।	<ul style="list-style-type: none"> आवश्यकता अनुसार मानव अधिकारसम्बन्धी नीति, निर्देशिका तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने, आयोगका कर्मचारीलाई नेतृत्व विकास, योजना व्यवस्थापन एवं मानव अधिकारका विषयगत आधारमा क्षमता अभिवृद्धिमूलक तालिम, गोष्ठी सञ्चालन गर्ने, रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजनाको प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने समिति गठन गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> मानव अधिकारसम्बन्धी तर्जुमा भएका नयाँ नीति, नियम तथा निर्देशिका क्षमता विकाससम्बन्धी विषयगत रूपमा तालिम लिएका कर्मचारीको सङ्ख्या रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिको आवधिक प्रतिवेदन 	<ul style="list-style-type: none"> सचिव, नीति योजना, कानून महाशाखा सचिव, प्रशासन, प्रवर्द्धन महाशाखा आयोग, सचिव, नीति योजना महाशाखा 	प्र.मं. तथा म.प.का., अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग	निरन्तर	१०

भाग - ७

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका

रणनीतिक उद्देश्य १. मानव अधिकार उल्लङ्घन घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
असर : आयोगका सिफारिसहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन एवं अनुगमन, अनुसन्धान प्रक्रिया सुदृढ हुने ।	आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनमा वृद्धि भएको प्रतिशत आयोगको सिफारिसद्वारा क्षतिपूर्ति पाएका (क) मानिसको सङ्ख्या (ख) क्षतिपूर्तिवापत प्रदान गरिएको रकम आधारभूत अधिकार र सेवा सुविधा लागू गरेका शिक्षण संस्था, अस्पताल, कारागार, शुनुवाकक्ष जस्ता निकायहरूको विखण्डित सङ्ख्या	१४ प्रतिशत पूर्ण कार्यान्वयन (२०१४) नेपाल सरकारबाट क्षतिपूर्तिवापत रकम प्रदान गरिएको आधार तथ्याङ्क छैन	आधार तथ्याङ्क भन्दा बढी -	आयोगको सिफारिस एवं वार्षिक प्रतिवेदन, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयको प्रतिवेदन वार्षिक प्रतिवेदन, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयको प्रतिवेदन, आयोगको अभिलेख वार्षिक प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका प्रतिवेदन, सर्वेक्षण प्रतिवेदन

नतिजा	सूचक	आधार तथाङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
<p>रणनीतिक प्रतिफल १.१ : उजुरी अनुसन्धान र व्यवस्थापन प्रक्रिया पहुँचयोग्य र चुस्त हुने ।</p>	<p>उजुरी कारवाहीका बारेमा अद्यावधिक जानकारी पाएका उजुरीकर्ताको सङ्ख्या</p> <p>विचाराधीन उजुरी फछ्यौटको अवस्था</p> <p>परिमार्जित मानव अधिकार अनुसन्धान कार्यविधिकका आधारमा अनुसन्धान</p> <p>मनोसामाजिक विमर्श कक्षबाट परामर्श लिएका पीडितको सङ्ख्या</p>	<p>अद्यावधिक जानकारी दिने सफ्टवेयर प्रणाली छैन</p> <p>६५०० उजुरीउपर अनुसन्धान हुन बाँकी</p> <p>अनुसन्धान कार्यविधि, २०६९, रहेको</p> <p>आयोगको कुनै पनि कार्यालयमा मनोसामाजिक विमर्श कक्ष छैन</p>	<p>उजुरी कारवाही अवस्थाको बारेमा अद्यावधिक जानकारी दिने प्रणालीको विकास (२०१८)</p> <p>वार्षिक न्यूनतम ८०० का दरले विचाराधीन उजुरीउपर अनुसन्धान गरी फछ्यौट (२०२०)</p> <p>अनुसन्धान कार्यविधि परिमार्जन (२०१७)</p> <p>आयोगको कार्यालयमा मनोसामाजिक विमर्श कक्ष स्थापना (२०१८)</p>	<p>प्रणाली विकाससम्बन्धी प्रतिवेदन, वार्षिक प्रतिवेदन</p> <p>वार्षिक प्रतिवेदन, अनुसन्धान प्रतिवेदन, आयोगको अभिलेख</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, परिमार्जित अनुसन्धान कार्यविधि</p> <p>वार्षिक प्रतिवेदन, स्थापित मनोसामाजिक विमर्श कक्ष</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल १.२ : आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनमा वृद्धि हुने ।</p>	<p>सिफारिस कार्यान्वयनसम्बन्धी समिति गठनको अवस्था</p> <p>प्रभावकारी सिफारिस कार्यान्वयनका लागि सरकारसँगको छलफल, अन्तर्क्रिया जस्ता कार्यक्रममा भएको वृद्धि</p> <p>सिफारिस कार्यान्वयन अवस्थाका बारेमा समितिको आवधिक प्रतिवेदन</p> <p>सिफारिस कार्यान्वयन नगर्ने निकाय, संस्था वा व्यक्तिको सार्वजनिक गरिएको सूचीकृत नामावली</p>	<p>समिति गठन भएको छैन</p> <p>५ पटक अन्तर्क्रिया (२०१४)</p> <p>समिति गठन भएको छैन</p> <p>अहिलेसम्म यसप्रकारको नामावली सार्वजनिक गरिएको छैन</p>	<p>सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न समितिको गठन (२०१५)</p> <p>प्रतिवर्ष कम्तीमा २ पटक अन्तर्क्रिया तथा छलफल कार्यक्रम</p> <p>वार्षिक रूपमा प्रतिवेदन प्रकाशन</p> <p>आवश्यकता अनुसार सिफारिस कार्यान्वयन नगर्ने निकाय वा संस्थाको नामावली सार्वजनिक</p>	<p>आयोगको निर्णय पुस्तिका, गठित समिति, आयोगको प्रतिवेदन</p> <p>वार्षिक प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका समाचारहरू, सिफारिस कार्यान्वयन अवस्थाको प्रतिवेदन</p> <p>सिफारिस कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रतिवेदन, मासिक पत्रिका, वार्षिक प्रतिवेदन</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, सूचीकृत नामावली, सरकारी निकायका प्रतिवेदनहरू, सिफारिस प्रतिवेदन</p>

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
<p>अन्तरिम प्रतिफल १.३ : दृढकालीन घटनाका पीडितले न्याय पाउने ।</p>	<p>पीडितको न्यायका लागि सङ्क्रमणकालीन सयन्त्रसँग गरिएको समन्वयको अवस्था</p> <p>क्षतिपूर्ति पाएका पीडितहरूको सङ्ख्या</p> <p>मेलमिलाप र दृढ रूपान्तरणसम्बन्धी तालिममा सहभागीको सङ्ख्या</p> <p>अपराध पीडितको मानव अधिकारका सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान</p>	<p>सङ्क्रमणकालीन सयन्त्रको कार्य प्रारम्भ भएको छैन</p> <p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>३ पटक तालिम सम्पन्न</p> <p>अपराध पीडितका बारेमा अध्ययन, अनुसन्धान भएको छैन</p>	<p>सङ्क्रमणकालीन सयन्त्रसँग समन्वयका आधारमा कार्य गर्ने (पहिलो २ वर्ष)</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>अध्ययन, अनुसन्धान भएको हुने</p>	<p>आयोगको प्रतिवेदन, सत्य निरूपण तथा बेपत्ता छानबिन आयोगको प्रतिवेदन</p> <p>सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, सत्य निरूपण तथा बेपत्ता छानबिन आयोगको प्रतिवेदन</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, सत्य निरूपण तथा बेपत्ता छानबिन आयोगको प्रतिवेदन</p> <p>अनुसन्धान तथा अनुगमन प्रतिवेदन, आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका समाचार</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल १.४ : मानव अधिकार अनुगमन प्रणालीको सुदृढीकरण हुने ।</p>	<p>अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिअनुरूप मानव अधिकार कार्यान्वयन अवस्थाको बारेमा गरिएको अनुगमन सङ्ख्या</p> <p>मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनाको कार्यान्वयन अवस्थामा आएको सुधार</p> <p>सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, महिला तथा दलित आयोगसँगको सहकार्यमा गरिएको संयुक्त अनुगमन सङ्ख्या</p> <p>मानव अधिकारका बारेमा चेतना वृद्धि भएको कारागारका कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीको सङ्ख्या</p> <p>विद्यालय, अस्पताल, उद्योग व्यवसाय आदिको मानव अनुगमनका आधारमा तयार पारिएको सुधारमुखी कार्ययोजना</p>	<p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p> <p>महिला तथा दलित अधिकारका विषयमा संयुक्त रूपमा केही अनुगमन गरिएको</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p>	<p>प्रत्येक वर्ष २० पटक अनुगमन</p> <p>मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजनाको निरन्तर अनुगमन</p> <p>प्रतिवर्ष ५ पटक संयुक्त रूपमा अनुगमन</p> <p>कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीलाई मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम, गोष्ठी</p> <p>मानव अधिकार अवस्थाका बारेमा निरन्तर अनुगमन गरी प्रतिवेदन प्रकाशन एवं वितरण</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन</p> <p>प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषदको कार्यालयको प्रतिवेदन, सरकारी निकायका प्रतिवेदनहरू, आयोगको प्रतिवेदन</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, महिला तथा दलित आयोगको प्रतिवेदन, सामाजिक सङ्घसंस्थाका प्रतिवेदनहरू</p> <p>सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन,</p> <p>वार्षिक प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन, आयोगको अभिलेख</p>

रणनीतिक उद्देश्य २ : मानव अधिकार प्रवर्द्धनको सुदृढीकरण गर्ने

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणिकरणको स्रोत
<p>असर : आम नागरिकमा आधारभूत मानव अधिकार चेतनाको विकास हुने ।</p>	<p>सर्वेक्षण गरिएका मध्ये मानव अधिकार चेतना विकास भएको भन्ने मानिसको प्रतिशत</p> <p>विद्यालय पाठ्यक्रममा मानव अधिकार विषयको शिक्षा समावेश गर्न सरकारलाई गरिएको सिफारिसको कार्यान्वयन अवस्था</p>	<p>आधार तथ्याङ्क नभएको</p> <p>विद्यालय पाठ्यक्रममा आंशिक रूपमा मानव अधिकारसम्बन्धी शिक्षा समावेश</p>	<p>४० प्रतिशत भन्दा बढी (२०२०)</p> <p>माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षा क्रमिक रूपमा लागू</p>	<p>सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका प्रतिवेदनहरू</p> <p>शिक्षा मन्त्रालयको प्रतिवेदन, विद्यालय पाठ्यक्रम, आयोगको प्रतिवेदन</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल २.१ : सरकारवाला मा मानव अधिकार शिक्षाको प्रवर्द्धन हुने ।</p>	<p>मानव अधिकार प्रवर्द्धनका बारेमा सरकारवालासँग गरिएको अन्तर्क्रिया, परामर्श बैठकमा भएको वृद्धि</p> <p>मानव अधिकारसम्बन्धी तालिम लिएका मानिसको पेशागत (सुरक्षाकर्मी, कानून व्यवसायी, निजामती कर्मचारी, पत्रकार, स्वास्थ्यकर्मी आदि) रूपमा विखण्डित सङ्ख्या</p> <p>तालिम लिएका मानिसमा मानव अधिकार शिक्षासम्बन्धी चेतनामा आएको सुधारको स्थिति</p>	<p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>आधार तथ्याङ्क नभएको</p> <p>आधार तथ्याङ्क नभएको</p>	<p>वार्षिक रूपमा ३० पटक अन्तर्क्रिया, गोष्ठी सम्पन्न (२०१७ सम्म)</p> <p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>तालिम लिनुअघि भन्दा तालिम लिएपश्चात्को अवस्थामा सुधार</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, कार्यक्रम प्रतिवेदन</p> <p>सरकारी निकायका प्रतिवेदन, वार्षिक प्रतिवेदन, कार्यक्रम प्रतिवेदन</p> <p>सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन, तालिम प्रतिवेदन</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल २.२ : विद्यालय पाठ्यक्रम पुनरावलोकन गरी मानव अधिकार शिक्षा लागू गर्न सरकारलाई सिफारिस गरिएको हुने ।</p>	<p>पाठ्यक्रममा मानव अधिकार शिक्षा समावेशका लागि गरिएको गोष्ठी, अन्तर्क्रिया तथा कार्यक्रमको सङ्ख्या</p> <p>विद्यालय तहमा मानव अधिकार शिक्षा समावेश गर्न गरिएको सिफारिस</p> <p>मानव अधिकार शिक्षासम्बन्धी ज्ञान, सीप अभिवृद्धि गर्न तालिम लिएका शिक्षकहरूको सङ्ख्या</p> <p>तालिम लिएका शिक्षक मध्ये मानव अधिकार शिक्षा शिक्षण क्षमता अभिवृद्धि भएको शिक्षकको प्रतिशत</p>	<p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>२०६४ मा सिफारिस गरिएको</p> <p>मानव अधिकार शिक्षा स्रोतसामग्री प्रकाशन गरी तालिम सञ्चालन</p> <p>आधार तथ्याङ्क नभएको</p>	<p>वार्षिक रूपमा २० वटा अन्तर्क्रिया, सवाद तथा गोष्ठी सञ्चालन (२०१६ सम्म)</p> <p>विद्यालय पाठ्यक्रमको पुनरावलोकन (२०१७)</p> <p>शैक्षिक निकायसँग समन्वय गरी हरेक वर्ष शिक्षकहरूलाई तालिम</p> <p>तालिमपूर्व भन्दा तालिमपश्चात्को अवस्थामा सुधार</p>	<p>शिक्षा मन्त्रालयको प्रतिवेदन, वार्षिक प्रतिवेदन, कार्यक्रम प्रतिवेदन</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, शिक्षा मन्त्रालयको प्रतिवेदन</p> <p>शिक्षा मन्त्रालयको प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन</p> <p>सर्वेक्षण प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन</p>

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
रणनीतिक प्रतिफल २.३: मानव अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा तथा जानकारी घरघरमा पुग्ने ।	आयोगसँगको सहकार्यमा मानव अधिकारसम्बन्धी कार्यक्रम प्रसारण गरेका सञ्चार माध्यमका सङ्ख्या मानव अधिकार शिक्षा, सन्देश, विज्ञापन प्रसारित भएको राष्ट्र भाषाको सङ्ख्या मानव अधिकार शिक्षा, सन्देश, विज्ञापन प्रसारित भएको जिल्ला मानव अधिकारसम्बन्धी पर्चा, पोस्टर, हाते पुस्तिका आदि वितरण गरिएको सङ्ख्या	सामुदायिक रेडियो र एफएम माफत मानव अधिकार शिक्षा प्रसारण गरिएको यस प्रकारको कार्यक्रम सञ्चालन नभएको विभिन्न जिल्लामा ६५ वटा रेडियो कार्यक्रम (२०६९/०७०) दुर्गम क्षेत्रसम्म मानव अधिकार सामग्री वितरण नभएको	- - सबै जिल्लामा क्रमिक रूपमा प्रत्येक वर्ष दुर्गम क्षेत्रसम्म मानव अधिकार सामग्री घर घरमा वितरण	वार्षिक प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका विज्ञापन, सन्देश सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालयको प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका सूचना, सन्देश, वार्षिक प्रतिवेदन सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, अनुगमन प्रतिवेदन आयोगको प्रतिवेदन, वितरित सामग्री बारेको अभिलेख

रणनीतिक लक्ष्य ३. विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको अधिकार सुनिश्चित गर्ने

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
असर : विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको मानव अधिकार उपभोगमा सुदृढीकरण हुने ।	सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गका अधिकारसम्बन्धी कानूनको सङ्ख्या महिला, बालबालिका, दलित लगायतका लक्षित समुदायको हितमा छुट्ट्याइएको विकास बजेटको कार्यान्वयन अवस्था	तय गरिनुपर्ने ३५ प्रतिशत बजेट छुट्ट्याउने प्रावधान रहेको	आधार तथ्याङ्क भन्दा बढी लक्षित वर्ग केन्द्रित विनियोजित बजेटको कार्यान्वयन (२०२०)	वार्षिक प्रतिवेदन, कानून तथा न्याय मन्त्रालयको प्रतिवेदन, यूएन प्रतिवेदन अर्थ मन्त्रालय, स्थानीय विकास मन्त्रालयको वार्षिक प्रतिवेदन, महिला आयोग, दलित आयोगको प्रतिवेदन

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको मोता
<p>रणनीतिक प्रतिफल ३.१ : विपन्न, सीमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गको मानव अधिकार उपभोगको वातावरण निर्माण हुने ।</p>	<p>ऐन नियममा परिमार्जन तथा अधिकार सुनिश्चितताका लागि गरिएको सिफारिस सङ्ख्या</p> <p>लक्षित समुदायको अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी विशेष सहायता कोष निर्माणको स्थिति</p> <p>अनुसन्धान एवं क्षतिपूर्तिको सिफारिस गर्दा प्राथमिकता पाएका पीडितहरूको सङ्ख्या</p>	<p>आधार तथ्याङ्क छैन</p> <p>विशेष कोष छैन</p> <p>प्राथमिकीकरण गर्ने गरिएको छैन</p>	<p>आवश्यकता अनुसार कानून पुनरावलोकन गरी सुधारका लागि सिफारिस</p> <p>विशेष सहायता कोष मार्फत सीमान्तकृत समुदायको समग्र अधिकार रक्षा गर्न सरकारलाई सिफारिस (२०१७)</p> <p>दलित, असहाय, अपाङ्ग, विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, सीमान्तकृत समुदायका व्यक्ति पीडित भएकाहरूलाई अनुसन्धान र सिफारिसमा प्राथमिकता</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, कानून तथा न्याय मन्त्रालको प्रतिवेदन, दलित तथा महिला आयोगको प्रतिवेदन आयोगको प्रतिवेदन, सरकारको वार्षिक बजेट, अर्थ मन्त्रालयको प्रतिवेदन</p> <p>वार्षिक प्रतिवेदन, उजूरी दर्ता अभिलेख, अनुसन्धान प्रतिवेदन, आयोगको सिफारिस</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल ३.२ : किसान, मजदुर, विपन्न, सीमान्तकृत र पिछडिएका वर्गको अधिकारका बारेमा चेतना जागृत हुने ।</p>	<p>• किसान, मजदुर तथा पिछडिएका समुदायका अधिकारको बारेमा सञ्चालन गरिएको (क) कार्यक्रम सङ्ख्या (ख) सहभागी सङ्ख्या</p> <p>• सामुहिक अधिकार संरक्षणका लागि बहन गर्नुपर्ने जिम्मेवारीका बारेमा सञ्चालित तालिमको सङ्ख्या</p>	<p>आधार तथ्याङ्क छैन</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p>	<p>छलफल, अन्तर्क्रिया, गोष्ठी जस्ता कार्यक्रम निरन्तर रूपमा सञ्चालन</p> <p>निरन्तर रूपमा तालिम प्रदान</p>	<p>आयोगको प्रतिवेदन, कार्यक्रम तथा अनुगमन प्रतिवेदनहरू</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, अनुगमन तथा तालिम प्रतिवेदन</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल ३.३ : राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारसम्बन्धी कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने ।</p>	<p>मानव अधिकार सुनिश्चितताका लागि कानून कार्यान्वयन गर्ने निकायका प्रतिनिधिसँग गरिएको पैरवीमा भएको वृद्धि</p> <p>आयोगको अनुगमनका आधारमा सुधार भएका वृद्धाश्रम, बालगृह, पुनःस्थापना केन्द्रको सङ्ख्या</p> <p>मानव अधिकारसम्बन्धी विषयगत आधारमा खोजमूलक अनुसन्धान गरिएको सङ्ख्या</p>	<p>तय गरिनुपर्ने</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p> <p>विषयगत आधारमा खोजमूलक अनुसन्धान गरिएको छैन</p>	<p>निरन्तर रूपमा पैरवी</p> <p>अनुगमनका आधारमा क्रमिक रूपले सुधार</p> <p>आयोगले छनोट गरेको विषयमा प्रतिवर्ष ५ खोजमूलक अध्ययन, अनुसन्धान</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, सञ्चार माध्यमका समाचार</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, सर्वेक्षण तथा अनुगमन प्रतिवेदनहरू, सामाजिक सस्थाका प्रतिवेदनहरू</p> <p>अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन, समाचार माध्यमका प्रतिवेदन</p>

रणनीतिक उद्देश्य ४ : आयोगको पहुँच विस्तार, प्रभावकारिता सुदृढीकरण एवं संस्थागत विकास गर्ने

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
<p>असर : मानव अधिकार संरक्षण, सुनिश्चन तथा सुनिश्चित गर्ने आयोगको संवैधानिक दायित्व बहन गर्ने क्षमतामा सुदृढीकरण हुने ।</p>	<p>मानव अधिकार आयोगको पहुँचमा भएको विस्तारको स्थिति</p> <p>मानव अधिकारको संरक्षण तथा सुदृढन गर्ने आयोगको भूमिकाप्रति सन्तुष्ट आयोगका सेवाग्राहीको प्रतिशत</p>	<p>केन्द्रीय, क्षेत्रीय, उपक्षेत्रीय गरी जम्मा ९ कार्यालय</p> <p>आधार तथ्याङ्क छैन</p>	<p>बाँकी जिल्लामा क्रमिक रूपमा सम्पर्कसूत्र स्थापना (२०२०)</p> <p>आयोगको कार्यसम्पादन गर्ने क्षमतामा क्रमिक रूपमा वृद्धि</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, स्थापित सम्पर्कसूत्रहरू</p> <p>अवधारणा सर्वेक्षण प्रतिवेदन, आयोगको प्रतिवेदन</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल ४.१ : आयोगमा मानव संसाधनको व्यवस्थापन हुने ।</p>	<p>रिक्त दरबन्दीअनुसार पदपूर्ति भएका कर्मचारी सङ्ख्या</p> <p>संस्थागत अभिमुखीकरण तथा विशिष्टीकृत तालिम लिएका नयाँ कर्मचारीको सङ्ख्या</p> <p>कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनमा भएको नियमितता र पुरस्कार पाएका कर्मचारी</p>	<p>स्वीकृत दरबन्दीबमोजिम कर्मचारी नभएको</p> <p>दरबन्दीबमोजिम कर्मचारीको पदपूर्ति नभएको</p> <p>कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन हुँदै आएको</p>	<p>रिक्त दरबन्दीबमोजिम कर्मचारी नियुक्त (२०१६)</p> <p>पदपूर्तिबमोजिम नियुक्त कर्मचारीलाई विशिष्टीकृत तालिम (२०१६)</p> <p>वार्षिक रूपमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, नियुक्त कर्मचारीको नामावली</p> <p>मासिक पत्रिका, तालिम प्रतिवेदन</p> <p>आयोगको प्रतिवेदन, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन</p>
<p>रणनीतिक प्रतिफल ४.२ : आयोगका कार्यालयहरू भौतिक स्रोत साधन सुविधायुक्त हुने ।</p>	<p>आयोगको सम्पूर्ण कार्यालयको स्थायी भवन भएको हुने</p> <p>कस्तीमा एउटा मानव अधिकार प्रतिष्ठान सञ्चालनमा आएको हुने</p>	<p>कुनै पनि कार्यालयको स्थायी भवन छैन</p> <p>मानव अधिकार प्रतिष्ठान छैन</p>	<p>आयोगको सम्पूर्ण कार्यालयका लागि घरजग्गाको व्यवस्थापन (२०२०)</p> <p>मानव अधिकार प्रतिष्ठानको स्थापना (२०१९)</p>	<p>वार्षिक प्रतिवेदन, नव निर्मित कार्यालय भवन</p> <p>निर्मित मानव अधिकार प्रतिष्ठान, आयोगको प्रगति प्रतिवेदन</p>

नतिजा	सूचक	आधार तथ्याङ्क	लक्ष्य	प्रमाणीकरणको स्रोत
रणनीतिक प्रतिफल ४.३ : संस्थागत कार्यसम्पादन प्रणाली सुदृढ हुने ।	आयोगको साङ्गठनिक संरचना (अर्गानोग्राम) पुनरावलोकनको अवस्था कर्मचारीले कार्यादेश (टीओआर) बमोजिम कार्यसम्पादन गरेको हुने सरकारी निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थालगायतका सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सम्पर्क, सहकार्यमा भएको वृद्धि मानव अधिकारसम्बन्धी तर्जुमा भएका नयाँ निर्देशिका क्षमता विकाससम्बन्धी विषयगत रूपमा तालिम लिएका कर्मचारीको सङ्ख्या रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना सञ्चालन समितिको आवधिक प्रतिवेदन	साङ्गठनिक संरचना रहेको तय गरिनुपर्ने तय गरिनुपर्ने ७ वटा निर्देशिका (२०१४ सम्म) तय गरिनुपर्ने समिति गठन भएको छैन	साङ्गठनिक संरचना पुनरावलोकन गरी परिमार्जन (२०१७) कर्मचारीको कार्यादेश तर्जुमा (२०१५) सहकार्यमा क्रमिक रूपमा वृद्धि आवश्यकतानुसार निर्देशिका तर्जुमा गरी कार्यान्वयन - रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न सञ्चालन समिति गठन (२०१५)	आयोगको प्रतिवेदन, नवनिर्मित साङ्गठनिक संरचना कार्यादेश विवरण वार्षिक प्रतिवेदन, आयोगको गतिविधि बारेको अभिलेख वार्षिक प्रतिवेदन, आयोगले निर्माण गरेका निर्देशिकाहरू वार्षिक प्रतिवेदन, आयोगको अभिलेख, तालिम प्रतिवेदन अनुगमन तथा आवधिक मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू, सञ्चालन समितिको प्रतिवेदन

□ □

अनुसूची
परामर्श बैठकमा सहभागीहरूको नामावली

राष्ट्रिय सम्मेलन, ललितपुर, २३ माघ २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	अनूप राज शर्मा	अध्यक्ष, रा.मा.अ.आ
२	प्रकाश वस्ती	सदस्य, रा.मा.अ.आ
३	सुदिप पाठक	सदस्य, रा.मा.अ.आ
४	मोहना अन्सारी	सदस्य, रा.मा.अ.आ
५	गोविन्द शर्मा पौड्याल	सदस्य, रा.मा.अ.आ
६	केदारनाथ उपाध्याय	पूर्व अध्यक्ष, रा.मा.अ.आ.
७	गौरी प्रधान	पूर्व सदस्य, रा.मा.अ.आ.
८	लीलामणि पौडेल	मुख्य सचिव, नेपाल सरकार
९	वेदप्रसाद भट्टराई	का.मु. सचिव, रा.मा.अ.आ.
१०	बिजुलकुमार विश्वकर्मा	पूर्व अध्यक्ष, रा.दलित आयोग
११	सुबोधराज प्याकुरेल	इन्सेक
१२	दिल्लीराज घिमिरे	कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय
१३	ऋषिराज भण्डारी	शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय
१४	ओम भण्डारी	प्रधानमन्त्री कार्यालय
१५	सुर्वणकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
१६	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ
१७	जायश्वर चपागाई	रा.मा.अ.आ
१८	मायादेवी शर्मा	रा.मा.अ.आ
१९	माधव रेग्मी	क्षमता सवलीकरण परियोजना, रा.मा.अ.आ
२०	विमला लाखे	रा.मा.अ.आ.बुटवल
२१	जनकराज भण्डारी	रा.मा.अ.आ
२२	विष्णु पोखरेल	जुरी नेपाल
२३	प्रेमप्रसाद घिमिरे	एन.एम.सी.
२४	आरती बिष्ट	क्षमता विकास परियोजना रा.मा.अ.आ
२५	यमबहादुर दुरा	क्षमता विकास परियोजना रा.मा.अ.आ
२६	प्रदीप पोखरेल	हुडेप नेपाल
२७	वीर मगर	रा.मा.अ.आ
२८	कृष्णा तमाङ्ग	शसस्त्र प्रहरी बल, नेपाल
२९	विश्वप्रसाद भण्डारी	रा.मा.अ.आ
३०	ओम अर्याल	बकिल
३१	छत्र प्रधान	राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ
३२	भरत गिरी	रा.मा.अ.आ
३३	कुमार तमाङ्ग	रा.मा.अ.आ
३४	श्रीराम कार्की	रा.मा.अ.आ
३५	नीर बी.जी	रा.मा.अ.आ
३६	रामकृष्ण तमाङ्ग	रा.मा.अ.आ
३७	जीएस भण्डारी	परराष्ट्र मन्त्रालय
३८	वीपी खरेल	रा.मा.अ.आ
-	३९	सुशील जोशी -

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
४०	सरिता ज्ञवाली	रा.मा.अ.आ
४१	सोम लुइटेल	पिपुल फोरम
४२	रमेश थापा	रा.मा.अ.आ
४३	सूर्यबहादुर देउजा	रा.मा.अ.आ
४४	गीता हुमागाई	लोक सेवा आयोग
४५	कृष्णजीवी घिमिरे	महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय
४६	अशोक श्रेष्ठ	परराष्ट्र मन्त्रालय
४७	रमेश खतिवडा	सी.एच.एफ.एन
४८	के.आर.वस्ती	एपिएफएचक्यू
४९	गीता गुरुङ	एम.ओ.डि
५१	मञ्जु लामा	डेनिस राजदुतावास
५३	लेखनाथ पौडेल	रा.न्यायिक प्रतिष्ठान
५४	भोजराज श्रेष्ठ	-
५५	सुदाम पण्डित	-
५७	कोपिला वि.क.	रा.दलित आयोग
५८	अमीत वस्नेत	क्षमता सवलीकरण परियोजना रा.मा.अ.आ
५९	राजेश्वर भट्टराई	नेपाली सेना
६०	सञ्जय आर. शर्मा	नेपाल प्रहरी
६१	कुशल सुवेदी	एमओएलजेसीएपी
६२	वैजयन्ती कर्ण	महिला सुरक्षा दबाव समूह
६३	क्षत्र शङ्कर	एचयूआरजेए
६४	हिराराज रेग्मी	एनएफडिआइएन
६५	हिमाल पुरी	राष्ट्रिय जनमोर्चा
६६	दीपक श्रेष्ठ	युनिसेफ
६७	बालसागर गिरी	रा.मा.अ.आ.
६८	देवीराज अर्याल	शसस्त्र प्रहरी बल, नेपाल
६९	मुकुन्द दहाल	एन.एफ.डि.न.
७०	राजेश हमाल	एस.डि.सी.
७१	पवित्रा विश्वकर्मा	एस.डि.सी.
७२	हिरा शर्मा	नेपाल टाइम्स
७३	पदम सुदास	समता फाउन्डेसन
७४	नरबहादुर ओली	रा.मा.अ.आ.
७५	प्रेम बराल	मानव अधिकार कर्मी
७६	गजाधर सुनार	दलित एन.एच.ओ फेडेरसन
७७	सुमन अधिकारी	दन्द पिडित संस्था
७८	नवराज अधिकारी	एडभोकेसी फोरम

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
७९	विमला नेपाली	एन.डि.एस.
८०	सीता निलर	एन.डि.एस.
८१	धर्मराज कुइकेल	एम.ओ.ई.
८२	नानीमैयाँ परियार	रा.मा.अ.आ.
८३	जेनिफर इल्किन्स	डब्लु.एफ.डब्लु.एफ
८४	अस्वस्थामाभक्त खरेल	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
८५	रीना श्रेष्ठ	नारी अभियान
८६	नवीन चौधरी	नारी अभियान
८७	साक्रिमान तमाङ्ग	क्षमता विकास परियोजना रा.मा.अ.आ
८८	प्रदीप सुवेदी	क्षमता विकास परियोजना रा.मा.अ.आ
८९	विजय प्रकाश	एमएसपी नेपाल
९०	राजीव पोखरेल	एमओएचपी
९१	प्रतिमा मुडवरी	डब्लु.एफ.डब्लु.एफ
९२	राजीव कर्ण	रा.मा.अ.आ, विराटनगर
९३	प्रमिला	डब्लुभीएएफ
९४	निर्मला धिताल	नेपाल महिला अपाङ्ग सङ्घ
९५	राजु चपागाईं	जुरी नेपाल
९६	पोष्टवहादुर थापा	क्षमता विकास परियोजना रा.मा.अ.आ
९७	विष्णु शर्मा	एवीसी नेपाल
९८	प्रो.डा.घनश्याम लाल दास	एम.एम. क्याम्पस
९९	जी शर्मा पौडेल	रा.मा.अ.आ
१००	यादव पौडेल	रा.मा.अ.आ

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१०१	डा. श्रीकृष्ण श्रेष्ठ	परामर्शदाता
१०२	सी.वी. श्रीस	राष्ट्रिय जनमुक्ति पार्टी
१०३	घनश्याम मरासिनी	नेपाल प्रहरी
१०४	धना शाह	एफ.ए.ओ
१०५	किशोर पौडेल	एचयूआरटिए
१०६	श्रीराम खड्का	नेपाल प्रहरी
१०७	भानुभक्त ढकाल	सीएनएफएन
१०८	दिनेश महत	नेसनल न्युज
१०९	रोशी पोखरेल	इडिकन, नेपाल
११०	जगत बराम	नेफन
११२	विनोद भट्टराई	आइ.एम.एस
११३	चरण प्रसाईं	मानव अधिकारकर्मी
११४	ज्योतिप्रसाद घिमिरे	रा.मा.अ.आ
११५	सुरज रैथाला	रेडियो कान्तिपुर
११६	मनबहादुर नेपाली	राष्ट्रिय दलित आयोग
११७	निराजन नेपाली	राष्ट्रिय दलित आयोग
११८	रञ्जना कार्की	ल एशोसियसन नेपाल
११९	कर्णवहादुर थापा	नेपाल ल क्याम्पस
१२०	लोककृमार श्रेष्ठ	रा.मा.अ.आ
१२१	गणेश बोहरा	रा.मा.अ.आ.
१२२	सन्तोश भण्डारी	रा.मा.अ.आ.
१२३	विनोद भण्डारी	रा.मा.अ.आ.
१२४	विनोद कार्की	नेपाल मा.अ. सङ्गठन
१२५	श्यामबाबु काफ्ले	रा.मा.अ.आ
१२६	टेक टमाटा	यु.एन.डि.पी
१२७	श्रीराम अधिकारी	रा.मा.अ.आ.

विभिन्न जिल्लामा गरिएका अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरूको नामावली

१. जुम्ला, १६ भाद्र २०७१

क्र.सं.	सहभागीहरूका नाम	कार्यालय/संस्था
१	विष्णुबहादुर थापा	जि. प्रशासन कार्यालय, जुम्ला
२	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.के.का., ललितपुर
३	देवीबहादुर सेजुवाल	पुनरावेदन अदालत वार, जुम्ला
४	मेघराज न्यौपाने	किडॉक नेपाल जुम्ला
५	तुलसीप्रसाद सुवेदी	शैक्षिक तालिम केन्द्र, जुम्ला
६	मञ्जु पाण्डेय	महिला तथा बालबालिका कार्यालय, जुम्ला
७	राजुशरण न्यौपाने	चन्दननाथ उच्च मा.वि.
८	विष्णु महत	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
९	विनिता नगरकोटी	महिला अधिकारकर्मी
१०	पूर्णप्रसाद चौलागाई	वि-गुप जुम्ला
११	टीका नगरकोटी	महिला अधिकार मञ्च
१२	भवानी पाण्डे	पेस नेपाल
१३	लीलाराज खत्री	दलित सेवा सङ्घ, जुम्ला
१४	नेत्रबहादुर शाही	अपाङ्ग पुनर्स्थापना केन्द्र/कर्णाली सरोकार दैनिक
१५	हरिकृष्ण थापा	सूर्य सामाजिक सेवा सङ्घ, जुम्ला
१६	शुरबहादुर सिंह	नेपाल पत्रकार महासङ्घ/रासस, जुम्ला
१७	विष्णुबहादुर रोकाया	मानव अधिकार तथा ग्रामीण विकास केन्द्र
१८	रविन आचार्य	साँग्रिला एसोसियसन, जुम्ला
१९	मानदल रावल	इन्सेक, जुम्ला
२०	मेघराज गिरी	रोजगार सूचना केन्द्र
२१	हरिकरण बस्नेत	ग्रामीण सामुदायिक विकास सेवा केन्द्र, जुम्ला
२२	प्रदीप कार्की	जि.प्र.का., जुम्ला
२३	मीनबहादुर महत	प्र.वे.म.वा.जं., जुम्ला
२४	देवकुमार बराल	शैक्षिक तालिम केन्द्र, जुम्ला
२५	पदमबहादुर शाही	संविधान सूचना केन्द्र, जुम्ला
२६	टड्क महत	शैक्षिक तालिम केन्द्र, जुम्ला
२७	नेपाल थारु	जिल्ला प्रशासन
२८	दुर्गाप्रसाद पाण्डे	गैसस महासङ्घ, जुम्ला
२९	जितेन्द्र गिरी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३०	पदम भण्डारी	शैक्षिक तालिम केन्द्र
३१	राजेन्द्रप्रसाद न्यौपाने	रा.मा.अ.आ., जुम्ला
३२	कृष्ण नारायण श्रेष्ठ	रा.मा.अ.आ., जुम्ला
३३	बलसिंह सुनार	रा.मा.अ.आ., जुम्ला

२. खोटाङ, (प्रशासकहरूसँग) २५ कार्तिक २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	गोविन्द सापकोटा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, खोटाङ
३	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
४	प्रमुख सेनानी रामबहादुर थापा	श्री जंवरजंग गण
५	प्र.नि. लालबाबुप्रसाद शाह	जिल्ला प्रहरी कार्यालय, खोटाङ
६	स.प्र.नि. फुगौली शोर्पा	श्री हलेसी गुल्म, खोटाङ
७	अ.अ. शितलकुमार राजवंशी	रा.अ.जि.का., खोटाङ
८	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ., केन्द्रीय कार्यालय
९	लालबहादुर राई	रा.मा.अ.आ.उ.के.का, खोटाङ

३. खोटाङ, (मानवअधिकारकर्मी/नागरिक समाजसमेत) २६ कार्तिक २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	गोविन्द सापकोटा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, खोटाङ
३	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
४	प्रमुख सेनानी रामबहादुर थापा	श्री जंवरजंग गण
५	प्र.नि. लालबाबुप्रसाद शाह	जिल्ला प्रहरी कार्यालय, खोटाङ
६	स.प्र.नि. फुगौली शोर्पा	श्री हलेसी गुल्म, खोटाङ
७	महेन्द्रकुमार सापकोटा	जि.वि.स.को कार्यालय
८	विश्वमणि आचार्य	जिल्ला वन कार्यालय
९	समीक्षा निरौला	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
१०	कोपिला राई	जिल्ला हुलाक कार्यालय
११	हरिप्रसाद खनाल	जि.प.सि.का.
१२	माधवप्रसाद शर्मा	शै.ता.के.
१३	हरिप्रसाद गुरागाई	पु.सि.पि.स.डि.नं ३, खोटाङ
१४	प्रेमकुमार राई	नेपाली काङ्ग्रेस, खोटाङ
१५	नारायणप्रसाद जोशी	हिमाली क्लब, दिक्तेल
१६	दीपनारायण रिजाल	गैसस महासङ्घ, खोटाङ
१७	राजेन्द्र राई	सा.वन उपभोक्ता महासङ्घ, खोटाङ
१८	अर्जुन खवास	दिक्तेल नगरपालिका कार्यालय
१९	दिनेशकुमार घिमिरे	शान्ति समिति
२०	प्रमोद श्रेष्ठ	बालसेवा समाज नेपाल
२१	ज्ञानेन्द्र राई	नवकिरण सेवा समाज नेपाल
२२	रविन राई	जि.वा.क.स. खोटाङ
२३	जीवनकुमार श्रेष्ठ	राप्रपा नेपाल, जि.का.स., खोटाङ
२४	धर्मश्रवतार कोइराला	जिल्ला सरकारी बक्लि कार्यालय
२५	गणेशप्रसाद भट्टराई	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
२६	नारायणदास राई	ने.वा.ए., खोटाङ
२७	पृथ्वी किराँती	एनेकपा माओवादी जिल्ला अध्यक्ष
२८	रश्मी रसाइली	एनेकपा माओवादी जिल्ला सदस्य
२९	पर्वत राई	ने.क.पा. माओवादी जि.स
३०	चित्रकुमार कार्की	नागरिक
३१	कृष्ण पौडेल	नागरिक
३२	गणेशबहादुर कार्की	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय
३३	दिलिप खत्री	सम्पादक- खोटाङ खबर साप्ताहिक
३४	जीवन बस्नेत	टेम्मा ५, खोटाङ

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
३५	पि.के. खम्बु	पुत्री-७
३६	निर्मल राई	दि.न.पा- १०
३७	किसनकुमार राई	दि.न.पा- १०
३८	प्रेमकुमारी राई	दि.न.पा- १०
३९	सुमिमा राई	दि.न.पा- १०
४०	शुभचन्द्र राई	दि.न.पा- १०
४१	राजकुमार राई	दि.न.पा- १०
४२	विमला रदुङ्ग	दि.न.पा- १०
४३	यसकुमार राई	दि.न.पा- १०
४४	अरुण राई	दि.न.पा- १०
४५	सोना राई	दि.न.पा- १०
४६	रोजना राई	दि.न.पा- १०
४७	अनिस राई	दि.न.पा- १०
४८	चिन्तामणि राई	दि.न.पा- १०
४९	सम्भना राई	दि.न.पा- १०
५०	अभिनय राई	दि.न.पा- १०
५१	सन्तोष राई	दि.न.पा- १०
५२	विशाल राई	दि.न.पा- १०
५३	हेमकला राई	दि.न.पा- १०
५४	मनोज राई	दि.न.पा- १०
५५	जसराज किराँती	आदिवासी जनजाति, खोटाङ
५६	हिराबहादुर निरौला	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
५७	कुमारासिंह बस्नेत	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी
५८	केदार मगर	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
५९	धनकुमार	सङ्घीय समाजवादी पार्टी
६०	रोशन राई	१
६१	गोपाल राई	११
६२	युगसन किराँत	किराया सचिव, खोटाङ
६३	तुलाक राई	
६४	प्रसराम राई	किरात यायोखा, खोटाङ
६५	श्रेष्ठबहादुर राई	पायडो -३
६६	रन्जीव राई	पायडो -२
६७	बुद्धि ब. राई	पायडो -२
६८	उत्तम चौलागाई	पत्रकार, हलेसी एफ.एम.
६९	सरस्वती बर्जामय	सभासद
७०	रोजिना राई	
७१	हर्कमाया राई	
७२	विमलादेवी पौड्याल	
७३	डम्बरकुमारी आचार्य	ज्येष्ठ नागरिक, दिक्तेल नगरपालिका
७४	सनवहादुर राई	सङ्घीय समाजवादी पार्टी
७५	उमेशचन्द्र आचार्य	कृषि तथा वातावरण समिति
७६	विमला राई	अन्तर पार्टी म. सञ्जाल
७७	उपिनकुमार राई	खोटाङ उद्योग वाणिज्य महासङ्घ
७८	काँचिकुमार राई	साकेला क्लब नेपाल
७९	देवेन्द्रप्रसाद आचार्य	जेष्ठ नागरिक
८०	अम्बरबहादुर राउल	NHRC
८१	गणेश आचार्य	जि.वि.स.
८२	टेकबहादुर पाण्डे	नेपाल आर्मी
८३	प्र.ज. छवि रेग्मी	नेपाल प्रहरी
८४	प्र.ह. हेम बरुवाल	
८६	दिल्लीराज दाहाल	
८७	ज्ञानबहादुर दाहाल	NHRC
८८	लोकनाथ घिमिरे	NHRC
८९	सञ्जिता राई	NHRC
९०	श्रीकुमार राई	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
९१	कल्पना राई	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी
९२	विष्णुकुमार राई	नेपाली काङ्ग्रेस
९३	देवराज राई	सङ्घीय समाजवादी पार्टी

४. ओखलढुङ्गा (प्रशासकहरूसँग) २८ कार्तिक २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	रत्नबहादुर गोदार	श्री शम्शेर दल गण
३	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
४	गणेशप्रसाद भट्टराई	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
५	कुमार बुढाथोकी	राष्ट्रिय अनुसन्धान जि.का.
६	हरिनारायण श्रेष्ठ	सशस्त्र प्रहरी बल, जि.सु. वेश
७	बैद्यनाथ यादव	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
८	लोकनाथ घिमिरे	रा.मा.अ.आ.

५. सोलुखुम्बु, २५ कार्तिक २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	उद्धवप्रसाद तिमल्सेना	प्र.जि.अ.जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३	महेश किराँती	एमआओवादी पार्टी उपाध्यक्ष
४	डाकबहादुर शाही	सामाजिक लोकतान्त्रिक पार्टी
५	चन्द्रदेव राई	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
६	ध्रुव पराजुली	ने.क.पा. माओवादी
७	विक्रम श्रेष्ठ	हिमाल एफ.एम.
८	कविता निरौला ढुङ्गेल	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
९	मनोजकमुर श्रेष्ठ	अध्यक्ष, नेपाल पत्रकार महासङ्घ
१०	भोजेन्द्र बस्नेत	सोलु एफ.एम
११	सरिता राई	हिमाल समाचार
१२	भोजराज कार्की	रेडियो चोमोलोङ्गमा
१३	विवश कुलुड राई	समाचारदाता, गोरखापत्र दैनिक
१४	पूर्णचन्द्र पङ्गेनी	ह्वाइट हिल्स उच्च मा.वि.
१५	विनोद के.सी.	गा.वि.स. सचिव, जुमिङ्ग
१६	राजबहादुर रोकाया	गा.वि.स. सचिव, मकान्जे
१७	ख्यामराज खतिवडा	गा.वि.स. सचिव, नेचा, बतासे
१८	भीम राई	रा.प्र.पा. अध्यक्ष
१९	दलबहादुर मगर	एनेकपा माओवादी
२०	जयन्त्री कार्की	रा.प्र.पा. नेपाल कोषाध्यक्ष
२१	तुल्सी बस्नेत	खानेपानी तथा स.स.डि.का.
२२	नारायण थापा	शिक्षक
२३	सुशीला कार्की	शिक्षक
२४	वासुदेव श्रेष्ठ	कारागार प्रमुख
२५	अमरभुवन चौधरी	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र
२६	पवनकुमार मण्डल	वागवानी केन्द्र, फाल्गु
२७	रामआशिष दास	जि.प.से.का., सोलु
२८	युवराज पोखरेल	जि.वि.स. कार्यक्रम अधिकृत
२९	भैरवप्रसाद घिमिरे	जि.व.अ., सोलु
३०	कृष्णप्रसाद पौड्याल	रा.वा. बैंक, सल्लेरी
३१	सुवास कार्की	रा.अ.जि.का., सोलु
३२	पुनम रेग्मी	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
३३	पवीमाया राई	वाकु-२, हाल सल्लेरी
३४	मणिका राई	वाकु-२, हाल सल्लेरी
३५	टङ्कीमाया बस्नेत	महिला मानव अधिकार रक्षक

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
३६	एककुमारी बस्नेत	घरेलु हिंसा प्रभावितका लागि सेवाकेन्द्र
३७	मानवीर राई	नेकपा एमाले
३८	अनन्तकुमार बस्नेत	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३९	चन्द्र आचार्य	सचिव, नेपाली काङ्ग्रेस
४०	रेवती अधिकारी	गा.वि.स. सचिव
४१	नानीराम भुजेल	ऊर्जा विकास अधिकृत
४२	सुरेशकुमार दाहाल	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
४३	बाबुराम आचार्य	स्थानीय शान्ति समिति
४४	मोतीराम रसाइली	रेडियो चोमोलोडमा
४५	बुद्धिराज कोइराला	मालपोत कार्यालय
४६	सुगोल साह	मालपोत कार्यालय
४७	राजेन्द्र केसी	जि.वि.स.
४८	धिरज खत्री	श्री नयाँ रणभीम गुल्म
४९	चेतनाथ घिमिरे	घरेलु तथा साना किसान विकास समिति
५०	दिव्यराज कट्टेल	श्री कालिकादेवी उ.मा.वि.
५१	रामकाजी श्रेष्ठ	जिल्ला हुलाक
५२	लोकनाथ दाहाल	वि.पि.को.सं. विद्यापीठ
५४	माधवप्रसाद पोखरेल	वि.पि.क्या.ने.सं.वि
५५	सम्फना आचार्य	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
५६	सुरेश पन्त	ने.स.
५७	शिवकुमार विष्ट	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
५८	रामकुमार राई	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
५९	नेपाल प्रहरीका सुरक्षाकर्मीहरू	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
६०	नेपाल प्रहरीका सुरक्षाकर्मीहरू	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
६१	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ.
६२	सुवर्ण कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
६३	लोकनाथ घिमिरे	रा.मा.अ.आ., खोटाङ

६. रामेछाप, २ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश बस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	शम्भुप्रसाद मरासिनी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, खोटाङ
३	बाबुकाजी दाहाल	अध्यक्ष, रामेछाप वार एसोसियसन
४	ज्ञानबहादुर थापा	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, रामेछाप
५	विनोद कार्की	नेपाली काङ्ग्रेस, रामेछाप
६	इन्द्र श्रेष्ठ	ने.क.पा. माओवादी, रामेछाप
७	रामचन्द्र शर्मा कट्टेल	रा.प्र.पा., रामेछाप
८	केशव देवकोटा	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
९	जनार्दन ढकाल	रा.अ.जि.का.
१०	लोकबहादुर चौलागाई	खानेपानी डिभिजन कार्यालय
११	चक्रपाणि आचार्य	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
१२	डा.विजय भुत्तैल	जिल्ला आर्युवेद स्वास्थ्य केन्द्र
१३	ना.सु. उद्भवप्रसाद बडाल	कारागार कार्यालय, रामेछाप
१४	यादव सिलवाल	नेपाली सेना, रामेछाप
१५	दीपककुमार शाह	प्र.ना.उ., जिल्ला प्रहरी कार्यालय
१६	प्रेमप्रकाश सिग्देल	स.प्र.ना.उ., स.प्र.व. जिल्ला सुरक्षा वेश
१७	तिलकराम पोखरेल	स.प्र.जि.अ.
१८	अपिल अधिकारी	शान्ति समिति, रामेछाप

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१९	सागरविक्रम बस्नेत	सामुदायिक जनशक्ति विकास कार्यक्रम
२०	सुरेश उदास	शान्तिदीप युवा क्लब
२१	टीकाप्रसाद भट्ट	उपसम्पादक कान्तिपुर
२२	नवीन केसी	रा.उ.वा.सं
२३	लक्ष्मी न्यौपाने	श्री नागकन्या मा.वि., गङ्गवारी
२४	इश्वरीप्रसाद सुवेदी	जिल्ला हुलाक कार्यालय
२५	प्रविता पौडेल	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
२६	गीता बसेल	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
२७	अम्बिका बसेल	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
२८	रन्जिता वि.क.	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
२९	प्रतिसा वि.क.	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
३०	आशिस माफ्की	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
३१	विपासा नेपाली	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
३२	रणेश नेपाली	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
३३	विशाल लामा	श्री मन्थली उ.मा.वि., मन्थली
३४	चन्द्रबहादुर घिसिङ्ग	श्री आलेडम्बर मा.वि.
३५	पुरुषोत्तम घिमिरे	अपाङ्ग सचेतन सेवाकेन्द्र
३६	मिलनकुमार घिसिङ्ग	सामुदायिक विकास समाज
३७	लव श्रेष्ठ	श्रृजानशिल युवा समाज
३८	उमङ्ग मैनाली	SALGP-DPSU, रामेछाप
३९	बविता विक	जिविस, रामेछाप
४०	कमला बस्नेत	न्यायका लागि द्रन्ड पीडित समाज
४१	कृष्णप्रसाद सुवेदी	जि.प्रा.का., रामेछाप
४२	प्रणयकुमार उपाध्याय	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
४३	रोशन पाख्रिन	गैसस, रामेछाप
४४	नरहरि रिजाल	जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय
४५	जानु श्रेष्ठ	भड्कार एफ.एम
४६	दयानन्द जोशी	नापी कार्यालय
४७	केशरबहादुर साउद	को.ले.नि.का.
४८	राजु मुग्ताती	प्रगतिशील द.से.समाज
४९	रत्नप्रसाद कँडेल	पहाडी समाज कल्याण
५०	रामचन्द्र	नागरिक
५१	भमक कँडेल	रामेछाप
५२	संजिव सत्याल	रामेछाप
५३	युनिक विफा घिसिङ्ग	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
५४	जगन्नाथ दाहाल	महासचिव, उद्योग वाणिज्य सङ्घ
५५	टङ्कप्रसाद दाहाल	प्राचार्य, मन्थली उ.मा.वि.
५६	पाण्डवप्रसाद प्रसाद	एडभोकेसी फोरम, रामेछाप
५७	नवराज पथिक	इन्सेक जिल्ला प्रतिनिधि
५८	राजकुमार कार्की	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
५९	विनोद भुजेल	जि.वि.स.
६०	सुरेशमान श्रेष्ठ	जि.प्रा.का., रामेछाप
६१	लेखबहादुर विक	नेपाल राष्ट्रिय दलित कल्याण समाज
६२	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
६३	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
६४	कुमार लामा	रा.मा.अ.आ

७. पाँचथर, २७ मसिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	सूर्यकुमार निरौला	नेपाल मानव अधिकार
३	सरस्वती सिवाकोठी	जिल्ला बालकल्याण समिति
४	बालकृष्ण काफ्ले	स्थानीय शान्ति समिति
५	मङ्गल वेधा	इन्सेक, पाँचथर
६	प्रेम ओझा	हकोडक नेपाल
७	टीका तिमिसना	बार एसोसियसन
८	लवदेव ढुङ्गाना	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
९	गिरिराज बाँस्कोटा	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
१०	सरस्वती रिजाल	मानव अधिकारका लागि महिला
११	सुवर्ण कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
१२	कोपराज न्यौपाने	रा.मा.अ.आ. विराटनगर
१३	बालकृष्ण ओझाभ.	गैसस महासङ्घ पाँचथर
१४	खिमानन्द बस्याल	रा.मा.अ.आ.
१५	खगेन्द्र बाँस्कोटा	नेपाल बार एसोसियसन
१६	नविन ढुङ्गेल	अपाङ्ग सेवा सङ्घ
१७	गोमा बाग्ले	महिला तथा बालबालिका कार्यलय

८. ताप्लेजुङ, २८ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	गङ्गाप्रसाद न्यौपाने	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, ताप्लेजुङ
३	मेघराज कँडेल	जि.प्र.का., ताप्लेजुङ
४	विकेसिंह विश्वकर्मा	श्रीबक्स गुल्म, ताप्लेजुङ
५	दीपकराज अर्याल	स.प्र.बल कंचनजंग गुल्म
६	दुर्गाप्रसाद चापागाई	राष्ट्रिय अनुसन्धान जि.का.
७	गीता सेन्दाङ्ग	महिला जागरण सङ्घ
८	मञ्जु लोहनी	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
९	मातृका शेर्पा	नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घ
१०	हिमाल तिमिसना	वातावरण संरक्षण तथा विकास मञ्च
११	दधिराम घिमिरे	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति
१२	राजु दास	दलित अधिकार मञ्च
१३	नरपति पौड्याल	ने.क.पा. माओवादी
१४	मेघराज भारती	कारागार प्रमुख
१५	खड्गविक्रम सुवेदी	मानव अधिकार सञ्जाल
१६	प्रेमकुमार सोलिङ	ए.ने.क.पा. माओवादी
१७	लक्ष्मीप्रसाद लिम्बु	फाकुम्बा-९
१८	विजयप्रसाद लिम्बु	यातना पीडित
१९	रिता मोहन	सङ्घीय लिम्बुवान पार्टी
२०	अभिर मोहन	रा.प्र.पा. नेपाल
२१	धीरेन्द्रप्रसाद सिंह	जिल्ला वन कार्यालय, ताप्लेजुङ
२२	जयराम उप्रेती	ताप्लेजुङ नगरपालिका
२३	बद्रीप्रसाद बाहाल	जिल्ला कृषिविकास कार्यालय
२४	डा. कुमुद भट्टराई	जि.स्वा.का., ताप्लेजुङ
२५	पूर्णबहादुर दर्जी	जि.शिक्षा कार्यालय
२६	दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ	जिल्ला विकास समिति
२७	पवित्रा गुरुङ्ग	HURF, ताप्लेजुङ
२८	बलप्रसाद साम्बोहाङ्ग	नेकपा एमाले
२९	सन्तोष चाम्लिङ्ग	वातावरण संरक्षण तथा विकास मञ्च
३०	दिलु श्रेष्ठ	मानव अधिकार एकल महिला
३१	केशवप्रसाद भट्टराई	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
३२	इन्द्र थुलुङ्ग	राष्ट्रिय जनमुक्ति पार्टी

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
३३	कृष्ण प्रधान	जि.प्र.का. ताप्लेजुङ
३४	विकिक जरदार	जि.प्र.का.
३५	रमण पाण्डे	जि.प्र.शा.का., ताप्लेजुङ
३६	भरत कट्टेल	जि.प्र.का., ताप्लेजुङ
३७	कमल दुलाल	जि.प्र.का. ताप्लेजुङ
३८	सन्दीप पराजुली	स.प्र.बल, कञ्चनजङ्घा गुल्म
३९	देवनारायण राजवंशी	स.प्र.बल, कञ्चनजङ्घा गुल्म
४०	हरेनचन्द्र राजवंशी	स.प्र.बल, कञ्चनजङ्घा गुल्म
४१	अजयराज सुल्वा	स.प्र.बल, कञ्चनजङ्घा गुल्म
४२	तीर्थकुमार बम्जन	स.प्र.बल, कञ्चनजङ्घा गुल्म
४३	बसन्त राई	श्री बक्स गुल्म
४४	नरेन्द्र आले	श्री बक्स गुल्म
४५	रामकुमार मुखिया	श्री बक्स गुल्म
४६	खिमानन्द बस्याल	रा.मा.अ.आ.

९. इलाम, २५ मसिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	नवराज शङ्कर	मानव अधिकार मञ्च नेपाल, इलाम
३	प्रकाश अधिकारी	मानव अधिकार सञ्जाल तथा शान्ति कार्य समूह
४	बेनुप भट्टराई	सञ्चारकर्मी नागरिक दैनिक
५	कोफिला ढकाल	इन्सेक प्रतिनिधि
६	वीरबहादुर खड्का	HURF/NBA, इलाम
७	मोहनसिंह थेवे	मानव अधिकार मञ्च, इलाम
८	योगराज सापकोटा	मानव अधिकार मञ्च, इलाम
९	निता कार्की	महिला कल्याण समाज, इलाम
१०	देवी मुखिया	मानव अधिकार सञ्जाल
११	कोपराज न्यौपाने	रा.मा.अ.आ., विराटनगर
१२	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.के.का.
१३	खिमानन्द बस्याल	रा.मा.अ.आ.के.का.
१४	कुमार तामाङ्ग	रा.मा.अ.आ.के.का.

१०. भ्यापा, २ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	रमेशकुमार खत्री	जिल्ला अदालत
३	विष्णु खरेल	मानव अधिकार सञ्जाल
४	दीपक निरौला	एड्भोकेसी फोरम
५	गोपीप्रसाद घिमिरे	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय
६	देवप्रसाद सुवेदी	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
७	डा.के.पी. सुवेदी	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
८	ऐश्वर्यप्रसाद तिमिसना	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
९	कमलबहादुर थापा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
१०	समीक्षा निरौला	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
११	रमेशकुमार सुवेदी	जिल्ला सरकारी बिकल कार्यालय
१२	चन्द्रदेव मेहता	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय
१३	पिताम्बर ठाकुर	मे.अ
१४	सूर्यनाथ मेहता	
१५	कपिल सिंह	कालीबहादुर गण
१६	जीवन श्रेष्ठ	ZPO mahi
१७	प्रेमराज पोखरेल	BSO, Jhapa
१८	फणिन्द्र दाहाल	जि.वि.स., भ्यापा

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१९	सुशील श्रेष्ठ	जि.प्र.का., भ्नापा
२०	दिपेन्द्रकुमार खत्री	जिल्ला कारागार कार्यालय
२१	दिनेशकुमार पोखरेल	को.ले.नि.का.
२२	माधवप्रसाद पोखरेल	डिभिजन सडक
२३	तुल्सी प्रसाई	राष्ट्रिय अनुसन्धान
२४	अनन्तबहादुर बुढाथोकी	नेपाल वार एसोसियसन
२५	उद्धव विष्ट	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
२६	पार्वता श्रेष्ठ	अपाङ्गता महिला विभाग
२७	ऋषि चापागाई	रा.अ.म. नेपाल
२८	निर्माणकुमार भट्टराई	मेची भन्सार कार्यालय
२९	रमेशकुमार ओभा	भूमिसुधार कार्यालय
३०	सुमेन्दु राजवंशी	व्यावसायिक सीप विकास तालिम केन्द्र
३१	दीपक अधिकारी	नौलो आवाज
३२	गोपाल गिरी	नागरिक एफ.एम
३३	मोहम्मद सदरुल	रासस
३४	चिन्तामणि दाहाल	नागरिक एफ.एम.
३५	खगेन्द्र दुङ्गाना	एनसिडिसि
३६	रेवतीराज घिमिरे	सञ्चारकर्मी
३७	द्रोण अधिकारी	सञ्चारकर्मी
३८	उत्तम नेपाल	सञ्चारकर्मी
३९	पङ्कज शर्मा	हिमालय टेलीभिजन
४०	पिताम्बर घिमिरे	राष्ट्रिय अपाङ्ग महासङ्घ
४१	कुमारसिंह खत्री	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय
४२	मेघनाथ तिमिसना	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
४३	षडानन्द गुरुङ्ग	आ.रा.का., भद्रपुर
४४	सन्तोष घिमिरे	भद्रपुर नगरपालिका
४५	विगम श्रेष्ठ	हिमशिखार/माउन्टेन टि.भि.
४६	पार्थ मण्डल	ABC TV
४७	लक्ष्मी न्यौपाने	बालिका तथा किशोरी ना.स.सअ
४८	तेजप्रसाद पौडेल	CDO, भ्नापा
४९	मुकुन्दराज आचार्य	SP, जि.प्र.का.

११. भ्नापा (मानव अधिकारकर्मी/नागरिक अधिकारकर्मी), ३ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ.
२	जीवनकुमार श्रेष्ठ	भद्रपुर-६, ने.क.पा. एमाले
३	दीपक निरौला	एड्भोकसी फोरम, भ्नापा
४	दीपक अधिकारी	सञ्चारकर्मी
५	भगवान पौडेल	औषधि व्यवसायी
६	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
७	इश्वर अधिकारी	सञ्चारकर्मी
८	गणेश पोखरेल	नेपाली काङ्ग्रेस क्षेत्रीय सभापति
९	कोपराज न्यौपाने	रा.मा.अ.आ.
१०	उत्तम नेपाल	सञ्चारकर्मी
११	खिमानन्द बस्याल	रा.मा.अ.आ.
१२	बलबहादुर भुजेल	चन्द्रगढी, भ्नापा
१३	टेकेन्द्र अधिकारी	चन्द्रगढी, भ्नापा
१४	प्रितिसिंह लिम्बू	चन्द्रगढी, भ्नापा
१५	गोपाल रायमाफ्नी	चन्द्रगढी, भ्नापा
१६	लम्बु चौधरी	चन्द्रगढी, भ्नापा
१७	ठकबहादुर राई	चन्द्रगढी, भ्नापा
१८	विष्णु ठकुरी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, भ्नापा

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१९	टेकबहादुर राजवंशी	सि.स.का. भ्नापा
२०	होमनाथ भट्टराई	जि.वि.स.
२१	कर्ण श्रेष्ठ	चालक
२२	पदमबहादुर मगर	जि.प्र.का.
२३	कुमार भट्टराई	जिल्ला अदालत
२४	कुमार बोगटी	सि.सु.का., भ्नापा
२५	रोशन श्रेष्ठ	सि.सु.का., भ्नापा
२६	नवीन खड्का	सि.सु.का., भ्नापा

१२. सप्तरी, ३ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	सुदीप पाठक	सदस्य रा.मा.अ.आ.
२	वीरेन्द्रकुमार यादव	जि. प्रशासन कार्यालय
३	कोमलप्रसाद धमला	जि.वि.स.
४	दानसिंह बोहरा	जि. प्र. का.
५	हृदयनारायण कण्डल	ससस्त्र प्रहरी
६	विमल थापा	नेपाली सेना
७	रमेश भट्टराई	अं. प्रहरी, काठमाडौं
८	माधवी शाह ठकुरी	WHR.SAP
९	अनिता देवकोटा	WHR.SAP
१०	जानु भट्टराई	P.L.C.C.
११	पुनमकुमारी यादव	अन्तर पार्टी समाज
१२	विष्णु कोइराला	जि. सेवा केन्द्र
१३	सुष्मा बस्नेत	जि. पारालिगल
१४	सङ्गीता खड्का	जि.पारालिगल
१५	मनोहरकुमार पोखरेल	इन्सेक, सप्तरी
१६	उमा पोखरेल	हुपेक, सप्तरी
१७	अम्बिका दाहाल	पत्रकार तथा कुरीति अन्त्य समाज
१८	विमला पराजुली	पत्रकार तथा कुरीति अन्त्य समाज
१९	मनु खनाल (पोखरेल)	संविधान सूचना केन्द्र, राज विराज
२०	अनिता पोखरेल	जि.सेवा केन्द्र
२१	बालकृष्ण दुङ्गाना	शम्भु नाट्य
२२	सरयुगनाथ दास	
२३	गोविन्दलाल श्रेष्ठ	नागरिक समाज
२४	गोसाइ साहा	स.जि.छ.क.
२५	प्रयोग	जि.प.स.का.
२६	महेन्द्र वनवासी	चन्द्रमा एफ.एम.
२७	बालदेवकुमार मण्डल	रा.अपाङ्ग महासङ्घ
२८	विष्णुप्रसाद गुरुङ	राजविराज न.पा.
२९	हेमरोकर साही	मधेश कान्ति साप्ताहिक
३०	सुमित यादव	विद्यार्थी
३१	नवीनकुमार गुप्ता	पत्रकार
३२	विजयकुमार देव	रा.दि.न.पा.क.
३३	योगेन्द्रप्रसाद राय	विद्यार्थी
३४	आर.एन. विश्वाश	कान्तिपुर टि.भी.
३५	माला कर्ण	कल्याण दैनिक
३६	जुवणकुमार देव	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
३७	सञ्जीवविक्रम शाह	रेडियो नेपाल
३८	प्रकाश खतिवडा	एफ. एन. जे.
३९	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ.
४०	अजितकुमार ठाकुर	रा.मा.अ.आ.
४१	बुहरनारायण साहनी	रा.मा.अ.आ.क्ष., जनकपुर
४२	जय प्रकाश यादव	स्व.वि.यु. सचिव
४३	नवराज खड्का	जि.वि.स. सप्तरी

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
४४	जगदीशप्रसाद आर्यल	बौद्धिक अपाङ्गता
४५	महेन्द्रकुमार चौधरी	अध्यक्ष पु. अ. बार
४६	सुनिलकुमार भ्ना	सद्भावना पार्टी
४७	देवनन्द चौधरी	निलहिरा समाज
४८	उपेन्द्र साह	बाल अधिकार तथा बाल समाज नेपाल
४९	बैद्यनाथ भ्ना	आजको वातावण
५०	राजनारायण ठाकुर	जीजन कार्यालय
५१	राम प्रकाश चौधरी	सहयोगी समाज
५२	यम व. खपाङ्गी मगर	आ.ज.मा.जि., अध्यक्ष
५३	दिवाकर साह	न्यूज टुडे दैनिक
५४	दिनेश शर्मा	कृष्णा ए. दैनिक
५५	उपेन्द्रकुमार सिंह	जि.कृ.वि.का., सप्तरी
५६	देवराज यादव	नटखट दैनिक
५७	विन्दुकुमार यादव	पूर्व प्रभात दैनिक
५८	कमलेश्वर विराडी	जि.वि.स., सप्तरी
५९	आमा सेतु सिंह	सेकाडेहरुफ
६०	पतिनिधि	श्री कृष्ण दल गण
६१	मदन विष्ट	श्री कृष्ण दल गण
६२	यम बराल	श्री कृष्ण दल गण
६३	राजेन्द्र खड्का	प्र.जि.अ. गाई
६४	राजकुमार मेहता	जि.वि.स.
६५	चन्द्रेश्वर यादव	जि.वि.स.
६६	धर्मदेव यादव	जि.वि.स.
६७	सुशिल यादव	जि.वि.स.
६८	कालु विश्वकर्मा	जि.वि.स.
६९	महेन्द्र यादव	जि.वि.स.
७०	दीपक विश्वकर्मा	जि.वि.स.
७१	ललितादेवी	जि.वि.स.
७२	जयनारायण थापा	जि.वि.स.
७३	मोहम्मद जावेद अली	जि.वि.स. सप्तरी
७४	महेश कुथादव	जि.वि.स. सप्तरी
७५	नृपध्वज धमला	अ.प्र.का., सगरमाथा
७६	सुमन दनुवार	अ.प्र.का., सगरमाथा
७७	धवजल खड्का	अ.प्र.का., सगरमाथा
७८	दिनेश मगर	अ.प्र.का., सगरमाथा
७९	बोवालाल दनुवार	जि.प्र.का., सप्तरी
८०	कृष्णा खतिबडा	जि.प्र.का., सप्तरी
८१	दानबहादुर विक	जि.प्र.का., सप्तरी
८२	रोहन गुरुङ्ग	जि.प्र.का., सप्तरी
८३	गजेन्द्र राई	जि.प्र.का., सप्तरी
८४	प्रविन राई	जि.प्र.का., सप्तरी
८५	गोकुल नारायण श्रेष्ठ	सि.सु.का., सप्तरी
८६	विरबहादुर चौधरी	सि.सु.का., सप्तरी
८७	दीपक मगर	सि.सु.का., सप्तरी
८८	भरतबहादुर काफ्ले	सि.सु.का., सप्तरी
८९	सुरज कुँवर	सि.सु.का., सप्तरी
९०	राज विश्वकर्मा	रासस

१३. सिराहा (मानव अधिकारकर्मी/प्रशासकहरूसमेत), १ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	सुदीप पाठक	रा.मा.अ.आ.
२	दुर्गाप्रसाद महतो	समग्र क्षे.का, लाहान
३	राजकुमार राउत	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
४	संच नारायण यादव	नेकपा एमाले, अञ्चल सदस्य
५	कृष्ण बहादुर यादव	लाहान
६	देवकुमारी महरा	ओरेक नेपाल, लाहान
७	मुनी शाह	पूर्व नगर प्रमुख, लाहान
८	स्वामी शैलेन्द्रकुमार कर्ण	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
९	राकेश भ्ना	तमलोपा. सिरहा
१०	ब्रह्मकुमारी सुजना	ब्रह्मकुमारी राजयोग केन्द्र
११	पार्वती चौधरी	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
१२	रेणु	ब्रह्मकुमारी राजयोग केन्द्र
१३	रोहितकुमार मण्डल	हिमालय टाइम्स
१४	सन्तोष निरौला	इलाका प्रहरी कार्यालय, लाहान
१५	मणिलाल विश्वकर्मा	पत्रकार
१६	फिरोज सिद्धिकी	पत्रकार
१७	एम. महतो	
१८	सरिता महतो	
१९	लजकुमारी शाह	नगर महिला अध्यक्ष
२०	अजय यादव	
२१	राजकुमार भट्टराई	
२२	प्रमिला महतो	
२३	सोनी पंडित	
२४	राजु विश्वकर्मा	राष्ट्रिय समाचार समिति
२५	निर्मला दाहाल	क्रियाशील पत्रकार
२६	एलिना हिमाङ्ग चौधरी	क्रियाशील पत्रकार
२७	अनुपम भ्ना	सौगात
२८	जगदीप यादव	
२९	सन्तोष साह	student
३०	दानप्रसाद घिमिरे	इलाका प्रशासन कार्यालय, लाहान
३१	रवीन्द्रप्रसाद चौधरी	इलाका प्रशासन कार्यालय, लाहान
३२	रामदयाल महतो	
३३	प्रेमकला क. शाह वीणा	OBC
३४	यज्ञप्रसाद अधिकारी	NHRC
३५	भुवन नाथ	NHRC

१४. सिराहा (मानव अधिकारकर्मी/नागरिक अधिकारकर्मी), २ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	सुदीप पाठक	NHRC
२	शिवनन्दनप्रसाद	HURON
३	गोपाल अधिकारी	DDC, Siraha
४	बादलप्रसाद यादव	म.ज.फो.नेपाल
५	राजकुमार राउत	HURON
६	दुर्गा परियार	इन्सेक
७	भरत गर्था मगर	कान्तिपुर दैनिक
८	दुर्गाप्रसाद महतो	समग्र से.का, लाहान
९	देवकुमारी महरा	आर.के.नेपाल
१०	नधुनी मण्डल नेपाल	म.अ.सङ्गठन केन्द्र
११	सुरेन्द्रकुमार कामती	संवादाता, कमान्डर पोष्ट
१२	सयनारायण ठाकुर	ओम शान्ति
१३	गोपालप्रसाद देव	कृषि विकास कार्यालय

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१४	देवनारायण शाह	कान्तिपुर दैनिक
१५	बि.के. मञ्जु	बह्माकुमारी राज योग सेवा केन्द्र
१६	बि.के. सिता	बह्माकुमारी राज योग सेवा केन्द्र
१७	फुलेश्वर यादव	ने.वि.प्रा. विकास केन्द्र, सिराहा
१८	सिता महतो	ओरेक नेपाल
१९	ब्रह्मदत्त महतो	
२०	देवी लाल	रा.प्र.पा. नेपाल
२१	श्रुया देवी	ने.क.पा. संयुक्त
२२	स्टांसला देवी पासवान	दलित साम्प्रदायिक विकास
२३	उपदेश ठाकुर	रा.अ.जि.का, सिराहा
२४	रोञ्जतकुमार सिङ	नेपाली सेना
२५	रामसागर पासवान	ने.क.पा. माले स.प
२६	अब्दुल कलाम खाँ	जि.प्रशासन कार्यालय
२७	रामचरित्रप्रसाद शाह	म.ज.फो.लो
२८	ओम बहादुर कटुवाल	जि.शि.का
२९	रमेश फुयाल	सि.सु.का., सिराहा
३०	राधेश्याम ठाकुर	सि.सु.का., सिराहा
३१	गजेश खड्का	सि.सु.का., सिराहा
३२	दुर्गा कार्की	सि.सु.का., सिराहा
३३	नवराज सिग्देल	मालपोत कार्यालय
३४	मानव यादव	सद्भावना पार्टी
३५	कारी यादव	जि.वि.स.
३६	S.P Gaurab	ICT पत्रकार विकास मञ्च
३७	विजयकुमार यादव	जि.वि.स
३८	रामकमल शाह	जि.प्र.का, सिराहा
३९	महेशकुमार श्रेष्ठ	सीमा सुरक्षा कार्यालय, सिराहा
४०	देव राज पोखेल	समग्र जनउत्थान केन्द्र, इन्सेक
४१	इन्द्र सिंह लामा	राष्ट्रिय अनुसन्धान जि.का
४२	बद्रीनारायण यादव	नव जागृति साप्ताहिक
४३	रेणु कर्ण	मुक्ति नेपाल
४४	योगेन्द्र शाह	कृषि विकास बैंक
४५	कामेश्वर शाह	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
४६	सन्तोष सुवेदी	गोरखापत्र
४७	देवकुमार यादव	नेपाल पत्रकार महासंघ
४८	गणेश शाह	सगरमाथा टि.भि
४९	विश्वनारायण मिश्रा	ने.वि.प्रा. लाहान
५०	यज्ञप्रसाद अधिकारी	NHRC
५१	नगेन्द्र खातवडा	जि.प्र.का
५२	विरेन्द्रप्रसाद यादव	प्रशासन
५३	मुटकुन यादव	जिप्रका
५४	विश्वोत्तरण चौधरी	जिप्रका
५५	बुद्धिमान चौधरी	प्रशासन
५६	गोविन्दकुमार माझी	प्रशासन
५७	आसना माझी	जिप्रका
५८	रामकुमार माझी	जिप्रका
५९	कृष्ण बजगाईं	जिप्रका
६०	रामप्रसाद मण्डल	प्रशासन
६१	जिवछ शाह	मानव अधिकार विकास केन्द्र
६२	रामदेव यादव	ने.रे.सो, सिराहा
६३	प्रमोद यादव	नेकपा एमाले
६४	सन्तोषकुमार	तमलोपा
६५	जिवछ यादव	एनेकपा माओवादी
६६	डा.नवीनकुमार	एनेकपा माओवादी
६७	सञ्जीवकुमार सिंह	नेर्मकिया
६८	प्रमोदकुमार मिश्र	सद्भावना पार्टी
६९	हेँसु मुखिया	खानेपानी योजना, सिराहा
७०	शङ्कर लाल कर्ण	कारागार कार्यालय
७१	राजकुमार यादव	रा.प्र.पा
७२	अजुन थपलिया	पत्रकार
७३	नरेशकुमार यादव	ने.काँ

१५. धनगढी, ५ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	गोविन्द पौड्याल	रा.मा.अ.आ.
२	महादेव पन्थ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३	मोहनदेव जोशी	रा.मा.अ.आ.
४	दिपेन्द्र बहादुर सिंह	मानव अधिकार परिषद्
५	इन्दु चौधरी	थारु कल्याणकारिणी सभा, कैलाली
६	भगवती जोशी	द्वन्द्वपीडित तथा कृषक हकहित
७	सुमन शर्मा	मानव अधिकारको लागि महिला एकल महिला समूह
८	जुगिना चौधरी	मुक्त कमलरी विकास मञ्च
९	आरधना श्रेष्ठ	राष्ट्रिय HIV महासङ्घ
१०	विश्वम्भर भ्ना	म.ज.फ (लो) नेपाल
११	केशवराज मिश्र	नेपाली काङ्ग्रेस
१२	विराज रोस्यारा	गोदावरी एफएम
१३	डम्मर गिरी	रेडियो पश्चिम ट्रेड, धनगढी
१४	शिलचरण चौधरी	माइती नेपाल
१५	वासुदेव भट्टराई	शान्ति पुनर्स्थापना गृह
१६	सुरबहादुर परियार	इन्सेक, धनगढी
१७	दीपक ओली	राजधानी दैनिक
१८	सुनिल आउडी	कोसेली एफ.एम
१९	यम बम	अनुमोदन दैनिक
२०	खगेन्द्र भट्ट	वर्ल्ड मिजन इन्टरनेशनल
२१	डोलराज जोशी	उक नेपाल
२२	लीला भट्ट	सिबिन नेपाल
२३	दीर्घ जोशी	नेकपा एमाले
२४	राणेशबहादुर सिंह	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
२५	धनपति हुङ्गोल	फाया नेपाल
२६	तेजताराणी मगर	नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घ
२७	उपेन्द्रबहादुर स्वॉर	मालपोत कार्यालय
२८	सिद्धराज ओझा	एडजस नेपाल
२९	प्रेम चौधरी	पहुरा दैनिक
३०	नवराज राना	नेपाल राना थारु समाज
३१	कुम्भराज शर्मा	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय
३२	विनिताकुमारी सिंह	निर्लाहारा समाज, कैलाली
३३	खेमा जोशी	रुडुक कैलाली
३४	मनोजकुमार यादव	श्रम कार्यालय सेती
३५	भूपेन्द्रबहादुर धामी	रा.मा.अ.आ.
३६	राणेशबहादुर मलल	द्वन्द्व पीडित तथा कृषक हकहित सङ्घ
३७	सुजित चौधरी	युवा अभियान, धनगढी
३८	ओमप्रकाश जोशी	रा.प्र.पा. नेपाल
३९	टेकबहादुर थापा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
४०	उध्यबहादुर सिंह	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कैलाली
४१	माधव लोहनी	सिबिन नेपाल
४२	नरबहादुर पुन	नेपाली सेना
४३	जयसिंह बिष्ट	नेपाल पुलिस
४४	हिमालय विक्रम बिष्ट	कैलाली जिल्ला बार इकाई
४५	हरिकृष्ण पाण्डेय	स्थानीय शान्ति समिति
४६	जगतनारायण श्रेष्ठ	सशस्त्र प्रहरी बल सीमा सुरक्षा
४७	विक्रम चन्द	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
४८	राजेन्द्रबहादुर साउद	नेपाल बार एसोसियसन
४९	भीमबहादुर शाह	कैलाली अपांग कार्य सञ्जाल
५०	कृष्णप्रसाद लम्साल	जि.वि.स. कैलाली

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
५१	कर्ण शाह	धनगढी पावर दैनिक
५२	विदेशराम चौधरी	रा.मा.अ.आ.
५३	हरिसिंह चौधरी	सि.सु.का., कैलाली
५४	गोपाल जप्रेल	सि.सु.का., कैलाली
५५	केशव बोहरा	सि.सु.का., कैलाली
५६	राजेन्द्र कुँवर	सि.सु.का., कैलाली
५७	राजेन्द्र विष्ट	सि.सु.का., कैलाली
५८	धमधर भट्ट	सि.सु.का., कैलाली
५९	पवनकुमार भट्ट	रा.मा.अ.आ.
६०	बालमुकुन्द कार्की	रा.मा.अ.आ.
६१	विकास राई	रा.मा.अ.आ.
६२	महिमा चौधरी	रा.मा.अ.आ.

१६. डोटी, ६ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	गोविन्द पौड्याल	रा.मा.अ.आ.
२	लोकनाथ पौड्याल	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३	रामहरिदास श्रेष्ठ	क्षे.शि.नि.सु.प., दिपायल
४	अमितकुमार भ्ना	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
५	मधुकर राना	सु.प. सिंचाइ विकास डिभिजन
६	प्रकाश रघुवंशी	शा.वि. तथा भ.नि.मो. विभाग
७	सुशीलवानु ढकाल	डि.स.का. डोटी
८	बसन्तकुमार खत्री	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
९	डा. डिकरदेव भट्ट	क्षे.प.से.नि
१०	सेनानी विष्णुबहादुर कार्की	शिवदल गण
११	गगनचन्द्र ठकुरी	का.प्र.ट.स.का. दिपायल
१२	मदनराज जोशी	जि. प्राविधिक कार्यालय
१३	कृष्णदत्त पाण्डेय	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
१४	अएम विक्रम शाह	मापोह. मालपोत कार्यालय, डोटी
१५	गोरखबहादुर राना	नि.हुका.सिलगढी
१६	बौएलाल चौधरी	रेडियो नेपाल
१७	शिवप्रसाद शर्मा	जिल्ला वन अधिकृत, अछाम
१८	पुष्पराज बर्तौला	जिल्ला वन कार्यालय
१९	लक्ष्मीकुमार वि.क	रि.स.का., डोटी
२०	दानबहादुर ऐरी	तमाङ्ग कार्यालय, डोटी
२१	सुरेन्द्र भट्ट	स्थानीय शान्ति समिति
२२	दलबहादुर मलासी	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
२३	प्रकाशबहादुर आले	घरेलु समिति, राजपुर
२४	यज्ञराज पाठक	कारागार कार्यालय
२५	रमेशचन्द्र अवस्थी	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण
२६	रामप्रसाद ओम्का	क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालय
२७	इश्वरकुमार श्रेष्ठ	को.ले.नि.का.
२८	डम्बरदत्त बोक्तरी	सु.प.क्षे.सडक निर्देशनालय
२९	कैदार खातिबडा	वर्ल्ड मिजन इन्टरनेशनल
३०	प्रकाश रावल	खानेपानी तथा ढलनिकास विभाग
३१	मोहनबहादुर कुँवर	रा.अ.जि.का., डोटी
३२	ध्यानबहादुर थापा	जि.वि.स.
३३	रमेशचन्द्र जोशी	डि.सि.न.पा. कार्यालय
३४	नवराज जोशी	इन्सेक डोटी
३५	सविना श्रेष्ठ	म.तथा वा.का. डोटी
३६	जिउन राउत अहिर	जि.भू.सं.का. डोटी
३७	योगेन्द्र बलाया	पत्रकार महासङ्घ, डोटी
३८	प्र.उ. भोजजङ्ग शाह	जिल्ला प्रहरी कार्यालय

१७. अछाम, ७ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	गोविन्द पौड्याल	रा.मा.अ.आ.
२	आनन्द शर्मा भुपाल	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३	मोहनदेव जोशी	रा.मा.अ.आ.
४	भूपटाराज दुङ्गाना	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
५	तेजबहादुर विष्ट	रा.प्र.पा. अध्यक्ष
६	शिवराज दुङ्गाना	इन्सेक, अछाम
७	कृष्ण शाही	अछाम जिल्ला अदालत
८	नारायण चन्द्र	जिल्ला प्रहरी कार्यालय, अछाम
९	शिवप्रसाद कुँवर	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय
१०	बेलुदेवी क्षेत्री	जि.प्र.का., अछाम
११	भुपेन्द्र सिंह	जि.प्र.का., अछाम
१२	होमबहादुर साउद	रेडियो जनप्रिय
१३	शिवराज दुङ्गाना	पिसविन, अछाम
१४	उद्धिपबहादुर सिंह	APF खप्टड
१५	शर्मिला धरेल	रेडियो जनप्रिय
१६	नरेन्द्रबहादुर बोहोरा	एमओवादी
१७	प्रेमबहादुर बुढा	जिल्ला बालकाल्याण समिति
१८	गोमा प्रसाई	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
१९	सरस्वती रावल	महिला मानव अधिकार रक्षक
२०	विन्दु रावल	सेवक नेपाल
२१	रुपराज दुङ्गाना	रा.अ.जि.का., अछाम
२२	महेन्द्र नेपाली	कारागार कार्यालय, अछाम
२३	छत्रबहादुर विष्ट	नागरिक समाज
२४	ध्रुवकुमार शाही	ने.रे.सो., अछाम
२५	भीमबहादुर जनाला	नेकपा एमाले
२६	जनकराज भण्डारी	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
२७	सुकेश्वर भ्ना	जि.कृ.वि.का.अछाम
२८	सरिता उपाध्याय	अन्तरपाटी म. सञ्जाल
२९	अनिलकुमार विष्ट	स्थानीय शान्ति समिति
३०	ज्ञानप्रकाश पौडेल	खानेपानी सब डिभिजन कार्यालय
३१	भक्ताराज गिरी	जिल्ला वन कार्यालय, अछाम
३२	रामबहादुर शाह	नेपाली काङ्ग्रेस
३३	कमलप्रसाद दुङ्गाना	अछाम उद्योग वाणिज्य सङ्घ
३४	नरेशकुमार शाही	रामारोशन दैनिक
३५	खड्गबहादुर खड्का	जिल्ला वार एकाई
३६	हरिदत्त जोशी	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
३७	शिवराज खत्री	रेडियो अछाम
३८	केशवदत्त जोशी	जिल्ला प्रशासन गाई
३९	लोकबहादुर सुनार	प्रहरीचौकी मङ्गलसेन
४०	नरबहादुर तामाङ्ग	प्रहरीचौकी मङ्गलसेन
४१	तुलबहादुर कुँवर	बैद्यनाथ रा.दैनिक
४२	टेकराज भण्डारी	स्टेशन म्यानेजर, रेडियो रामारोशन
४३	विष्णुप्रसाद भण्डारी	एभिन्यू टि.भि.
४४	कृष्णप्रसाद दुङ्गाना	ने.वा.ए.जि.वा.ए., अछाम
४५	लक्ष्मी सोव	दलित महिला सङ्घ
४६	अप्सरा कुँवर	महिला अधिकार मञ्च

१८. डडेलधुरा, ५ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	गोविन्द पौड्याल	रा.मा.अ.आ.
२	सुन्दर जैरु	NNDSWO ने.का.द.स. क. सङ्घ
३	प्रकाश भाट	NH
४	भरत नेपाली	ग्रामीण दलित सुधार समिति
५	ललित बोहोरा	रेडियो अमरगढी
६	राजेन्द्र ठगुन्ना	इन्सेक जिल्ला प्रतिनिधि
७	हेमन्त शाही	अध्यक्ष गैस महासङ्घ नेपाल
८	रमेशसिंह ठगुन्ना	हरमस प्रतिनिधि
९	धनादेवी जैरु	एकल महिला अध्यक्ष
१०	आशिष मल्ल	एनजिओ फेडरेसन
११	पद्मा भण्डारी	महिला मानव अधिकार रक्षक
१२	अञ्जु गैरे	हरमस अध्यक्ष
१३	धना जैरु	एकल महिला समिति
१४	हिक्मत ब. सिंह	एमिन्युज टिभि
१५	सुनिता गैरे	महिला मुक्ति समाज
१६	तारा खाती	MSBKN
१७	राधिका रोका दुवे	दलित महिला सङ्घ
१८	प्रेमबहादुर महर	MPDS, डडेलधुरा
१९	लालबहादुर ऐरी	कान्तिपुर टिभी
२०	किशोरी धामी	पेडो डडेलधुरा
२१	तुलाराम पनेरु	इकार्डस नेपाल डडेलधुरा
२२	टेक केसी	
२३	शिवराज जोशी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, डडेलधुरा
२४	दुर्गादत्त विष्ट	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
२५	कृष्णदेव जोशी	जिल्ला विकास समितिको कार्यालय
२६	विन्दु चटौत	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
२७	दिनेशप्रसाद सापकोटा	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय
२८	शिवदत्त भट्ट	

१९. रौतहट, २५ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	सुदिप पाठक	रा.मा.अ.आ.
२	मदन भुजेल	जिल्ला प्रशासन कार्यालय
३	हरिश्चन्द्र ढुङ्गाना	जिल्ला अदालत रौतहट
४	मोहनप्रसाद शर्मा	जेष्ठ नागरिक
५	विक्रम किशोर भ्ना	नेपाल मानव अधिकार सङ्गठन
६	रमेशकुमार श्रीवास्तव	गौरीशङ्कर क्याम्पस रौतहट
७	बैद्यनाथप्रसाद सिंह	जुद्ध उच्च मा.वि.
८	अनिरुद्र महतो	ने.बा.ए., रौतहट
९	जगदीश राय यादव	ने.बा.ए., रौतहट
१०	विन्दा सहनी	मानव अधिकार सञ्जाल
११	सानुबाबु थपलिया	जि.प्र.का.
१२	सन्जु वैठा	NNDSWO
१३	सरोज कार्की	नेपाल आर्मी
१४	भवनाथ भ्ना	UNFPA
१५	बाबुलाल शाह कानू	त.म.लो.पा
१६	अजय गुप्ता	म.ज.फो., नेपाल
१७	पारस हुसैन	RDC, नेपाल
१८	गीतादेवी महतो	अन्तर पार्टी महिला सञ्जाल
१९	विना राउत	नारी चेतना सहकारी
२०	किरण ठाकुर	महिला तथा बालबालिका कार्यालय
२१	महम्मद मकसु राँकी	केन्द्रीय हज समिति

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
२२	मोहन मेहता	जि.कृ.वि.का. गौर
२३	हेमन्त राय यादव	सामुदायिक शक्ति, गौर
२४	राम श्रेष्ठ	ISDN रौतहट
२५	मुनिन्द्रकुमार ठाकुर	रौतहट उ.वा. सङ्घ
२६	रामविलास पटेल	कृ.वि.बैक गौर
२७	लक्ष्मीनारायण पाण्डे	पतञ्जली योग
२८	महेश्वरलाल कर्ण	जेष्ठ नागरिक जिल्ला सङ्घ
२९	शिवशङ्कर पासवान	दलित नेटवर्क
३०	भरतकाजी अर्याल	जि.शि.का.
३१	प्रवीण टिवडेवाल	तराई टेलिभिजन
३२	रामपुकार राउत	राजदेवी मिडिया सेन्टर
३३	धर्मेन्द्रकुमार साह	रौतहट एफ.एम
३४	सन्दीपकुमार साह	स्थानीय शान्ति समिति
३५	छविलालप्रसाद यादव	रा.प्र.पा. नेपाल
३६	शेख जमसैद	सदभावना पार्टी
३७	रसेराइल अन्सारी	रा.म.स.पा
३८	रेवन्त भ्ना	नेकपा एमाले
३९	रविन्द्रप्रसाद साह	काङ्ग्रेस एफ.एम
४०	शिवप्रसाद थापा	सिसुका
४१	विश्व चालाक	जिल्ला प्रशासन
४२	विदुर खड्का	स.प्र. सि.सु.का.
४३	कर्ण महत	अन्नपूर्ण पोष्ट
४४	हरिन्द्रप्रसाद गुप्ता	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय
४५	धरेन्द्रप्रसाद देव	नापी कार्यालय
४६	विद्याकुमार थापा	राष्ट्रिय अनुसन्धान कार्यालय
४७	सुनिलकुमार ठाकुर	जिल्ला हुलाक रौतहट
४८	नरेन्द्र भ्ना	भूमिसुधार कार्यालय
४९	कामेश्वरकुमार वर्मा	इन्जिनियर
५०	रजनीकान्त भ्ना	सर्लाही
५१	नयनीप्रसाद चौधरी	ने.प.दल
५२	शैलेन्द्र गुप्ता	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
५३	प्रेमचन्द्र भ्ना	कान्तिपुर दैनिक
५४	भरत भट्टराई	सशस्त्र प्रहरी
५५	किशोरप्रसाद यादव	जनपथ प्रहरी
५६	शिव अधिकारी	नेपाल आर्मी
५७	जीवन राय	रौ.जि.अ.
५८	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ.
५९	भुवन नाथ	रा.मा.अ.आ.
६०	राजेन्द्रप्रसाद चौधरी	डिभिजन सडक कार्यालय
६१	जयप्रकाश यादव	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
६२	देवकी नेपाल	महिला सुरक्षा दबाव समूह
६३	विपिन गौतम	इन्सेक प्रतिनिधि
६४	जगन्नाथप्रसाद केसरी	नागरिक समाज
६५	लक्ष्मण महतो	राष्ट्रिय बाणिज्य बैक
६६	खड्गबहादुर कार्की	कारागार रौतहट
६७	मधुसुदन उपाध्याय	डिभिजन सहकारी कार्यालय
६८	रमेश ठाकुर	कान्तिपुर टेलीभिजन
६९	विन्देश्वर यादव	एनेकपा माओवादी
७०	जीवन कुमाल	नेपाल प्रहरी
७१	सन्तोष चौधरी	
७२	कस ताजपुरिया	
७३	प्रकाश पौडेल	
७४	बाबुराम लामा	जि.प्र.का.

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
७५	आइट लामा	जि.प्र.का.
७६	रामकुमार बानिया	रेडक्रस रौतहट
७७	प्रभातकुमार भा	दि हिमालय टाइम्स
७८	गौतम श्रेष्ठ	एमिन्युज टिभी
७९	नवराज विश्वकर्मा	जि.सरकारी वकिल कार्यालय
८०	सुरज लिम्बु	निलहिरा समाज
८१	कोपिला तिमिल्सना	शक्तिसमूह
८२	अभिमनु राउत	हिमालयन टेलिभिजन
८३	लाखिन्द्र साह	राष्ट्रिय जनमोर्चा
८४	शशीभूषण श्रेष्ठ	ने.क.पा. संयुक्त
८५	मटुक पासवान	ब.स. पार्टी
८६	हरिशरण भजेल	नेपाल आर्मी
८७	हुमबहादुर राना	नेपाल आर्मी
८८	कान्ति देवी	द्वन्द्व पीडित
८९	सुदजमन देवी पासवान	सहिद परिवार
९०	सरोज भा	द्वन्द्व पीडित
९१	राजेश सिंह	द्वन्द्व पीडित
९२	प्रकाश कार्की	जि.प्र.का.

**२०. डोटी (मानव अधिकारकर्मी/नागरिक अधिकारकर्मी),
६ पुस २०७१**

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१.	गोविन्द शर्मा पौड्याल	NHRC
२.	नरेशमान श्रेष्ठ	रेडक्रस, डोटी
३.	नरेश आले	राष्ट्रिय जनमोर्चा, डोटी
४.	गोपी नेपाली	रा.प्र.पा. नेपाल
५.	भरतबहादुर बोहोरा (योगेन्द्र)	ए.ने.क.पा माओवादी
६.	चक्र मल्ल	अध्यक्ष-नेकपा (एमाले), डोटी
७.	कर्ण बहादुर चन्द	नयाँ पत्रिका राष्ट्रिय दैनिक
८.	शिव ओली	सामुदायिक रेडियो शैलेश्वरी
९.	हरिकृष्ण ताम्रकार	सामुदायिक रेडियो त्रिवेणी FM
१०.	यशोदा गुरुङ्ग	म.मा.अ. रक्षक सञ्जाल, डोटी
११.	शारदा भट्ट	म.अधिकार मञ्च, डोटी
१२.	रोशन बोगटी	अपाङ्ग सेवा सङ्घ, डोटी
१३.	खगेन्द्र नेपाली	राष्ट्रिय दलित नेटवर्क, डोटी
१४.	शङ्करदीप मैड	Hurpec Doti
१५.	देवकी बोहरा	सु अल्पकालीन जिल्ला म.सेवा केन्द्र
१६.	शङ्कर थापा	रेडियो नेपाल, डोटी
१७.	दीर्घ खत्री	इन्सेक (जिल्ला प्रतिनिधि)
१८.	नवराज जोशी	इन्सेक,डोटी
१९.	विजय खड्का	नेपाली काँग्रेस
२०.	शशी सोप	मोडो
२१.	गोरख साकी	हलिया मुक्ति समाज, डोटी
२२.	दीपा श्रेष्ठ	एकल महिला समूह, डोटी
२३.	श्री चन्द्र श्रेष्ठ	संघिय समाजवादी पार्टी नेपाल
२४.	मोहन शाही	नेपाल पत्रकार हाससङ्घ, डोटी
२५.	सीता वि.क.	हलिया मुक्ति समाज, डोटी

२१. बर्दिया, ३० पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	अनुराज शर्मा	रा.मा.अ.आ
२	मोहना अन्सारी	रा.मा.अ.आ
३	वेद भट्टराई	रा.मा.अ.आ

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
४	बसन्तराज पौडेल	जिल्ला अदालत
५	लक्ष्मी नेपाल	जिल्ला कानूनी सहायता समिति
६	तीर्थबहादुर चन्द	नेकपा माले
७	बसन्तराज पौडेल	सङ्घीय समाजवादी पार्टी
८	अमृतकुमार कर्माचार्य	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र
९	शुशीलकुमार लामिछाने	नेपाल परिवार दल, अध्यक्ष
१०	कृष्ण खनाल	नेकपा एमाले
११	भीम बहादुर बोहरा	राप्रपा
१२	हरिराम श्रेष्ठ	बबई सिंचाइ आयोजना
१३	खिमानन्द पाण्डे	बर्दिया जिल्ला अदालत
१४	पशुपति भट्टराई	बर्दिया समाज सेवी
१५	हरद्वार चौधरी	जिल्ला हुलाक कार्यालय
१६	रोहितकुमार श्रेष्ठ	कारागार कार्यालय, बर्दिया
१७	जीतबहादुर शाह	जि.शि.का., बर्दिया
१८	प्रमेश श्रेष्ठ	सिबिन नेपाल, बर्दिया
१९	दुर्गा क्षेत्री	दलित सेवासङ्घ, बर्दिया
२०	हिमा सुनार	दलित महिला सङ्घ
२१	सञ्जीवकुमार कर्ण	अधिवक्ता
२२	रत्नप्रकाश गिरी	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय
२३	उर्मिला ताम्राकार	म्हृदु चवचमप्वथ
२४	बालकृष्ण ओली	बर्दिया नागरिक समाज सञ्जाल
२५	सन्तोष पौडेल	राष्ट्रिय समाचार समिति
२६	पवनकुमार शाही	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय
२७	अर्जुन वन	खा. तथा स.स.डि.
२८	शिवराम भट्टराई	कोलेनिका
२९	श्यामजङ्ग शाह	जिल्ला प्रहरी कार्यालय
३०	नरहरि तिवारी	भूमिसुधार कार्यालय
३१	राजु शाह	स.प्र. बल, सीमा सुरक्षा कार्यालय
३२	सञ्जीवसिंह सिजापति	श्री रुद्रध्वज गण, गुलरिया
३३	महम्मद कर खाँ	फेकोफन
३४	कुमालप्रसाद पाण्डे	बर्दिया बार एसोसियसन
३५	नरेन्द्र शर्मा	बर्दिया बार एसोसियसन
३६	केशवकुमार यादव	तमलोपा
३७	सुनिल पाण्डे	जि.स्वा.का
३८	विनोदकुमार गुप्ता	बर्दिया बार इकाई
३९	निर्मलराज सिग्देल	बर्दिया बार इकाई
४०	सुमित्रा चौधरी	बर्दिया शहकारी समूह
४१	हिमाकुमारी चौधरी	दर्पण शहकारी संस्था
४२	मेनका चौधरी	रासस
४३	प्रेमराम गोडिया	मजअफोलो
४४	यशोदा थापा	नव लक्ष्य बाल क्लब
४५	करिश्मा जि.एम.	नव लक्ष्य बाल क्लब
४६	डबल महतारा	डिसि नेपाल.कम
४७	दिव्या गिरी	जिल्ला बाल सञ्जाल
४८	रिया योगी	विद्यार्थी बाल क्लब
४९	बिमला वि.क	दलित महिला उत्थान सङ्घ
५०	रिमा वि.क	दलित महिला उत्थान सङ्घ
५१	दीपा लामिछाने	थारु महिला उत्थान केन्द्र
५२	युवराज ढकाल	रा.ज.मो
५३	सन्तोष चन्द	रा.मा.अ. आ. नेपालगञ्ज
५४	रमेशकुमार थापा	रा.मा.अ. आ. नेपालगञ्ज
५५	कमला ज्ञवाली	सामुदायिक वन उपभोक्ता महासङ्घ
५६	टीकाराम चौधरी	निलहिरा समाज, गुलरिया

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
५७	दुर्गा आचार्य	एभिन्यूज टेलिभिजन
५८	नीता घिमिरे	बाल क्लब
५९	शोभा थापा	राप्रपा
६०	गीता बस्नेत	राप्रपा नेपाल
६१	शशिराम ओली	सशस्त्र प्रहरी सेना प्रमुख
६२	अरुणा जि.एम.	नगर स्तरीय बाल क्लब
६३	चेतना गौतम	बर्दिया टाइम्स दैनिक
६४	श्याम थापा	बर्दिया बार इकाई
६५	शोभा चौधरी	इन्सेक बर्दिया
६६	कृष्ण भट्टराई	डिभिजन शहकारी
६७	भारगीराम चौधरी	द्वन्द्व पीडित समिति, बर्दिया
६८	मानबहादुर चौधरी	इन्सेक, बर्दिया
६९	द्रव्य शाह सुमन	एनेकपा माओवादी
७०	टोपेन्द्र के.सी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बर्दिया
७१	घनेश यादव	सद्भावना पार्टी
७२	सरला रेग्मी	उद्योग वाणिज्य सङ्घ

२२. नेपालगन्ज (प्रशासकहरूसँग), २८ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१.	अनुपराज शर्मा	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२.	मोहना अन्सारी	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
३.	वेदप्रसाद भट्टराई	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
४.	मीनध्वज खड्का	नि.वाहिनीपति, नं. ४ वाहिनी
५.	अशोक व. चन्द	प्रमुख सेनानी, गणपति, रुद्रध्वज गण
६.	केश ब. शाही	क्षे.प्र.का., सुर्खेत
७.	वेदप्रकाश लेखक	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाँके
८.	राजेन्द्र श्रेष्ठ	अं.प्र.का. भेरी
९.	प्र.अ. शेखर कोइराला	जि.प्र.का., बाँके
१०.	उ.अ.नि. सुमन वैद्य	राष्ट्रिय अनुसन्धान, बाँके
११.	सशस्त्र प्रहरी उपरिक्षक शम्भु सुवेदी	सिमा सुरक्षा कार्यालय, बाँके
१२.	प्र.ना.उ. सुशीलसिंह राठौर	जि.प्र.का., बाँके
१३.	विजयकुमार के.सी.	स.प्र.बल राजश्व एवं भन्सार सुरक्षा गुल्म
१४.	कर्णबहादुर बुढा मगर	स.प्र.बल वागेश्वरी गण शम्शेरगञ्ज
१५.	स.प्र.व.उ. रामचन्द्र थापा	स.प्र.बल जिल्ला सुरक्षा वेश, नेपालगन्ज
१६.	स.प्र.व.उ. राजेन्द्र बस्नेत	स.प्र.बल त्रिपुरा गण, घोदलपुर
१७.	स.प्र.उ. कृष्ण थापा	स.प्र.बल औद्योगिक सुरक्षा गण

२३. नेपालगन्ज (मानवअधिकारकर्मी/नागरिक समाजसमेत), २८ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१.	अनुपराज शर्मा	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२.	बमकुमार श्रेष्ठ	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
३.	यमुना भट्टराई	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
४.	रामकृष्ण भट्ट	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
५.	भानुभक्त शर्मा	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
६.	दिनेशप्रसाद शर्मा	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
७.	धर्मराज पौडेल	बाँके जिल्ला अदालत
८.	हरिप्रताप के.सी.	बाँके जिल्ला अदालत
९.	अम्बरराज पौडेल	बाँके जिल्ला अदालत
१०.	इन्द्रजीत तिवारी	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
११.	सूर्यनाथ प्रकाश अधिकारी	बाँके जिल्ला अदालत
१२.	विजयकुमार गुप्त	वरिष्ठ अधिवक्ता
१३.	अवध विहारी प्र. सिन्हा	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
१४.	रामकृष्ण खनाल	पुनरावेदन अदालत, नेपालगन्ज
१५.	मुरारि खरेल	रा.मा.अ.आ. नेपालगन्ज
१६.	वेदप्रसाद भट्टराई	रा.मा.अ.आ.
१७.	मोहना अन्सारी	रा.मा.अ.आ.
१८.	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ.
१९.	प्र.ना.नि. दीपक कार्की	पु.वे.अ.स. तथा सु.प.ईकाई, बाँके
२०.	प्र.ह. हेमन्त चन्द	जि.अ.ने.ग.
२१.	प्र.ह. कान्छाराम चौ	पु.वे.अ.सु. इकाई, बाँके
२२.	प्र.ह. सनतकुमार शाह	बाँके जि.अ.ने.ग.
२३.	दल ब. थापा	बाँके जि.अ.ने.ग.
२४.	अशोक कु. चौधरी	पु.वे.अ.
२५.	कालु	पु.वे.अ.
२६.	तत्सु	पु.वे.अ.
२७.	राममेश	पु.वे.अ.
२८.	नीरज गौतम	रा.स.स.
२९.	उमा थापा मगर	कुरीति जन्य हिंसा अन्त्य
३०.	कल्पना आचार्य	साथी क्षेत्रीय कार्यालय
३१.	डा. विजयसिंह सिजापति	नेपाल ल क्याम्पस, काठमाडौं
३२.	पप्पु सिंह	बाँके नेत्रहिन सङ्घ
३३.	रुद्र सुवेदी	पत्रकार महासङ्घ, बाँके
३४.	जगदीशबहादुर सिंह	म.प.अ. फोरम नेपाल
३५.	मैमुना सिद्धिकी	फाटिमा फाउन्डेसन नेपाल
३६.	भीम बहादुर शाही	सदस्य, ने.वा.ए., बाँके
३७.	आलम खान	थर्ड एलायन्स
३८.	लक्ष्मी लामिछाने	नेत्रहीन सङ्घ, बाँके
३९.	शेरबहादुर रौले	ISDC Nepal
४०.	मिता थापा मगर	ISDC Nepal
४१.	तुल्सी थापा	जिल्ला किशोरी सञ्जाल, बाँके
४२.	पशुपति थापा	एकता किशोरी क्लब
४३.	जानकी बुढा	जिल्ला किशोरी सञ्जाल, बाँके
४४.	अधिवक्ता विकास आचार्य	पुनरावेदन अदालत बार ने.ग.
४५.	कृष्ण अधिकारी	नेपाल टेलिभिजन
४६.	धर्मराज शाही	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी

२४. नेपालगन्ज (मानवअधिकारकर्मीसमेत), २५ पुष २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	अनुपराज शर्मा	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२	मोहना अन्सारी	
३	वेदप्रसाद भट्टराई	
४	कृष्ण श्रेष्ठ	उद्योग वाणिज्य सङ्घ, नेपालगञ्ज
५	रवीन्द्रकुमार कर्ण	एडभोकेसी फोरम
६	रुवि खान	नेपाल मुस्लिम समाज विकास चेतना केन्द्र
७	गीता आचार्य	महिला अधिकार मञ्च
८	बसन्ता जोशी	द्वन्द्व पीडित तथा एकल महिला
९	सरस्वती मल्ल	इन्सेक
१०	विन्दाकुमारी खरेल (पाण्डे)	द्वन्द्व पीडित
११	विनु श्रेष्ठ	एडभोकेसी फोरम
१२	एकमाया विश्वकर्मा	द्वन्द्व पीडित
१३	मीना पराजुली	सेम द चिल्ड्रेन
१४	बसन्त गौतम	अधिवक्ता

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१५	लोकबहादुर शाह	बार एसोसियसन
१६	केवलसिंह थारु	बाके जिल्ला अदालत
१७	चन्द्रकला उप्रेती	न्यायका लागि द्वन्द्व पीडित समाज
१८	भीष्म	कालपुष्ट दैनिक
१९	शान्ता ब. प्रधान	रा.प्र.पा.
२०	जनार्दन आचार्य	प्राध्यापक
२१	दामोदर पौडेल	जानकी मा.वि.
२२	जहिर अहमद शेष	जिल्ला बाल क्लब सञ्जाल
२३	टेक ब. राना	मा.अ. संरक्षण तथा कानूनी सेवा केन्द्र
२४	सिद्धराज पनेरु	सिबिन नेपाल
२५	मुस्ताक अल राई	रूपुफ नेपाल
२६	पदम पाण्डे	सेलर्ड
२७	जनक नेपाल	कान्तिपुर दैनिक
२८	प्रत्नादेवहादुर कार्की	नेपाल बार एसोसिएसन
२९	बलबहादुर चन्द	पुनरावेदन अदालत
३०	प्रभातकुमार ठकुरी	मानव अधिकार कर्मी
३१	किरण ढकाल	
३२	कृष्ण चौधरी	संविधान सूचना केन्द्र
३३	देवीदत्त आचार्य	अपाङ्ग शसक्तीकरण एवं सञ्चार केन्द्र
३४	केशव कोइराला	माइती नेपाल
३५	विजय मल्ल	सदभाव रा. दैनिक
३६	राजन बर्मा	जिल्ला युवा क्लब, सञ्जाल
३७	अधिराज ओली	बाल सञ्जाल
३८	आर.पि. खरेल	ने.क.पा. ड्यास माओवादी
३९	गोपालनाथ योगी	गैसस महासङ्घ
४०	तेजविक्रम शाह	रा.प्र.पा. नेपाल
४१	भावुकजङ्ग थापा	रा.अपाङ्ग महासङ्घ
४२	कन्हैयालाल राना	जिल्ला अपाङ्ग समन्वय समिति
४३	नरहरीनाथ योगी	नेपाल मजदुर किसान पार्टी
४४	हेमराज भट्ट	
४५	सन्तकुमार बर्मा	फोर्स, नेपाल
४६	ललिता चौधरी थारु	
४७	शोभा वि.सी.	
४८	विनोद पाण्डे	इन्सेक, बके
४९	परिना चौधरी	पश्चिम तारा, नेपाल
५०	सोमना खड्का	रा.अपाङ्ग महासङ्घ
५१	गिखिरप्रसाद अग्रवाल	अधिवक्ता
५२	शरण कर्माचार्य	एविसी टेलिभिजन
५३	मौलहे आर्य धोवि	दलित सघ
५४	अछरी पोखरेल	

२५. सुर्खेत, १ माघ २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	अनूप राज शर्मा	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२	वेद भट्टराई	रा.मा.अ.आ
३	मुरारि खरेल	रा.मा.अ.आ
४	गणेशकुमार कार्की	रेडियो भेरी
५	सुशील खड्का	काँक्रेविहार दैनिकी
६	रचना बुढा	सुर्खेत पहिचान दैनिकी
७	पवित्र शाही	महिला मानव अधिकार रक्षक
८	नन्दा श्रेष्ठ	एकल महिला समूह
९	नेत्र रेग्मी	वतावरण सुधार समाज
१०	नगेन्द्र उपाध्याय	हाम्रो अखबार दैनिक

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
११	बलबहादुर शाही	म.प.विश्वविद्यालय, सुर्खेत
१२	गोविन्द कोइराला	मानव अधिकारकर्मी
१३	आकाश तारा बयक	रेडियो नेपाल
१४	नवीनकुमार शाही	किरिडाक नेपाल
१५	कलेन्द्र सेजुवाल	नागरिक दैनिक
१६	रामबाबु वी.सी.	बल्ड भिजन
१७	गोविन्द खत्री	-
१८	ललितबहादुर बुढा	अन्नपूर्ण पोष्ट
१९	ध्रुवकुमार श्रेष्ठ	पार्षद, नेपाल कर कार्डिनल
२०	टेकेन्द्र विश्वकर्मा	बुलबुल एफएम, सुर्खेत
२१	प्रेम प्रकाश नेपाली	सीमान्तकृत महिलाहरूका लागि महिला संस्था
२२	गणेशकञ्चन भारती	नेपाल पत्रकार महासङ्घ
२३	विवशकुमार बस्नेत	प्र.अ. बार सुर्खेत
२४	प्रकाश पन्त	रेडियो भेरी
२५	भूषणकुमार मानन्धर	वरिष्ठ अधिवक्ता
२६	कृष्णबहादुर हमाल	अधिवक्ता
२७	इश्वर अधिकारी	पत्रकार
२८	दुर्गाप्रसाद सापकोटा	अधिवक्ता
२९	ऐश्वर्यप्रसाद हमाल	म.प. विश्वविद्यालय सुर्खेत
३०	हेमराज राउत	विद्यार्थी
३१	शिशिर शाही	स्थानीय व्यवसायी
३२	चन्द्र चौधरी	"
३३	सन्तोष चन्द्र	रा.मा.अ.आ. विराटनगर
३४	रमेश थापा	"
३५	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
३६	नारायण बहादुर थापा	क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय
३७	सुबोधकुमार लालकर्ण	म.प.क्षे.स.प्र.बल महेश्वरी
३८	यतिराज पड्गेनी	रा.अनुसन्धान.क्षे.का
३९	राजेशकुमार लाल कर्ण	जि.प्रहरी कार्यलय, सुर्खेत
४०	क्षेत्र बहादुर मल्ल	श्री नरसिंह डल गण
४१	मदनसिंह बिष्ट	श्री स.प्र. बल रक्तकाली
४२	लोकबहादुर शाही	जि.स्वा.का., सुर्खेत
४३	घनश्याम बोगटी	यातायात व्यवस्था सेवा कार्यालय, सुर्खेत
४४	प्रवीण भण्डारी	तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत
४५	बाबुराम खरेल	यान्त्रिक कार्यालय, सुर्खेत
४६	जीवराज पौडेल	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, सुर्खेत
४७	ध्रुवराज पौडेल	जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुर्खेत
४८	तिलक ब.थापा	म.प.क्षेत्रीय हुलाक निर्देशनालय, सुर्खेत
४९	शम्भुराज श्रेष्ठ	श.वि.तथा भ.दि.वि.डि.का., सुर्खेत
५०	विजयकुमार गिरी	जि. कृषि विकास सुर्खेत
५१	राजेन्द्रप्रसाद भारी	एचएनएपी
५२	बलदेवप्रसाद साह	जि.सहकारी का., सुर्खेत
५३	ठाकुरप्रसाद कँडेल	भूकम्प मापन केन्द्र, सुर्खेत
५४	कृष्णदेव गिरी	क्षेत्रीय वन नि., सुर्खेत
५५	नवराज खतिवडा	शैक्षिक तालिम केन्द्र
५६	रन्जनराज भट्टराई	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण एव
५७	प्रेमप्रसाद अचार्य	करदाता कार्यालय, सुर्खेत
५८	हीरालाल रेग्मी	जि.वि.स., सुर्खेत
५९	यज्ञराज वोहरा	जि.प्र.का., सुर्खेत
६०	देवीप्रसाद पौडेल	जि. सहकारी का., सुर्खेत
६१	लालबहादुर खत्री	कारागार का., सुर्खेत
६२	धिरजप्रताप सिंह	एसपी., डिआइजी अफिस
६३	योगेन्द्र के.सी	रा.अ.जि.का

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
६४	हरिभक्त गिरी	महेश्वरी बाहिनी, सुर्खेत
६५	राम सिंह कुवर	प्र.जि.अ. गाउँ, सुर्खेत
६६	सुनिता थापा	जि.वि.स. सुर्खेत
६७	बेचुलाल चौधरी	क्षे.पशु सेवा निर्देशनालय
६८	हरिप्रसाद पौडेल	क्षे.कृषि निर्देशनालय
६९	वैकुण्ठप्रसाद आचार्य	क्षे.कृषि निर्देशनालय
७०	बर्पाती लाल चौधरी	श्री स.प्र.बल रक्तकाली गण
७१	धन ब. डि.सी	श्री जिल्ला प्रसा.का.सु
७२	प्रेमबहादुर शाही	श्री जिल्ला प्रसा.का.सु
७३	गणेश पाण्डे	श्री जि.वि.स. सुर्खेत
७४	ओम धामी	श्री रा.अ.क्षे.का, सुर्खेत
७५	चन्द्र ब. डाँगी	क्षे.प्र.का, सुर्खेत
७६	वीरबहादुर विष्ट	जि.प्र.का, सुर्खेत

लक्षित समूहसँग विषयगत छलफल

१. आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, २१ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ
२	पी.बी. गोले	आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
३	राम मादेन	आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
४	सरीना गुरुङ्ग	आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
५	हीराराज रेग्मी	आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
६	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
७	सुवर्ण कुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
८	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ.

२. राष्ट्रिय दलित आयोग, २१ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ
२	मानबहादुर नेपाली	राष्ट्रिय दलित आयोग
३	युवराज राई	राष्ट्रिय दलित आयोग
४	रामबहादुर विश्वकर्मा	राष्ट्रिय दलित आयोग
५	श्रीधर पुडासैनी	राष्ट्रिय दलित आयोग
६	दीपक नेपाली	राष्ट्रिय दलित आयोग
७	सुवर्णकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
८	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ.
९	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
१०	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ

३. बाल अधिकारकर्मी, २२ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२	कपिल अर्याल	काठमाडौं स्कूल अफ ल
३	नमुना भुसाल	केन्द्रीय बाल कल्याण समिति
४	सविता उप्रेती	विशेष स्कूल तथा पुनर्स्थापना केन्द्र
५	लेकेन्द्र खत्री	बालगृहहरूको महासङ्घ नेपाल

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
६	मनोजकुमार कुँडेल	बालबालिकाको निम्ति गैर सरकारी संस्था महासङ्घ
७	रमेश खतिवडा	बालगृहहरूको महासङ्घ नेपाल
८	भानुभक्त ढकाल	Child NGO Federation
९	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ.
१०	सुवर्ण कर्माचार्य	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
११	जायश्वर चापागाई	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

४. राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ, २२ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२	डा. गौरीशङ्करलाल दास	रा.ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ
३	छत्रबहादुर प्रधान	रा.ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ
४	अम्बिका के.सी	रा.ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ
५	मनोहर उप्रेती	रा.ज्येष्ठ नागरिक महासङ्घ
६	सविता उप्रेती	SSDR
७	सुवर्ण कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
८	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ
९	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
१०	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ

५. राष्ट्रिय अपाङ्ग महासङ्घ, २२ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
२	सुदर्शन सुवेदी	रा.अ.महासङ्घ, नेपाल
३	तेजकुमारी तिवारी	नेपाल अपाङ्ग, समाज
४	निर्मला धिताल	नेपाल अपाङ्ग महिला सङ्घ
५	मुकुन्द दाहाल	रा.अ.महासङ्घ,नेपाल
६	सदन पण्डित	सीआईएल काठमाडौं
७	महादेव भारती	रा.अ.महासङ्घ, नेपाल
८	भोजराज श्रेष्ठ	स्वावलम्बन जीवन पद्धति केन्द्र
९	जायश्वर चापागाई	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
१०	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ
११	यज्ञप्रसाद अधिकारी	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

६. पेशागत सङ्घसंस्था, २३ मङ्सिर २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ
२	हरि विनोद अधिकारी	फ्रिडम फोरम
३	गोपाल लम्साल	गैसस महासङ्घ नेपाल
४	विष्णुप्रसाद तिमिल्सिना	उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्च, नेपाल
५	विश्वमणि पोखरेल	वर्ल्ड भ्यु नेपाल
६	विजय भट्ट	वर्ल्ड भ्यु नेपाल
७	लेखनाथ पौडेल	रा.न्यायिक प्रतिष्ठान
८	सुशील वि.क.	दलित गैसस महासङ्घ
९	डा. भगवान खड्का	नेपाल चेम्बर अफ कमर्स
१०	रमा सापकोटा	नेपालपाटी

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
११	पवित्रा सुनार	नागरिक दैनिक
१२	आरती विष्ट	रा.मा.अ.आ
१३	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ
१४	सुर्वणकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
१५	ज्योति बानिया	उपभोक्ता हित संरक्षण मञ्च
१६	सुनी लामा	NIWF
१७	यशो कान्ति भट्टचन	NIWF
१८	कृष्णकुमार वाइवा	NIWF
१९	सृजना प्रधान	NIWF
२०	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ.

७. नेपाल बार एसोसिएशन, ११ पुस २०७१

क्र.सं.	नाम	कार्यालय/संस्था
१	हरिकृष्ण कार्की	नेपाल बार एसोसिएसन
२	सुनिलकुमार पोखरेल	नेपाल बार एसोसिएसन
३	गोविन्द शर्मा	नेपाल बार एसोसिएसन
४	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ
५	आरती विष्ट	रा.मा.अ.आ
६	वासुदेव बजगाई	रा.मा.अ.आ
७	सुर्वणकुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ
८	वेदप्रसाद भट्टराई	रा.मा.अ.आ
९	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ
१०	सुदिप पाठक	रा.मा.अ.आ

ट. विशेषज्ञ तथा पूर्व प्रशासकहरू समेतसँग, ६ फागुन २०७१

क्र.सं.	नाम	संस्था
१	प्रकाश वस्ती	रा.मा.अ.आ
२	वेद प्रसाद भट्टराई	रा.मा.अ.आ
३	विन्दा हाडा	पूर्व सचिव
४	माधव पौडेल	पूर्व मन्त्री / पूर्व सचिव
५	वीरेन्द्र मिश्र	नागरिक समाजप्रतिनिधि
६	पीताम्बर शर्मा	पूर्व उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजनाआयोग
७	मोहन वञ्जाडे	पूर्व सचिव
८	दिनेशहरि अधिकारी	पूर्व सचिव
९	तीर्थराज ढकाल	सहसचिव, राष्ट्रिय योजनाआयोग
१०	डा. श्रीकृष्ण श्रेष्ठ	परामर्शदाता
११	सुर्वण कुमार कर्माचार्य	रा.मा.अ.आ.
१२	यज्ञप्रसाद अधिकारी	रा.मा.अ.आ.
१३	जायश्वर चापागाई	रा.मा.अ.आ.
१४	माधव रेग्मी	परामर्शदाता, रा.मा.अ.आ.
१५	आरती विष्ट	क्षमता सवलीकरण परियोजना
१६	खिमानन्द वस्याल	रा.मा.अ.आ.
१७	यमनाथ शर्मा	यू.एन.डि.पि.
१८	टेक टमाटा	यू.एन.डि.पि.

□ □

रणनीतिक योजना तर्जुमाका क्रममा सरोकारवालासँग गरिएको अन्तरक्रिया कार्यक्रमका केही तस्वीरहरू

केन्द्रीय कार्यालय

हरिहरभवन, ललितपुर

पोष्ट बक्स नं. : ९१८२, काठमाडौं

इमेल : nhrc@nhrcnepal.org

फोन नं. : ०१-५०१००१५, १६, १७, १८

वेब साइट : www.nhrcnepal.org

फ्याक्स : ०१-५५४७९७३, ५५४७९७५

हटलाइन : ५० १० ०००

क्षेत्रीय कार्यालयहरू

विराटनगर, बरगाछी चौक

फोन नं. : ०२१-४६१९३१, ४६१०९३

फ्याक्स : ०२१-४६११००

जनकपुर, देवीमार्ग

फोन नं. : ०४१-५२७८११, ५२७८१२

फ्याक्स : ०४१-५२७२५०

पोखरा, जनप्रियमार्ग

फोन नं. : ०६१-४६२८११, ४६२८२२

फ्याक्स : ०६१-४६५०४२

नेपालगञ्ज, शान्तिनगर

फोन नं. : ०८१-५२६७०७, ५२६७०८

फ्याक्स : ०८१-५२६७०६

धनगढी, उत्तर वेहेडी

फोन नं. : ०९१-५२५६२१, ५२५६२२

फ्याक्स : ०९१-५२५६२३

उप-क्षेत्रीय कार्यालयहरू

खोटाङ, दिक्तेल

फोन नं. : ०३६-४२०२८४

रूपन्देही, बुटवल

फोन नं. : ०७१-५४६९११

जुम्ला, खलङ्गा

फोन नं. : ०८७-५२०२२२